

DVANAESTI PERIOD

POSLE JALTE. SAVEZ SLABI IZNUTRA UKOLIKO
SOVJETSKI SAVEZ PROŠIRUJE SVOJU VLAST

- 58) Posle Jalte: slabljenje saveza sa dobijanjem rata
- 59) Sovjeti se šire u istočnoj Evropi
- 60) Nepremostive teškoće oko Poljske

58) POSLE JALTE: SLABLJENJE SAVEZA DOBIJANJEM RATA

Koordinirani napadi na Nemačku, o kojima je doneto rešenje u Jalti, nastavljeni se neodoljivom snagom. Do druge polovine marta sve nemačke snage zapadno od Rajne — sem u području južno od Mozela — bile su slomljene. Američke divizije prešle su Rajnu u velikom broju neočekivano srećno najpre kod Remagena, a zatim i na drugim mestima. Nekoliko stotina hiljada nemačkih vojnika bilo se predalo i nalazilo se u zarobljeničkim logorima. Nemačke oklopne divizije izgubile su mnogo opreme i više nisu imale rezervi. Nemačko vazduhoplovstvo nije više imalo snage za napad, a ostalo mu je vrlo malo snage za odbranu. Zalihe u benzinu bile su tako male da se ni kritične operacije nisu mogle sprovesti. Transport je u potučenoj zemlji bio u rasulu.

23. marta prethodnice jedne vojske od milion ljudi pod generalom Montgomerijem započele su veliku ofanzivu severno od Rura i preko Rajne — pohod koji je trebalo da ih provede bez smetnji preko severne Nemačke do Libeka. Dok je ta vojska prodirala, američke divizije (Bredlijeva 1. armija) kretale su se u velikom zamahu s juga prema Ruru, tako da je krajem marta cela ta oblast, zajedno sa 300 000 nemačkih vojnika u njoj, bila okružena. Iako je predstoјalo još nekoliko ogorčenih lokalnih borbi, nemački zapadni front nije više u stvari postojao.

Na istočnom frontu sovjetske snage su duž reke Odre, nekih trideset pet milja od Berlina, čekale da im vreme i snabdevanje dopuste da otpočnu poslednji veliki napad. Na drugim mestima je Crvena armija pritesnila Nemce

i oni su sve više sužavali svoju poslednju odbranu, na mestima koja će im postati grobnica. Nemci su bili koncentrisali 10 oklopnih divizija severoistočno od Blatnog jezera u Mađarskoj i te su bile potućene. Oni su usred-sredili svoj otpor u oblasti Bratislave, ali ni on nije mogao dugo trajati. Imali su još 16 divizija u Litvaniji ali se one nisu mogle izvući zajedno s artiljerijom. Baltička obala prema istoku bila je očišćena, a krajem marta zauzet je Dancig. Kad je 31. marta Harimen upitao Staljinu da li još i sada, kao i ranije, misli da će Crvena armija morati možda da uspori napredovanje u to vreme, Staljin mu je odgovorio da su izgledi bolji no što je očekivao, jer su poplave te godine prohujale vrlo rano i putevi se već suše. Maršal je dodao da veruje da će Nemci organizovati poslednje odbrambene položaje u planinama zapadne Čehoslovačke i Bavarske.

Američki posmatrači zapazili su da je u tom pobedničkom razdoblju sovjetska štampa poklanjala malo pažnje i prostora napredovanju na zapadnom frontu — sem što je na poslednjim stranicama novina TASS davao pregled dnevnih saopštenja vrhovnih štabova. Obični sovjetski građani nisu ni pojma imali kako teku operacije na zapadu i bili bi veoma iznenađeni da su saznali da se gubici koje nemačkoj vojsci nanose zapadnjačke snage mogu uporediti s podvizima Crvene armije.

Iako je na Jalti Staljin pristao da se konsultovanja između sovjetskih i savezničkih vojnih štabova sprovode preko američke i britanske vojne misije u Moskvi, to nije olakšalo uspostavljanje veze. Sovjetske vojne vlasti su se i dalje sporo odazivale zahtevima i predlozima o saradnji, a i kad su to činile obično su gledale da se izvuku ili su ih odbijale. Staljinu i njegovim načelnicima generalštabova izgleda da je bilo dovoljno što su na Jalti pokazani obostrani operacijski planovi i što se operacije na istoku i zapadu odvijaju bez daljih priča. Nisu pokazivali želju da se unapred sporazumeju o putevima kojima će sovjetska i zapadne vojske upraviti dalje napre-

dovanje, ili dokle će ići ili gde će se sresti. Kao i obično kad nisu imali nikakvih žalbi, ostavljali su Zapadu da preduzima prve korake.

Iako se, dakle, pobeda bližila, sporazum između zapadnih saveznika i Sovjetskog Saveza o mnogim značajnim elementima i vidovima evropske budućnosti posle rata nije bio ni za korak bliži: o tome kako će se postupati s Nemačkom, koje će biti okupacione zone u Austriji, kakvu će vladu imati Poljska i koje će biti njene buduće granice, koliki će ideo imati Sjedinjene Države i Velika Britanija u kontroli nad Madarskom, Rumunijom i Bugarskom.

Pregovori o nekim od tih pitanja zaoštrili su se i dospeli na mrtvu tačku. Talas poverenja koji se osetio na Jalti, brzo je splašnjavao. Staljin je počeo da ispoljava izvesno podozrenje u pogledu načina na koji Amerikanci i Britanci vode rat i bio je ozlojeđen kad god bi ovi pokušali da sačuvaju svoj uticaj u nekoj od oblasti u blizini sovjetskih granica. Zapadnim saveznicima se činilo da u zanosu pobeđe Rusi zanemaruju svečano obećanje dato u teškim vremenima.

Američka i britanska vlada su priznavale da se rešenost sovjetske vlade da onemogući neprijateljske elemente u zemljama blizu njenih granica da uzmu vlast u svoje ruke može donekle pravdati. Ta predostrožnost, ukoliko se u njoj ne pretera, mogla se objasniti potrebom da se zaštite sovjetske okupacione snage. Zar američke i britanske vlasti nisu isto tako budno motrile na političke promene u oslobođenim područjima na zapadu: Italiji, Grčkoj, Francuskoj i Belgiji. U neformulisanom ograničenju tog načela slobode izbora išlo se i dalje. Amerikanci i Britanci su smatrali da sovjetska vlada ima istorijsko pravo da onemogući u zemljama u svom susedstvu obrazovanje neke vlade koja bi bila privrženija Zapadu nego njoj, kao što sovjetska vlada, izgleda, nije uzimala za зло što britanska i američka vlada ometaju napore

komunističkih elemenata da zadobiju vlast u oslobođenim zemljama u blizini Atlantika.

Ali, na širokom području u kome politički izbor nije još bio učinjen, američka i britanska vlada su se nadale da će sovjetska vlada biti voljna da kao i one poštuje pravo naroda da sami sebi izaberu poredak u kome žele da žive — kako je to proklamovano u Atlantskoj povelji i ponovo potvrđeno u Deklaraciji oslobođene Evrope. To je uostalom proizilazilo i iz shvatanja da će tri velika saveznika ostati i dalje čvrsto sjedinjeni i da se neće plasti jedan drugog.

Ali su sovjetski postupci govorili da njihova vlada nije sklona da se pouzda u ishod demokratske političke borbe i da je nepokolebljivo rešena da se postara da vlast u celoj srednjoj i istočnoj Evropi dode u ruke njenih vernih pristalica. Tu čvrstu nameru nije moglo poljuljati ni savezništvo u borbi, ni pozivanje na načela. A nije uspela da je pokoleba ni vizija jednog sveta dočaranog u San Francisku, u kome bi se sve zemlje udružile radi uzajamne zaštite i održanja mira. Sovjetski Savez je žudeo za prostranstvom, satelitskim narodima i vojskama, novim ekonomskim izvorima i okolnostima koje idu na ruku širenju komunističkog uticaja.

Znaci koji su govorili o takvim namerama i duh ne-poverenja koji se iza njih krio, zabrinuli su američku vladu. Jer, u to vreme američki narod je, u mislima i osećanjima, radosno iščekivao pobedu koja se bližila, zatim se nadao da će naše trupe biti brzo prebačene na Pacifik i onda vraćene kući. Britanska vlada, čije su uspomene na borbe u Evropi zadirale dublje u prošlost, bila je manje iznenadena, ali zato još uznemirenija. Čerčil, koji se izjasnio da veruje kako je sporazumom na Jalti prestala svaka potreba za strepnjom, počinjao je „duboko da očajava“, utoliko više što nije mogao da natera američku vladu da shvati, kako se izrazio, da je „Sovjetska Rusija postala smrtna opasnost za slobodan svet“, i da stoga treba smesta stvoriti nov vojni front koji će zaustaviti njen dalji nalet. Svoje raspoloženje tog marta i aprila,

dok se nacistička Nemačka rušila, opisao je on docnije. „Tako je vrhunac naizgled neizmernog uspeha bio za mene najnesrećnije doba. Kretao sam se među gomilama koje su klicale i sedeo za stolom zasutim čestitkama i blagoslovima iz svih delova velikog saveza bolna srca i duha pritisnutog predosećanjima.“¹⁾

Takva beda spustila se na savez upravo u trenutku kad su zla koja je Hitler doneo svetu bila najzad uništena. Bio je to jedan opšti proces, a ne samo niz lokalnih i sporadičnih situacija i teškoča. To ne smemo smesti s uma dok budemo izlagali redom ono što se odigralo u raznim zemljama.

¹⁾) *Triumph and Tragedy*, str. 456.

59) SOVJETI SE ŠIRE U ISTOČNOJ EVROPI

Dve nedelje posle Jalte došlo je do velike krize u Rumuniji. Nemoćna koaliciona vlada koju je bio obrazovao Radesku postala je laka meta opozicije i opštег vrenja. Ona se neobazrivo bila rascepila jer nije mogla da se reši da otpočne sa neophodnom agrarnom reformom; njeni mesni organi i dalje su štitili nekadašnje nemacke pristalice. U februaru je američki član Kontrolne komisije, general Kortland Šiler (Cortlandt Schyler) opomenuo Vašington da sovjetska vlada neće ostaviti koalicionu vladu na vlasti. Sovjetski organi u Rumuniji skupljali su reparacije ne vodeći računa o posledicama. Oni su naterali Rumune da smanje svoju zemaljsku odbranu. Napadi komunista i grupa povezanih sa komunistima bili su samovoljni i bezobzirni. Sovjetski predsednik Kontrolne komisije izdavao je naređenja rumunskoj vladi u ime Komisije ne obaveštavajući prethodno američkog i britanskog predstavnika, a još manje čekajući na njihov pristanak.

24. februara izbili su u Bukureštu nemiri u vidu masovnih štrajkova propraćenih pucnjavom. Te večeri je preko radija govorio predsednik vlade rekavši da je šaka komunista pokušala da uzme zemlju na prepad. Sovjetski član Kontrolne komisije oštro mu je zamerio zbog tog govora. Sledećeg dana, 25. februara, komunistička štampa je pisala o krvavim pokoljima pozivajući na demonstraciju i tražeći da se krivci kazne. Neki od komunističkih članova koalicione vlade poslali su poruku kralju zahtevajući da se smesta raspusti vlada „dželata“ Radeskua. Berton Beri (Burton Y. Berru), američki politički predstavnik u Bukureštu, izvestio je „... da nasil-

nički elementi Komunističke partije povećavaju zahteve, izvrću činjenice i podižu optužbe sve više ukoliko se položaj vlade u narodu popravlja.“

Britanski i američki član Kontrolne komisije zahtevali su da se Komisija sastane. Sovjetski predstavnik je odbijao da je sazove. Prema dobivenim naložima, britanski i američki ambasador u Moskvi podneli su (24. februara prvi, a 26. drugi) pismene proteste Molotovu zbog načina na koji se Kontrolna komisija vodi i pritiska koji se vrši na Radeskuovu vladu. Ali se i tada, kao i u docnjim pokušajima da se sovjetska vlada privoli da sačuva neku ravnotežu u Rumuniji dok se izbori ne održe, Čerčil osećao vezanim, kao što je i sâm rekao:

„Bili smo sputani u našim protestima jer smo Idn i ja prilikom naše posete Moskvi oktobra meseca pristali da Rusija ima prvu reč u Rumuniji i Bugarskoj, s tim što ćemo mi preuzeti vođstvo u Grčkoj. Staljin se vrlo striktno držao tog dogovora... Mir je sada bio uspostavljen (u Grčkoj) i, premda smo imali da prebrodimo još mnoge teškoće, nadao sam se da ćemo za nekoliko meseci moći da održimo slobodne, neometane izbore... i da će potom biti donet ustav i postavljena vlada po ne-pobitnoj volji grčkog naroda.“

Staljin se držao suprotnog pravca... Ali da sam na njega suviše navalio, mogao mi je reći: 'Ja se nisam mešao u ono što vi radite u Grčkoj; zašto mi ne ostavite istu slobodu u Rumuniji?' To bi dovelo do upoređenja njegovih i naših ciljeva. Niko nikoga ne bi ubedio. S obzirom na moje lične odnose sa Staljinom, bio sam uveren da bi bilo pogrešno upustiti se u takvo raspravljanje.“²⁾

U Harimenovom pismu Molotovu, poslatom 26. februara, stajalo je da američka vlada želi da se politički razvoj u Rumuniji uputi redovnim tokom shodno Deklaraciji oslobođene Evrope; a ako to ne bude slučaj, da će nastala situacija zahtevati konsultovanje tri vlade kakvo se predviđa u Deklaraciji. Kad je tog istog dana Harimen

²⁾) *Triumph and Tragedy*, str. 420.

rekao Višinskom da se Amerikancima ne dopada to što se dešava u Rumuniji, pomoćnik komesara za spoljne poslove bacio je za sve odgovornost na Radeskuovu vladu koju vode fašistički elementi. Rekao je kako je taj režim pokazao da nije u stanju dâ održi red — što je od važnosti pošto se ta zemlja nalazi u pozadini Crvene armije — i da je nesposoban da sproveđe uslove sporazuma o primirju.

U stvari, Višinski je upravo kretao na put da tu situaciju „popravi“. U Bukurešt je stigao 27. februara. Odmah je pohitao u dvor gde je sa jednog spisa pročitao sovjetske optužbe protiv Radeskuove vlade i zahtevao da se ona smesta raspusti. Predlagao je da se zameni vladom koja bi se oslanjala na „istinske demokratske snage u zemlji“. Kralj je tražio da mu se dâ vremena da razmisli. Sledećeg dana, 28. februara, izjavio je Višinskom da će konsultovati partijske vođe kako bi izabrao drugog predsednika vlade. Višinski mu je ostavio dva sata i pet minuta da ga nađe i objavi njegovo imenovanje. Kad je ministar spoljnih poslova, Višojanu, koji je prisustvovao razgovoru, primetio da se kralj mora držati ustavne prakse, Višinski mu je rekao da „čuti“. A onda je naglo napustio sobu zalupivši vratima za sobom.

Kralj je zatražio od kneza Stirbija da obrazuje vladu. U tri sata sledećeg dana Stirbi je odgovorio da nije u stanju da to učini, pošto se komunisti ne daju privoleti da uđu u vladu. Na to je Višinski poručio kralju da je sovjetski izbor pao na Petrea Grozu, bezobzirnog političara koji se bio povezao s komunistima. Kralj je ponovo konsultovao partijske pravake. Neki od njih bili su voljni da prihvate Grozu, drugi ne. U deset sati iste noći Višinski je otišao kralju i ponovio mu da želi da Groza bude imenovan.

U toku sledećih nekoliko dana kralj je produžio sa pokušajima da sastavi vladu u kojoj bi Groza imao ograničen mandat, a političke stranke nad kojima komunisti nemaju uticaja imale značajan ideo. U međuvremenu su u Moskvi oba ambasadora vršila pritisak na nesalomljivog

Molotova. Njihove pismene predstavke bile su zvanične i energične. Ali je Molotov odbio zahteve za konsultovanjem u Kontrolnoj komisiji izgovarajući se da Višinski u Bukureštu vodi razgovore sa američkim i britanskim članom komisije.

5. i 6. marta događaji u Bukureštu dostigli su vrhunac. Kralj je sazvao svoje ministre i tražio od njih da ulože najveće napore kako bi našli načina da uđu u koalicionu vladu sa Grozom na čelu. Kraljica majka, koja je i sama učestvovala u razgovorima, podsetila ih je da je jedan francuski kralj stavio na glavu crvenu kapu, ali ga to nije spaslo gubilišta. Vođi dve glavne stare stranke (Seljačke i Liberalne) pristali su da uđu u takvu vladu pod uslovom da se njihovim ljudima da polovina ministarskih položaja. Groza je izjavio da oni koji ga podržavaju neće na to pristati, ali je ipak navaljivao na kralja da mu dopusti da objavi kako je vlada obrazovana. Kralj je odbio pristajući samo da se objavi da će vlada biti obrazovana u toku dana (6. februara). U šest časova te večeri na ulicama su deljeni leci u kojima je stajalo da je Groza obrazovao vladu. Od sedamnaest članova kabineta, trinaestorica su pripadala grupama nad kojima je Groza imao vlast. Vlada je položila zakletvu u sedam časova isto veče. Kralj je posle toga primio Višinskog i maršala Malinovskog koji je došao u Bukurešt iz svog glavnog štaba.

Sledećeg dana Molotov je zaključio svoj odgovor na Harimenovu gomilu protesta ovim rečima: „Istovremeno prepostavljam da je pitanje o kome je reč u Vašem pismu izgubilo od svog značaja pošto je kriza vlade u Rumuniji, do koje je došlo stoga što se teroristička politika Radeskua nije mogla pomiriti sa demokratskim načelima, rešena obrazovanjem nove vlade.“ U stvari bilo je lakše obrazložiti zašto treba otpustiti Radeskua i neke od članova njegove vlade, nego objasniti po kom osnovu je Groza dostojan da vlada Rumunijom.

Sovjetska vlada je požurila da stabilizuje Grozin režim učinivši odmah ono što je ranije odbijala da učini,

to jest objavila je da će vratiti Rumuniji, u saglasnosti sa sporazumom o primirju od 12. septembra 1944, severnu pokrajinu Transilvaniju. Američka vlada je zadržala sebi pravo da se i dalje protivi, objavljujući 16. marta da je od Sovjetskog Saveza i Velike Britanije zatražila da se nastavi sa konsultovanjem povodom političke situacije u Rumuniji. Američko ministarstvo inostranih poslova je ostalo pri tome da je Grozina vlada u vlasti Narodnog demokratskog fronta u stvari vlada manjine i da ne predstavlja sve demokratske elemente u zemlji. Molotova nisu nimalo dirnuli ti protesti, niti mu je nedostajalo reči da ih pobije, što ovde nećemo ponavljati.

Da kažemo unapred, američka i britanska vlada su smatrale da je pametnije ako njihovi predstavnici ostanu i dalje u Rumuniji. Ali su odbili da priznaju novu vladu. To je imalo za posledicu odlaganje sklapanja mirovnog ugovora sa Rumunijom i bilo uzrok dugotrajnog razdora.

Ono što se događalo u Bugarskoj i pretilo Mađarskoj bilo je u neku ruku isto što i u Rumuniji, ali je sve bila u zasenak velika svađa oko toga ko će vladati Poljskom.

U Bugarskoj je koaliciona vlada Otečestvenog fronta uživala narodnu podršku jer je zbacila svirep i omrznut režim koji je narod i zemlju potčinio Nemačkoj. Ona se uglavnom oslanjala na seljake, ali je stvarna vlast bila u rukama komunističkih političkih vođa, tesno povezanih s Moskvom.

Američka i britanska vlada uložile su napore kako bi obezbedile da se izbori sprovedu po zapadnom a ne po sovjetskom uzoru, tako da izabrana vlada „predstavlja volju naroda“. Radi toga su predložile sovjetskoj vlasti da njih tri, kao donosioci Deklaracije oslobođene Evrope, sastave izborni postupak i zajednički se postaraju da ga bugarska vlada sproveđe. Ali je Molotov gnevno odbio taj predlog izjavljujući da sovjetska vlada ne vidi ni potrebe ni razloga za takvo mešanje stranaca spolia. Izraženo nepoverenje, dodoj je, utoliko je uvredljivije što

bugarske trupe pomažu Crvenoj armiji u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

U Kontrolnoj komisiji vladao je sovjetski predsednik. Američki i britanski član su obično saznavali za preduzete korake tek pošto su ovi već sprovedeni. Oni su čekali da se rat protiv Nemačke završi pa da postave zahtev za jednakim učešćem u donošenju odluka i kontroli nad izvršenjem uslova primirja.

U znatnom delu Mađarske velike borbe još nisu bile dovršene i vojne potrebe i ciljevi su se i dalje postavljali na prvo mesto.

Saveznička Kontrolna komisija uvedena je bez teškoća. Američki i britanski politički predstavnici su prihvaćeni. Maršal Vorošilov, koji je istovremeno bio i sovjetski vrhovni komandant i sovjetski predsednik Kontrolne komisije, ophodio se prema obema grupama sa mnogo uvaženja. Ali, iako je bio otvoren i srdačan, nije se držao statuta Komisije (donetih u Moskvi 20. januara) po kojima se predviđalo, prema američkom tumačenju, da će američki i britanski član Komisije biti obaveštavani o političkim direktivama pre no što one budu prenete mađarskoj vladi, i da će im se predavati kopije svih važnijih dokumenata. Preko protesta se prelazilo. Američka i britanska vlada su bile prinudene da sačekaju kraj rata protiv Nemačke, pa da tek onda pojačaju pritisak kako bi postigle izjednačenje statusa u Komisiji i smanjenje njenih ovlašćenja.

Sovjetska vlada je podnosila i na neki način čak održavala koalicionu vladu Mikloša u kojoj su sudelovali i komunisti. Sprečavala je domaća komunistička vrenja i opominjala da neće dopustiti građanske borbe. Ali je pohitala da zatraži reparacije koje su joj se dugovale po sporazumu o primirju i zahtevala da Mađari snabdevaju hranom ne samo ruske trupe u zemlji, već i one na drugim frontovima. Iako se u početku protivila brzom i draštičnom programu agrarne reforme, krajem marta ga je zahtevala, te je mađarska vlada izdala dekret po kome je

odmah proglašena agrarna reforma; cilj je bio da se dobiže podrška u već oslobođenim oblastima, a možda i da se privuku oni mađarski vojnici koji su još bili protiv Crvene armije. Američki i britanski posmatrači smatrali su da komunisti verovatno daju ostalim elementima izvestan predah dok ne izvuku ratni plen, ne oduzmu namirnice od seljaka i ne prošire svoju vlast nad svim kanalima javnih informacija.

U tom istom periodu obrazovana je i postavljena i nova vlada Čehoslovačke. Predsednik Beneš je, zajedno sa vodećim ličnostima londonske vlade u izgnanstvu, otišao u Moskvu u drugoj polovini marta. Tamo su sa Slovačkim nacionalnim većem i češkim komunističkim prvacima koji su živeli u Moskvi izradili osnovu za reorganizovanje vlade.

Beneš nije bio sasvim zadovoljan ishodom. „Moglo je ispasti i gore“, rekao je on tim povodom Harimenu. Bio je primoran da komunistima i njihovim saveznicima ustupi veći broj mesta u vladi nego što je želeo i očekivao. Od dvadeset i pet ministarstava, sedam je trebalo da vode komunisti. Firlinger, češki ambasador u Moskvi i prislanjak sovjetskih vlasti, imao je da postane predsednik vlade. Beneš je verovao da on neće stvarati naročite teškoće pošto je diplomata po struci i bez političkih sledbenika. Isto tako smatrao je da će moći da obuzda komuniste i leve socijaliste (on lično pripadao je umerenim socijalistima) pošto će ovi biti u manjinji.

Prema onom što Beneš piše, ni Staljin ni Molotov — koji su u to vreme ometali napore da se ostvari sastanak predstavnika svih poljskih stranaka — nisu se mešali ni u obrazovanje koalicione vlade ni u izbor ličnosti. Štaviše, oni su prilikom te njegove druge posete Moskvi ponovili svoja obećanja da se neće mešati u čehoslovački socijalni sistem niti u njihove političke stvari. Na večeri koju je priredio u čast Beneša, Staljin je održao dve zdravice. U prvoj je govorio protiv same pomisli o panslavizmu. U drugoj se dotakao podozrenja da Sovjetski Savez

želi da boljševizira Evropu. „Vi ste s pravom delili to mišljenje“, rekao je on obraćajući se Benešu. „Ali više nemate za to razloga, pošto je sovjetska politika preorientisana. Razne komunističke partije postaće ubuduće nacionalne stranke koje će zastupati interese svojih zemalja“. U ličnom razgovoru sa Benešom Staljin je otišao još dalje rekavši da, pošto su čehoslovački komunistički prvaci proveli u Moskvi pet godina, on, Beneš, mora pokušati da proširi njihove vidiče jer, iako su oni dobri rodoljubi, ipak su „zaslepljeni“. Staljin je još obećao da će u naknadu za namirnice koje su Rusi rekvirirali dati opremu za čehoslovačku vojsku, da će pružiti sredstva da se ponovo pokrene točak češke proizvodnje, vratiti dunavsku rečnu flotilu i dopustiti Cesima da se služe pristaništem u Galcu koje vodi u Crno more. I, što je možda bilo značajnije od svega, obećao je da će sovjetska vlada podržati deportaciju iz Čehoslovačke nekih dva miliona Nemaca i pola miliona Mađara — manjina koje su raskomadale čehoslovačku državu i bile odgovorne za Minhen. Beneš nije mogao ništa doprineti da se izgladi svađa s Poljskom.

Beneš i jedan deo njegovih saradnika pohitali su potom iz Moskve u privremenu prestonicu Košice u Slovačkoj, iza linija Crvene armije. Proglašena je nova vlada kojoj je odobreno da počne sa preuzimanjem građanske uprave u oslobođenom delu zemlje. Ali su se gotovo odmah počeli javljati znaci da komunistički elementi neće pristati da se pomire sa podređenom ulogom. Beneš i njegove kolege još su verovali uveravanjima koja su dobili u Moskvi. Izdali su jednu deklaraciju o spoljnoj politici koje se misle držati: ta politika je imala da bude prosovjetska, ali nije isključivala Zapad.

Finsku nisu okupirale sovjetske trupe — to je bila jedina zemlja Osovine istočno od Nemačke koja to nije doživela. Iako je sovjetska vlada budno motrila, Fincima je dopušteno da sprovedu svoj politički preokret bez neposrednog sovjetskog pritiska. Sovjetski predsednik Kon-

trotnog veća nije upotrebio ovlašćenja koja je imao po uslovima primirja da povlasti domaće komuniste niti da uništi konzervativnu vladu koja je preuzeila vlast posle predaje.

Postoji više razloga kojima se može objasniti taj umereni kurs. Finci su pokazali da su žilav narod koji se ne da lako potčinuti; bilo je malo izgleda da se od njih načine nečije marionete. Čvrsta vlada bila je potrebna dok traju borbe protiv ostataka nemačke vojske koja se još zadržala na severu zemlje. Sovjeti su želeli reparacije. U glavnim crtama Fini su sprovodili obaveze po primirju na način koji je izgleda zadovoljavao Moskvu. Teritorijalna nagodba izvedena je bez teškoća.

A tada su u martu 1945. održani izbori za koje su američki posmatrači našli da su sprovedeni na miru, u redu i na demokratski način. Skretanje uлево bilo je osetno i predskazivalo je velike socijalne i ekonomske promene. Ali, za razliku od onog što se dešavalo na drugim mestima, i Zapad i sovjetska vlada prihvatili su rezultate izbora kao ispravne, kao vernu sliku ravnoteže raznih elemenata u Finskoj.

Držeći se izreke da su anali o dobrom retki, moramo istaći da je usred razmirica oko političkog razvoja u drugim zemljama, primer Finske predstavlja nešto zdravo. U sumornoj atmosferi koja se sve više širila, on je budio nade da se isti pomirljiv ishod može postići i drugde samo ako se ima strpljenja.

60) NEPREMOSTIVE TEŠKOĆE OKO POLJSKE

Razdor oko Poljske, koji nije stvarno bio izglađen na Jalti, najjasnije je izneo na videlo sovjetske namere. Nijedno pitanje nije zadavalo više posla savežničkoj diplomatiji u to vreme. Ni o jednom nije ostalo toliko pismenih zabeleški i memoranduma niti je izgovoren toliko reči. Ali, pošto su se stalno javljala ista razmimoilaženja i pošto je stanje stvari bilo isto na kraju kao i na početku, biće dovoljno da damo samo kratak pregled.

Na Jalti je dogovoren da se Molotov i britanski i američki ambasador u Moskvi sastanu kao grupa sa zadatkom da dovedu do „reorganizovanja“ tadašnje privremene poljske vlade. Cilj koji im je postavljen sastojao se u tome da se slože o načinu obrazovanja nove vlade koju će sva tri saveznika biti voljna da priznaju. Podrazumevalo se da će ta reformisana vlada, čim bude moguće, održati slobodne izbore u kojima će učestvovati sve zakonite stranke, kako bi se donela odluka o trajnoj političkoj strukturi zemlje. Ali na koji način će ta komisija od trojice izvesti svoja savetovanja s Poljacima u Poljskoj i onima van nje? Hoće li sva trojica imati da se saglase koga će pozvati, ili svaki od njih može pozvati one za koje smatra da treba da budu saslušani? Treba li varšavska (nekadašnja lublinska) grupa da bude prva konsultovana, pre onih koje govore u ime drugih poljskih grupa? Mora li se ona pitati o izboru ostalih, i ako se pita, hoće li se njeni prigovori uvažiti? I, što je još značajnije od tih i drugih pitanja postupka, koliku reorganizaciju treba da sproveđe Komisija držeći se dvostručne formulacije sa Jalte? Ima li se postojeća privremena vlada koju je Moskva priznala prihvati kao „baza“ ili „jezgro“ ili „srž“

nove vlade, kojoj će se prosto dodati još nekoliko drugih članova koje će onda ona progutati?³⁾ Ili će nova podela položaja i ovlašćenja biti mnogo šira, to jest hoće li se oni podeliti između elemenata te privremene vlade i drugih poljskih političkih stranaka i grupa?

Ko bi danas bio u stanju da reč po reč prati uporna i zapletena dokazivanja oko svakog od tih pitanja koja su se čula u Komisiji i izvan nje? Dogadaji nisu čekali na njihov ishod; Crvena armija je sve dublje ulazila u Nemačku predajući privremenoj vladi na upravu oblasti koje je Moskva želela da ta vlada dobije.

Nikad Molotov nije bio nepopustljiviji ni lukaviji. Čerčil i Klark-Ker su bili uz nemireni što im nije pošlo za rukom da nateraju sovjetsku vladu da shvati koliko je britanski narod duboko pogoden izgledima da Poljaci neće biti gospodari u svojoj kući. Čerčil je po povratku sa Jalta izjavio pred Donjim domom: „Sporazumom su predviđene konsultacije koje treba da dovedu do uspostavljanja u Poljskoj *nove* (*kurziv* piščev) poljske privremene vlade narodnog jedinstva... Vlada Njegovog veličanstva namerava da učini sve što je u njenoj moći kako bi ... predstavnicima svih poljskih demokratskih stranaka obezbedila punu slobodu da dođu i iskažu svoje mišljenje.“⁴⁾

Donji dom nije bio raspoložen da se pomiri sa neuspehom na tom polju. Održavajući stalnu vezu s predsednikom, Harimen je bio pre sklon da prizna da je sporazum donetim na Jalti varšavskoj grupi data glavna uloga, kako u konsultovanjima tako i u reorganizovanoj vladu. Ali su i Amerikanci počeli da shvataju da Moskva izvrće sporazum postignut u Jalti i da neće dopustiti obrazovanje nikakve nove vlade koja ne bi bila potpuno potčinjena njenoj volji; ona u stvari želi da Poljska bude prosto odbrambeni i poslušni ekspONENT sovjetske moći. Da

³⁾ Sva ta tri izraza upotrebljena su u prevodima američkih i britanskih izjava, izrađenim po nalogu Staljina i Molotova, ili u nekoj od parafraza poruka koje se odnose na te izjave.

⁴⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 400.

bi to obezbedila, sovjetska vlada je izgleda bila spremna da prede preko onog šta o tome misli Zapad, da dovede u pitanje dogovore o zajedničkoj kontroli nad Nemačkom, pa čak, možda, da se izdvoji iz novog kolektivnog sistema Ujedinjenih nacija koji je trebalo da se obrazuje. Amerikanci su bili zaplašeni i obeshrabreni.

Da bi nam osnovna pitanja bila jasnija, dovoljno je da iznesemo nekoliko tačaka oko kojih se vrtela diskusija, a da bismo bolje razumeli stanje duhova, i da donesemo nekoliko izvoda iz prepiske.

Komisija (Molotov, Klark-Ker i Harimen) se nije mogla složiti, ni posle višečasovnih razgovora započetih 23. februara, čak ni o tome koje Poljake treba pozvati da dođu u Moskvu na konsultovanje. Molotov je navaljivao da se Poljaci, povezani sa privremenom vladom priznatom od strane Moskve, konsultuju pre drugih. On je u stvari tražio da se od varšavске grupe i sovjetske vlade traži pristanak za sve Poljake koji bi se pozvali iz Poljske ili izvan nje. Niko van tog kruga nije smatran demokratskim elementom, sem ukoliko to ne bi bila neka senilna ili politički beznačajna ličnost. Uzalud su Klark-Ker i Harimen tvrdili da se „Komisiji mora dati sloboda da pozove koga smatra za potrebno, a da za uzvrat ona neće stajati na putu da se pozove svaki onaj koji se g. Bjerutu, predsedniku privremene vlade, učini pogodnim“. Molotov nije otvoreno poricao pravo Komisije na tu slobodu, ali je svojim tvrdnjama pokazivao da ta sloboda ništa ne znači. Imalo se učiniti po volji njemu i varšavskoj grupi!

Prepirke oko toga ko od poljskih ličnosti iz i izvan Poljske treba da bude pozvan na konsultovanje, trajale su nedeljama. Britanska i američka vlada su se sa žaljenjem pomirile s tim da se većina Poljaka koja je još imala veze sa londonskom vladom u izgnanstvu diskvalifikovala, posle Mikolajčikove ostavke. Isti slučaj je bio i sa hrabrim vojnim komandantima koji su predvodili Poljake u ratu, kao na primer sa generalom Andersom, jer su svi oni

ogorčeno napadali sve tačke sporazuma o Poljskoj sa Jalte i nisu krili svoje krajnje nepoverenje prema Sovjetskom Savezu. Ali su Britanci i Amerikanci smatrali i bitnim i poštenim da neki od bivših članova poljske vlade u izgnanstvu, prvaci demokratskih političkih stranaka, budu pozvani na savetovanje. Naročito im je bilo stalo do Mikolajčikovog prisustva zbog ugleda što ga je uživao kod poljskih vojnika koji su se borili u ratu, zatim kod Poljaka u inostranstvu, i najzad u britanskom i američkom javnom mnenju. Ali se varšavska grupa protivila da Mikolajčik dođe čak i na savetovanje, pozivajući se na to da se on izjasnio protiv sporazuma sa Jalte.

Jedna od glavnih stvari na koju su se Britanci i Amerikanci žalili u toku ove raspre bila je da su vrlo malo obavešteni o onom što se dogada u Poljskoj i šta poljski narod u Poljskoj stvarno želi. Sve dotad je sovjetska vlada odbijala da im dopusti da pošalju u Poljsku bilo vojne bilo građanske predstavnike izgovarajući se da je to područje aktivnih vojnih dejstava. Na drugom sastanku Komisije (27. februara) Molotov se osvrnuo na tu žalbu. Na najveće iznenađenje ambasadora predložio je da pošalju posmatrače koji bi ispitali stvar i dostavili svoje izveštaje.

Kad je dva dana docnije (1. marta) Klark-Ker rekao Molotovu da je njegovoj vlasti mnogo stalo do toga da pošalje posmatrače u Moskvu, pokazalo se da je ta ponuda u stvari bila samo izgovor kako bi se britanska i američka vlada navele da za to mole varšavsku vladu. Razume se, Molotov nije to izričito kazao; rekao je samo da Komisija mora voditi računa o ponosu Poljaka i da se taj predlog ima izneti pred njih pošto su oni gazde u svojoj zemlji. A tada, kada je stvar ponovo pokrenuta, Molotovljev odgovor Harimenu i Klark-Keru od 22. marta bio je vrlo ljutit i u njemu je stajalo da taj predlog „... može pogoditi nacionalni ponos Poljaka u sam živac“ i da se u svakom slučaju američka i britanska vlada imaju obratiti neposredno poljskoj vlasti u Varšavi.

Predsednik i Čerčil su zatim pokušali da dobiju Staljinov pristanak da američki i britanski član Komisije ili neko od njima pridodatog osoblja poseti Poljsku. Čerčil je u svojim porukama Staljinu negodovao što se događaji u Poljskoj obavijaju velom tajanstvenosti. U Staljinovom odgovoru stajalo je da Poljaci u Varšavi smatraju to uvredom svog nacionalnog dostojanstva. Jer, dodao je, oni smatraju da je britanska vlada neprijateljski raspoložena prema njima; predstavnike prijateljskih vlada, kao što su češka i jugoslovenska, rado bi primili.

U jednoj poruci od 13. marta upućenoj Ruzveltu Čerčil je zaključio da sve to znači „... veliki neuspeh i potpun slom onog što je postignuto na Jalti...“⁵⁾ Njegov strah od ruskih namera bio je pojačan onim što se poslednjih dana odigralo u Rumuniji. Stoga je navaljivao na Ruzvelta da zajednički pošalju jednu poruku koja će naterati Staljina da shvati kako oni ozbiljno gledaju na to što se događa.

Ruzvelt se ustezao da se još dublje upušta u poljsko pitanje i da započinje o tome lične razgovore sa Staljinom, zbog čega je u svom odgovoru Čerčilu od 16. marta savetovao da se strpe još malo i pronađu neki način da pregovori u Moskvi krenu sa mrtve tačke. Sve dotad, mislim, predsednik je smatrao da je najkorisnija uloga koju on može odigrati uloga posrednika između sovjetske i britanske vlade.

Dok je Ruzvelt tako oklevao da prihvati Čerčilov predlog da se zajednički obrate Staljinu, saznao je da Molotov neće biti poslat na konferenciju u San Francisku. On je odmah (24. marta) zatražio od Staljina da svakako udesi da Molotov prisustvuje bar glavnoj svečanosti otvaranja konferencije. On se plaši, rekao je, da svet ne protumači odsustvo Molotova kao znak protesta ili razdora. Staljin je na to odgovorio (27. marta) samo toliko da je neophodno da Molotov u aprilu bude u Mo-

⁵⁾ Ibid, str. 426.

skvi radi drugih zvaničnih poslova. Predsednik mora razumeti, primetio je on, da strah od toga kako će se tumačiti Molotovljev nedolazak ne može biti presudan za donošenje odluka. Ovolika nadmenost zabrinula je predsednika utoliko više što se tih istih poslednjih dana marta — kao što ćemo saznati na drugom mestu — Staljin gotovo izrugivao onom što su mu Amerikanci i Britanci javljali o tajnim razgovorima u Švajcarskoj o mogućnoj predaji Nemaca u Italiji, optužujući ih čak za prevaru.⁶⁾

Tako je najzad krajem meseca (29. marta) i preko volje priznao da je odista došlo vreme da se sa Staljinom raspravi krupno pitanje o sovjetskom stavu, naročito u vezi s Poljskom, te je Čerčilu podneo tekst poruke koju je mislio da pošalje Staljinu. Razjašnjavajući mu polaznu tačku svoje misli, rekao je ovo:

„Setiće se da je sporazum o Poljskoj na Jalti predstavljao kompromis između sovjetskog stava da lublinsku vladu treba prosto „proširiti“, i našeg mišljenja da treba početi od *tabula rasa* i pomoći da se obrazuje potpuno nova poljska vlada. Iz načina na koji je sporazum formulisani taj kompromis se jasno vidi, iako pokušamo da zaobiđemo činjenicu da smo lublinskim Poljacima dali prvenstvo nad drugim dvema grupama iz kojih treba da proistekne nova vlada — što se jasno vidi iz sporazuma — mislim da ćemo se izložiti optužbi da pokušavamo da izbegnemo odluku donetu na Krimu. Međutim, iz toga nukoliko ne proizilazi — i u tome moramo ostati čvrsti — da usled tog preimućstva lublinska grupa može na bilo koji način pripisati sebi pravo da odlučuje koje Poljake iz ostale dve grupe treba pozvati na konsultovanje.“

Iako nije smatrao da predložena poruka Staljinu izražava u potpunosti njegovo gledište, Čerčil je prihvatio. Ruzvelt ju je poslao 1. aprila sa nekim dopunama. Ovom Ruzveltovom porukom, i jednom Čerčilovom u istom duhu, započela je sa Staljinom prepiska koja je trajala sve do

⁶⁾ Videti glavu 61.

Ruzveltove smrti, a nastavila se pod Trumanom i posle nemačke predaje ne dovodeći sporazum ni za korak bliže.

U svojoj poruci Staljinu predsednik je u suštini rekao da, ukoliko je on stvar shvatio, reorganizacija lublinske vlade treba da dovede do obrazovanja nove vlade u kojoj će članovi lublinske vlade igrati glavnu ulogu. Ali, dodao je on, svaki dogovor koji bi se svršio jedva prikrivenim produžavanjem današnjeg varšavskog režima bio bi potpuno neprihvatljiv i naterao bi američki narod da smatra sporazum sa Jalte kao potpuno promašen. Tu izjavu propratio je predlozima koji bi omogućili Komisiji u Moskvi da nastavi rad ne tražeći dopuštenje ni od Varšave ni od Moskve za svaki svoj potez.

Sledećeg dana, 2. aprila, Komisija se ponovo sastala. Po povratku u svoju ambasadu, Harimen je sumorno izvestio Vašington „da nikakav sporazum ni o čemu nije postignut. Molotov se,“ dodao je on, „noćas upornije no ikad protiv dolaska Mikolajčika i sve otvoreniye navljavao da se rukovodimo mišljenjem varšavskih Poljaka pošto se njihova vlada ima reorganizovati „shodno odluci sa Krima.“ Dospeli smo do raskida, mislio je ambasador, ukoliko Staljinov odgovor predsedniku i premijeru ne otvorí neki novi put. Ta nada pomolila se, možda, stoga što se tog istog dana Staljin pokazao veoma zadovoljnim ratnim planovima na zapadu o kojima ga je, kao što ćemo docnije videti, konsultovao Ajzenhauer.

Staljinov odgovor (od 7. aprila) počinjao je jasnom tvrdnjom koju niko nije mogao osporiti: „Stvari u vezi s poljskim pitanjem dospele su na mrtvu tačku“. Razlog, tvrdio je on, leži u tome što su Britanci i Amerikanci odstupili od sporazuma sa Jalte. Po tom sporazumu predviđalo se da će postojeća poljska privremena vlada biti „jezgro“ buduće nove vlade; ambasadori, međutim, pokušavaju da je likvidiraju i obrazuju potpuno novu vladu. Ovu opštu izjavu Staljin je propratio predlozima koji su u suštini bili isti kao i oni što ih je činio Molotov. Ali je u zaključak uneo i jednu novu posebnu sugestiju: „Što se tiče brojnog odnosa između starih i novih ministara u sa-

stavu poljske vlade narodnog jedinstva, mogao bi se postaviti približno isti odnos kakav je ostvaren u jugoslovenskoj vladu.“ Od dvadeset i sedam glavnih mesta u jugoslovenskoj vladu, pored Tita, dvadeset i jedno mesto držale su njegove pristalice, a samo šest ljudi iz drugih grupa i stranaka. Ta manjina nije imala nikakvog uticaja ni moći da zaštitи svoje sledbenike.

U znak priznavanja Ruzveltu posle njegove smrti, Staljin je pristao na Harimenovo traženje da se Molotov pošalje u San Francisko, prekidajući time pretnju da se neće pridružiti Ujedinjenim nacijama ako mu se ne ostave odrešene ruke u pogledu Poljske. Složio se isto tako da Molotov, dok bude u Sjedinjenim Državama, razgovara o poljskom čorsokaku.

Čerčil je navaljivao na Ruzvelta da zajednički objave jednu izjavu o teškoćama koje imaju s Rusima — naročito oko Poljske. Novi predsednik se našao pred tim predlogom drugog dana posle stupanja na dužnost. Kako su stvari stajale u tom trenutku, bilo bi to javno priznanje neuspeha, za koji bi se odgovornost bacila na sovjetske rukovodioce. Truman se plašio da bi sovjetska reakcija mogla rđavo uticati na izglede konferencije u San Francisku i poremetiti postojeću vojnu saradnju. Stoga je (13. aprila) obavestio Čerčila da, premda svestan opasnosti da odlaganje može konsolidovati lublinsku grupu, smatra da treba temeljito ispitati sve mogućnosti pre no što se preduzme takav težak korak. Predlagao je da zajednički podnesu Staljinu konačan program za Poljsku. Nacrt takvog programa, na kome je Ministarstvo inostranih poslova radio s mnogo truda u istinskoj želji da se nađe neko rešenje, poslat je premijeru Čerčilu na razmatranje.

Dok se tekst ispravljaо, jer je prema Idnovom mišljenju američki predlog ostavljao isuviše Staljinu na volju, Čerčil je preuzeo brze mere da otkloni jednu Staljinovu zamerku. On je nagovorio Mikolajčika da dâ izjavu kako prihvata krimsku odluku u pogledu budućnosti Poljske i smatra tesno i trajno prijateljstvo sa Rusijom

nasušnom potrebom. Pošto mu je na nju skrenuta pažnja, Staljin je tu izjavu pozdravio kao „veliki korak napred“, ali je dodao da bi voleo da se Mikolajčik izjasni da li „isto tako prihvata i onaj deo odluka Kirmske konferencije u kojima je reč o istočnoj granici Poljske“.⁷⁾) Mikolajčik je i to potvrdio — što je predstavljalo njegovu krajnju i uzaludnu kapitulaciju — a Čerčil je pohitao da Staljina i Trumana obavesti o tome.

Zajednička poruka (podneta 18. aprila) predstavljala je najozbiljniji napor da se ispravi Staljinovo „potpuno pogrešno“ gledište o američkom i britanskom stavu. Oni, Čerčil i Truman, uveravali su Staljina da nikako ne namegravaju da predu preko varšavske vlade niti da joj odreknu glavno mesto u novoj vladi koja se ima obrazovati, ali joj ne mogu priznati pravo veta nad kandidatima iz drugih poljskih grupa koji treba da se pozovu na konsultovanje. Njihov jedini cilj je da se stvori vlada koja bi bila najpotpunije i najistinske predstavnica. Njima je mnogo stalo da Komisija nastavi sa radom i stoga predlažu detaljan plan da bi se bar to moglo učiniti. A tada, verovatno stoga što je Staljin tako često tumačio èutanje kao pristanak, izjavili su da se pre konsultovanja poljskih prvakova ne mogu izjasniti u pogledu sastava nove vlade, ali da u svakom slučaju ne smatraju da je jugoslovenski obrazac pogodan za Poljsku.

Ta molba i predlog nisu izazvali raspoloženje da se potraži neki kompromis. Umesto toga, stigli su izveštaji u kojima se potvrđivalo ono što je Višinski nagovestio Harimenu nekoliko dana ranije — da se sovjetska vlada spremila da zaključi ugovor o uzajamnoj pomoći s varšavskom grupom. Harimen je opomenuo Višinskog da se taj postupak može tumačiti kao znak da Rusija ne namerava da se drži sporazuma sa Jalte. Američko Ministarstvo inostranih poslova je naložilo američkoj ambasadi u Moskvi da uloži protest i zahteva da se sa odlukom sačeka dok se stvar ne pretrese sa Molotovom čiji se dolazak u Sjedi-

⁷⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 489.

njene Države očekivao tih dana. Britanski Forin ofis je poslao slično uputstvo. Ti protesti nisu uzeti u obzir. Ugovor je potpisani dok je Molotov bio na putu, a objavljen je na sam dan kad je prispeo u Sjedinjene Države (22. aprila). Iznoseći taj slučaj u svojim „Uspomenama“, predsednik Truman veli: „... Bio sam odlučio da tu stvar otvoreno pretresem sa Molotovom“.⁸⁾

Molotov je ostao isti s američke strane Atlantika kakav je bio i s one druge. U svojim dugim razgovorima sa Stetinijusom i Idnom, vođenim 22. i 23. aprila, nije se izvinjavao već je tačku po tačku branio sovjetsko tumačenje sporazuma sa Jalte. U odgovor na optužbu da je sovjetska vlada, ne konsultujući se, potpisala ugovor o uzajamnoj pomoći s poljskom privremenom vladom, rekao je da je to bilo prirodno i potrebno kao doprinos povoljnem razvoju rata protiv Nemačke. Besmisleno je, dodao je on, i pomišljati da će bilo kakva reorganizovana vlada odbaciti takav ugovor. Sem toga, ostajao je pri tome da je stav varšavске vlade u pogledu konsultovanja ostalih Poljaka opravdan.

Predsednik Truman je tada pokušao da pokrene planinu. Ali jedino zadovoljstvo koje je uspeo da izvuče iz svog razgovora sa Molotovom, bilo je što ga je naterao da se izjasni. Na kraju jedne izmene misli, kada je Molotov tvrdio da jedinu prepreku za postizanje brzog sporazuma o Poljskoj predstavlja to što mi nećemo da prihvativimo jugoslovenski obrazac, predsednik je, prema tome što je kasnije zapisao, odgovorio „... da je sporazum o Poljskoj već postignut i da ga samo Sovjetski Savez treba da sproveđe u delo“.⁹⁾ On želi, rekao je, prijateljstvo sa Rusijom, ali želi isto tako da se dobro razume da to prijateljstvo može biti samo na bazi uzajamnog poštovanja sporazuma, a nikako u vidu — kako se on izrazio — „jednostranih akcija“. Molotovljev odgovor na to, ako ga je Truman

⁸⁾ Harry S. Truman: *Year of Decisions* (Godina odluka), Garden City, država Njujork, (izdanje) Doubleday and Co, 1955, str. 50.

⁹⁾ *Ibid.*, str. 82.

tačno zapamatio, glasio je: „Sa mnom niko tako nije govorio u mom životu“. Njegov izveštaj Staljinu o tom razgovoru nije objavljen. Truman je u razgovoru 23. aprila zatražio od njega da prenese još jednu njegovu poruku Staljinu. U njoj je stajalo da su američka i britanska vlada otiše dokle god su mogle u sprovodenju ideja jaltskog sporazuma i da najozbiljnije zahtevaju od Staljina da prihvati predloge koje su mu Čerčil i on zajednički uputili nekoliko dana ranije.

Molotov je otputovalo iz Vašingtona u San Francisko s tim da se razgovori nastave čim Staljin odgovori. Kad je Staljinov odgovor stigao (25. aprila), postalo je sasvim jasno da on nikad neće popustiti. U stvari, pošto je britansko-američki predlog odbio svim onim tvrdnjama i optužbama koje je iznosio i ranije, on je svoje argumente preneo na širi teren rekavši da, iako ne zna jesu li vlade u Grčkoj i Begliji „stvarno predstavnici“, nije se u to mešao, jer je priznavao značaj tih zemalja za sigurnost Velike Britanije, pa bi prema tome mogao s pravom da očekuje istu uzdržljivost s njihove strane u pogledu Poljske. U zaključku je tvrdio da britanska i američka vlada stavljaju SSSR „u nemogućan položaj pokušavajući da mu diktiraju svoje zahteve“. On vidi samo jedan izlaz iz te situacije „da se prihvati jugoslovenski primer kao uzor za Poljsku.“¹⁰⁾

Ni kasniji apeli Čerčila i Trumana nisu naveli Staljina da promeni svoj stav, niti su to učinili pokušaji da se Molotovu u San Francisku dokaže koliko bi saradnja posle rata dobila od toga ako bi se postiglo neko prijateljsko rešenje poljskog pitanja. Staljina nije dirnuo ozbiljan komentar kojim je Čerčil završio svoju poslednju veliku poruku o tom pitanju (od 29. aprila): „Nisu baš mnogo utešni izgledi na budućnost u kojoj će vi i zemlje pod vašom vlašću, plus komunističke partije u mnogim drugim zemljama, biti grupisani na jednoj strani, dok će oni koji se oslanjaju na narode engleskog jezika i njihovi saveznici

¹⁰⁾ Ibid, str. 85—86.

ili dominioni biti na drugoj. Očigledno je da će njihove svađe rasparčati svet i da ćemo svi mi koji smo imali vodeću ulogu bilo na kojoj strani i koji smo ma koliko učestvovali u tome, imati da se postidimo pred istorijom.¹¹⁾ Ali Staljina nije zbolela glava zbog toga; komunistički vođi pišu za života sebi istoriju kakvu žele i očekuju da će i njihovi sledbenici činiti to isto.

Svakog dana postajalo je sve jasnije da se varšavска vlada neće moći smeniti niti odvratiti od Moskve. Sovjetska Vrhovna komanda predala joj je na upravu ne samo one zemlje koje su pre rata sačinjavale deo Poljske, već i oblasti koje su bile nemačke i spadale u okvir ruske okupacione zone, uključujući tu Dancig i delove Šleske. Upitana o tome, sovjetska vlada je (2. aprila) izrazila mišljenje da taj prenos niukoliko ne dolazi u sukob sa sporazumom o okupaciji i kontroli Nemačke „... jer se ni u pomenutim sporazumima niti u odlukama sa Krimsko konferencije ne dodiruje pitanje uprave u okupiranoj nemačkoj teritoriji“. Zatim je dokazivala da taj korak ne treba dovoditi u vezu niti izjednačavati sa pitanjem budućih granica Poljske. Bilo je gotovo izvesno da će se to poslednje pokazati netačnim. Poljski predsednik vlade objavio je preko radija (31. marta): „Pored Gdanska (Danciga) dobili smo natrag Mazovje i donju i gornju Šlesku, a nije daleko čas kad će poljske granice biti uspostavljene na Nisi, Odri i na baltičkoj obali.“ I poljska štampa tumačila je taj postupak na sličan način pod naslovima kao što su ovi: „Cela Šleska ujedinjena u okviru Poljske“, „Cela Šleska se vraća otadžbini“. U stvari to područje, kao i Istočna Pruska (sem onog dela koji je Sovjetski Savez zadržao za sebe), pripojeni su kasnije konačno Poljskoj. Varšavska vlada je odmah počela da izbacuje Nemce, ukoliko ih je tu još bilo, da dovodi poljske naseljenike i velika imanja deli seljacima maloposednicima.

Zatim je sovjetska tajna policija u Poljskoj stala da izvlači iz njihovih skrovišta preostale pravake poljske ile-

¹¹⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 497.

galne vojske, verne izgnaničkoj vlasti u Londonu i političkim strankama od kojih je bila sastavljena londonska vlada. Uprkos tome što je lična bezbednost navodno bila zajemčena, šesnaest ljudi uhapšeno je i nedeljama držano u zatvoru, dok je sovjetska vlada odricala da joj je poznato gde se nalaze. Kad je na uporna britanska i američka pitanja i glasove koji su se sve više širili, bila prinuđena da otkrije šta je s njima učinjeno, optužila je zatvorenike za „diverzantsku akciju u pozadini Crvene armije“, terorizam i špijunažu. Nije bilo načina da se spreči da ti ljudi ne budu poslati na robiju gde neće predstavljati opasnost po vlast u Varšavi. „To je način“, rekao je Staljin nabusito Čerčilu 5. maja, „na koji je Crvena armija prinuđena da brani svoje vojнике i svoju pozadinu od diverzanata i onih koji remete red.“¹²⁾

Tako su se 7. maja, kad je Nemačka zvanično potpisala primirje, saveznici i dalje gorko raspravljali oko Poljske. Američka i britanska vlada su odbijale da priznaju ili da imaju posla s varšavskom vladom iza koje je stajala Moskva. Taj razdor je delovao otuđujuće i naterao je predsednika Trumana da pošalje Hopkinsa u Moskvu da izvidi drže li se još raniji sporazumi sa Rusijom i hoće li savez sklopljen za rat moći da ostane na snazi radi ostvarenja mira.

¹²⁾ *Ibid*, str. 500—01.

TRINAESTI PERIOD

PROLEĆE 1945. POBEDA NA DOMAKU ALI
NEPOVERENJE IZMEĐU ZAPADA I SOVJETSKOG
SAVEZA UGROŽAVA ZAJEDNIČKU STVAR

- 61) Nemci nude predaju u Italiji. Iznenadjuće nepoverenje Sovjeta — mart-april 1945.
- 62) Truman nastavlja Ruzveltovu politiku
- 63) Velike strategijske odluke — proleće 1945; predaja Nemačke

61) NEMCI NUDE PREDAJU U ITALIJI. IZNENAĐUJUĆE NEPOVERENJE SOVJETA — MART-APRIL 1945.

Dok se raspra oko Poljske otezala, odigrao se jedan iznenadujući događaj u vezi sa pripremama Nemaca za predaju njihove vojske u severnoj Italiji. Staljinovo nepoverenje probilo je tanku ljušturu stvorenu ratnim savezništvom. Njegovo ponašanje otkrilo je u kojoj meri su mu duh izopačile sumnje, a jezik pokazao kakav se grubijan krije iza smirenog držanja.

Krajem februara jedan krupan italijanski industrijalac, baron Luiđi Parili (Luigi Parilli), obavestio je Geroa fon Gevernica (Gero von Gaevernitz), poverljivog člana obaveštajne službe (*Office of Strategic Services — OSS*) u Švajcarskoj, da nekoliko nemačkih viših funkcionera, između ostalih general Karl Volf (Karl Wolff), esesovski oficir na visokom položaju u Italiji, žele da uspostave vezu sa saveznicima u namjeri da se okonča otpor u severnoj Italiji.¹⁾ Rečeno je da je Volf spremjan da preda severnu Italiju saveznicima s tim da se uštide nepotrebna uništanja života i uzaludna rušenja. Pošto je stvar ispitana, udešen je sastanak u Lugušu sa jednim od Volfovih glavnih pomoćnika i adjutanata, koji je obećao da će 8. marta ponovo doći sa ovlašćenjima i konačnim predlozima. Alen Dals (Allen Dulles), šef obaveštajne službe, izvestio je o tome London i Glavni štab savezničkih snaga (Allied Force Headquarters — AFHQ) u Kazerti rekavši da, ukoliko mu se naredi suprotno, on će saslušati izaslanike

¹⁾ Karl Volf je bio nekadašnji oficir nemačke carske vojske koji se pridružio Himlerovom ličnom štabu 1932. kao „šturmbar-firer“, što odgovara kapetanskom činu, i ostao jedan od njegovih najbližih saradnika.

kad se budu vratili. 8. marta je u Cirih došao lično Volf koji je Dalsu izjavio da po njegovom mišljenju Nemci treba smesta da se predadu i da će učiniti sve što može da za to pridobije generala Keselringa, nemackog vrhovnog komandanta u Italiji, i nagovorio ga da tajno dode u Švajcarsku i sastane se s našim vojnim predstavnicima.

Izveštaj o tom razgovoru odmah je prenet savezničkom Glavnom štabu u Kazerti, kao i američkim i britanskim načelnicima glavnih generalštabova. U poruci obaveštajne službe naglašavalo se da se oni nisu upuštali u pregovore, već su samo saslušali šta je Wolf imao da kaže saopštavajući mu da dolazi u obzir jedino bezuslovna predaja. Smatralo se da celu stvar treba još ispitati. Ali je general Aleksander rešio da preduzme korake ne čekajući konačnu vest o Keselringovoј odluci. 11. marta on je obavestio Kombinovani odbor načelnika generalštabova kako pomišlja da pošalje svog američkog pomoćnika načelnika štaba, generala Lemnicera (Lemnitzer), i svog britanskog pomoćnika načelnika štaba (obaveštajna služba), generala Erija (Ariey), u Švajcarsku da zastupaju saveznike na tim razgovorima. Objasnio je da su tim oficirima data uputstva da kažu Nemcima kako moraju doći u njegov glavni štab u Kazerti, pošto prethodno pronađu neki način za održavanje veze sa Keselringom, i da će se razgovori u Kazerti voditi o načinu bezuslovne predaje samo na vojnoj osnovi, a ne na državnoj ili političkoj. Trebalo je postupati vrlo obazrivo, mislio je Aleksander, jer su Volf i ostali iz njegove grupe bili saradnici Himlera.

Kombinovani odbor načelnika je ovlastio Aleksandera da tako postupi i odmah pošalje svoje predstavnike u Švajcarsku. Ali su mu rekli da po njihovom mišljenju Ruse treba obavestiti odmah šta je u toku; sem toga, zahtevali su da predstavnici savezničkog Glavnog štaba ne stupaju ni u kakvu vezu s Nemcima sve dok im se za to ne izda naređenje. Harimen i Klark-Ker su Aleksanderov izveštaj preneli Molotovu u posebnim pismima od 12. marta. Kombinovani odbor načelnika saglasio se s tim predlogom — objasnili su mu oni — pod uslovom da Aleksander ne

pošalje svoje ljude u Bern sve dok sovjetska vlada ne bude o tome obaveštena. Pošto oni čekaju, da li bi sovjetska vlada htela da dâ brz odgovor?^{1a)} Molotov je odgovorio pre no što je isteklo dvadeset četiri časa. Njegov odgovor na oba pisma bio je u suštini isti: da sovjetska vlada nema ništa protiv tih „pregovaranja“ (kako ih je on uporno nazivao), ali da bi volela da u njima učestvuju i predstavnici sovjetske Vrhovne komande i da je nekoliko viših sovjetskih oficira, tada u Francuskoj, dobilo za to ovlašćenje.

Harimen je obavestio američko Ministarstvo inostranih poslova (13. marta) da ne vidi nikakve osnove za sovjetski zahtev, pošto Nemci nude samo predaju svojih snaga na anglo-američkom frontu. On ne veruje da bi Sovjeti dopustili da američki oficiri učestvuju u nekoj sličnoj akciji na istočnom frontu, pa čak sumnja da bi nas uopšte obavestili o prethodnim razgovorima za takvu jednu predaju. Po njegovom mišljenju ništa se ne bi dobilo ako bi se izišlo u susret sovjetskoj želji, naprotiv, Rusi bi to smatrali kao znak popuštanja i tražili još nerazumnije stvari u budućnosti. Sem toga, američki ambasador je smatrao da bi oficiri Crvene armije, ako bi uzeli učešća u razgovorima u Švajcarskoj, mogli postavljati zahteve koji bi samo ometali. General Din je izrazio isto mišljenje u istovremeno poslatoj poruci generalu Marsalu. Sa vojne tačke gledišta smatrao je da nije ni potrebno, ni poželjno ni korisno prihvatići sovjetski zahtev.

Kombinovani odbor načelnika generalštabova došao je do istog zaključka. On nije želeo da se sovjetski oficiri pojave na ovim prethodnim razgovorima u Švajcarskoj. Ali radi očuvanja sovjetskih interesa u slučaju da se uglavi i sprovede predaja, bili su voljni da Rusi prisu-

^{1a)} Oba oficira otputovala su iz Aleksanderovog glavnog štaba avionom za Lion u Francuskoj, i to odmah — pre no što je primljen sovjetski odgovor na to. Ali nisu prešli Švajcarsku granicu sve do 15. marta, kad je sovjetski odgovor bio već poznat. Volf se vratio u Švajcarsku tek 19. marta.

stvuju svim važnijim razgovorima do kojih bi moglo doći u Italiji. U saglasnosti s tim u njihovom odgovoru na Molotovljevo pismo (od 15. marta), predatom preko dva ambasadora, objašnjavalo se da se sastankom u Švajcarskoj ide jedino na to da se uspostavi veza i nemački predstavnici dovedu u Saveznički glavni štab u Italiji, gde će se raspravljati o svim stvarima koje se odnose na predaju; da je Aleksanderu naređeno da redovno obaveštava sovjetsku vladu o ishodu prvih razgovora u Švajcarskoj i udesi da sovjetski predstavnici prisustvuju svim daljim razgovorima u Italiji. „Međutim, pošto se nemački predlog odnosi samo na predaju vojnih snaga na američko-britanskom frontu, feldmaršal Aleksander, kao vrhovni komandant za to poprište, biće jedini odgovoran za sproveođenje pregovora i donošenje odluka.“

Ako se iz prvog obaveštenja Molotovu (onog od 12. marta) možda i moglo razumeti da oficiri koje general Aleksander namerava da pošalje u Švajcarsku mogu stupiti bar u prethodna dogovaranja o konačnim pojedinstvima predaje, iz ovog drugog se jasno videlo da nije tako. U stvari, u njemu je stajalo da sve do sastanka u Italiji dogovori o predaji imaju ostati otvoreni, s tim što se podrazumevalo da će ta predaja biti bezuslovna i odnositi se samo na vojne probleme.

Po dolasku u Bern (15. marta) general Lemnicer je poslao jednu poruku generalu Aleksanderu u vezi sa priključenjem ruskog oficira njihovoј grupi. U njoj je stajalo: „Imao sam sada prilike da vidim kakve je sve mere obezbeđenja trebalo preduzeti da bismo Eri i ja stigli u Bern. Naš status je prilično ilegalan pošto smo u građanskom odelu i sa lažnim imenima. Uvođenje ruskog oficira moralo bi očigledno biti još skrivenije.“

Nema nikakve sumnje da je Kombinovani odbor načelnika svojim odgovorom Molotovu (od 15. marta) želeo da postigne dve stvari: da sačuva slobodu brzog istupanja ako se pokaže da je nemačka želja za vojnom predajom iskrena, bez obzira na uslove ili prigovore koje bi Sovjeti mogli postavljati, ali i da sovjetskoj vlasti obezbedi pri-

liku da kaže šta ima pre no što se ma šta utvrdi. Da je bio *bona fide* najbolje se vidi po tome što je zahtevao od američkog i britanskog vojnog atašea u Moskvi, kao i od Ajzenhauera, da brzo pronađu u Francuskoj te oficire za koje Molotov želi da učestvuju u razgovorima, i poruče im da budu spremni da krenu u Kazertu čim ih obaveste.

Ali sovjetska vlada nije bila voljna da ostane po strani dok se uspostavlja ta prethodna veza. Molotovljev odgovor (od 16. marta), poslat preko dva ambasadora, bio je nepoverljiv i grub. U njemu je stajalo da je to odbijanje „... potpuno neočekivano i neshvatljivo s obzirom na savezničke odnose između naših zemalja“. Imajući to u vidu, sovjetska vlada ne daje svoju saglasnost (htelo se reći pristanak) na bilo kakve pregovore s Nemcima u Bernu. Ona želi da se s njima smesta prekine. Od sada, stajalo je u zaključku pisma, svaka pomisao da se vode separatni pregovori s nemačkim predstavnicima, bez učešća sva tri saveznika, ima biti isključena.

Harimen je u poruci od 17. marta izneo iz kojih su sve razloga Rusi mogli toliko zanovetati. Pre svega, pretostavljao je, možda nam odista nisu verovali; možda su stvarno mislili da će način i uslovi predaje biti rešeni u Švajcarskoj i da će kasniji razgovori u Italiji, na koje će se primiti i sovjetski oficiri, biti samo stavljanje zvaničnog pečata na nešto što je već odlučeno, što znači isuviše dockan da se stvarno uzme u obzir sovjetsko gledište. Ili, rekao je on, možda su se bojali da i drugi nemački komandanti, a ne samo oni u severnoj Italiji, ne namejavaju da se predadu Zapadu pre no što se učini ma kakva slična ponuda Istoku. Ili su možda branili svoj ugled; sovjetska vlada se hvalisala da je Nemačku potukla gotovo sama Crvena armija, a pošto je dalje napredovanje na istoku moglo biti usporeno zbog proletnijih voda, žeeli su da se pred svetom pojave kao ravnopravni učesnici u svakoj predaji velikog obima u Italiji koja bi mogla dovesti do predaje na zapadu.

Ne znajući još za sovjetski zahtev da se razgovori s Nemcima prekinu, general Aleksander je poručio (16. marta) šefovima američke i britanske vojne misije u Moskvi da saopšte sovjetskoj vladi da će radi bezbednosti biti bolje da sovjetski oficiri koji treba da dodu u njegov glavni štab, ne krenu dok im on ne poruči. Tražio je da sovjetsku vladu uvere da će ih on obavestiti na vreme kako bi mogli blagovremeno stići radi učešća u razgovorima; treba samo da budu spremni da krenu avionom u Kazertzu dvadeset četiri časa pošto im se javi. Iako je Molotovljevo kategoričko pismo stiglo pre no što je u Moskvi primljena ta Aleksanderova poruka, general Din i admirал Arčer (Archer), šef britanske vojne misije, uručili su je generalu Antonovu. Ubrzo su pozvani u sovjetski Generalstab gde im je Antonov predao pismo upućeno istovremeno obojici. U njemu je, posle pozivanja na Molotovljevu notu, stajalo da je sovjetskim vojnim funkcionerima naloženo da ne idu u Kazertzu.

U stvari, u tom međuvremenu veza s Nemcima bila je poremećena čitavim nizom nesrećnih slučajeva — iscrpno izlaganje o tome prinuđen sam na žalost da ostavim piscima pustolovnih romana. Opozivanje generala Kesselringa iz Italije od strane Hitlera, da bi mu se poverila komanda na zapadnom frontu, predstavljalje samo jedan od njih. Ali, uprkos opasnosti da stvar bude otkrivena, Volfu je dотurena poručka da će, ako je spreman da se vrati u Švajcarsku i ako ima konkretan plan, biti primljen i da će saveznici moći da se konsultuju brzo o svakom pitanju postupka. On, međutim, nije bio obavešten o dolasku oficira iz Savezničkog glavnog štaba. Najzad je, 19. marta, došlo do sastanka u Askoni, gradiću u blizini italijansko-švajcarske granice, kuda su saveznički oficiri otputovali u građanskom odelu i sa lažnim ispravama i imenima.

Volf je tu ponovo izložio ceo problem i razne moguće načine kako da se stvar izvede. Iako su general Lemnicer i Eri nastojali da mu dokažu koliko je stvar

hitna, on je ostajao pri tome da će biti najbolje da razgovara s Keselringom (u Berlinu ili Francuskoj) pre nego što se obrati Fitinghofu (Vietinghoff), novom vrhovnom komandantu za Italiju. Sastanak se završio s tim da Wolf odmah obavi taj posao, vratи se u Italiju i tada, ako se Fitinghof bude dao nagovoriti, ovlašćeni izaslanici pošalju u Švajcarsku, odakle bi saveznici organizovali njihov odlazak u Kazertu gde bi se obavio tehnički deo posla i potpisao dokumenat o predaji.

I pored sovjetskog ozlojeđenja, američki i britanski načelnici generalštabova ostali su pri svom mišljenju da je sasvim na mestu da prethodne korake za predaju obave vojni komandanti operativnih snaga bez mešanja spolja. Oni su to odlučno izjavili u svom odgovoru na Moltovljev zahtev da se razgovori prekinu. U tom odgovoru — poslatom u Harimenovom pismu od 21. marta — rečeno je da je američka vlada vrlo iznenađena tonom Molotovljevog pisma. Izgleda da sovjetska vlada ne shvata, primećivalo se dalje, da je jedina svrha sastanka u Švajcarskoj da se uspostavi veza kako bi se ovlašćeni izaslanici nemačke komande otpravili u glavni štab generala Aleksandera u Italiji. Predstavnici glavnog štaba koje je Aleksander poslao u Švajcarsku, naglašavalo se, nisu ovlašćeni da učine ništa više. Zatim, ako i kad Nemci dođu u Kazertu razgovori s njima ograničiće se na bezuslovnu vojnu predaju nemačke vojske na licu mesta u severnoj Italiji, i nju će sprovesti general Aleksander. Sovjetski oficiri su pozvani da tim razgovorima prisustvuju samo zato da bi sovjetska vlada bila sigurna da je to sve što će se učiniti. „Kad god se“, stajalo je u odgovoru, „bude ukazala prilika za razgovore između naše tri sile o političkoj predaji, za razliku od čisto vojne, samo po sebi se razume da će sve tri sile biti propisno zastupljene i da će učestvovati u razgovorima.“ U noti se zaključivalo da će se, s obzirom na ta objašnjenja, postupiti po utvrđenom planu i da se američka vlada nada da će sovjetski oficiri ipak prisustrovati sastanku koji će

se eventualno održati u Kazerti. Istog dana Klark-Kerje, u sličnom pismu upućenom Molotovu, izneo iste razloge i uveravanja.

Sovjetska vlada je imala opravdane razloge što je želela da se obezbedi u pogledu načina na koji će se obaviti predaja na italijanskom frontu. Imala je puno pravo da se osigura da Nemcima ne bude ostavljena mogućnost da prebace ljudstvo i opremu iz Italije na istok ili im se na neki drugi način ne omogući da produže otpor na sovjetskom frontu. Međutim, Amerikanci i Britanci su bili savršeno svesni toga i ni na kraj pameti im nije bilo da dopuste da se ma kakva šteta nanese sovjetskim snagama usled onog što će se zaključiti u Italiji. Ali su se, s druge strane, plašili da bi Rusi mogli prosto iz taktičkih razloga ili radi svog ugleda, postavljati uslove koji bi doveli do nepotrebnog odugovlačenja. Sovjetska vlada je mogla u stvari željeti da u Italiji ne dođe do predaje sve dok ne nastupi slom na istoku. Kao što je nekoliko dana docnije rekao Ajzenhauer pomisljajući na sličnu mogućnost i na zapadnom frontu: „Ako se Rusima dopusti učešće u predaji Keselringove vojske (na zapadu), on se plaši da bi se ono što on može obaviti za jedan sat, moglo protegnuti na tri ili četiri nedelje i povući za sobom teške gubitke naših trupa.“²⁾

Ali sovjetska vlada nije pristajala da primi ništa na poverenje. Sledeći Molotovljev odgovor (od 22. marta) pokazuje otvorenu sumnju da je neki tajni dogovor u toku ili da je već zaključen. U njemu se u stvari kaže da britanske i američke tvrdnje nisu istinite. Prema onom kako sovjetska vlada gleda na tu stvar, u toku prethodne dve nedelje vodili su se, iza leđa Sovjetskog Saveza, stvarni pregovori s predstavnicima nemačke Vrhovne komande. Sovjetska vlada je to smatrala kao potpuno nedopušteno i ponovo navaljivala da se razgovori obustave. „U ovom slučaju“, stojalo je u noti, „sovjetska vlada vidi ne nesporazum već nešto gore.“

²⁾) *Triumph and Tragedy*, str. 443.

Kad su stvari dotle dospele, umešao se Ruzvelt. U jednoj poruci Staljinu (poslatoj 24. marta i uručenoj verovatno 25), rekao je da maršalu Staljinu nisu možda činjenice predstavljene kako treba. On mu je stoga izložio u pojedinostima kako su tekli događaji, dodajući da napori da se ostvari sastanak sa ovlašćenim nemačkim oficirima nisu još urodili plodom, ali da svi izgledi nisu propali. Dužnost je američke vlade, naglasio je on, da pruži svaku mogućnu podršku naporima oficira koji komanduju savezničkim snagama ako veruju da postoji neka mogućnost da se neprijateljske trupe u njihovom području nateraju na predaju. Pomenuo je, primera radi, da bi se moglo desiti da Nemci pošalju molbu za primirjev sovjetskom generalu u Kenigsbergu ili Dancigu. „U takvoj predaji neprijateljskih snaga na bojnom polju ne može se gledati povreda načela bezuslovne predaje o kome smo se saglasili, niti ma kakav politički korak“, tvrdio je on. Ukoliko se ugovori ma kakav sastanak — nastavlja je on — na kome bi se raspravljalo o pojedinostima predaje od strane operativnih komandanata, njemu će biti milo ako se posluži iskustvom i savetom prisutnih sovjetskih oficira. Ali, završavala se njegova poruka, ne bi se nikako mogao složiti da se obustavi svako ispitivanje te mogućnosti zbog nekih Molotovljevih zamerki čije razloge on savršeno nije u stanju da shvati.

Staljinov odgovor (od 29. marta) izražavao je potpunu nevericu. On je tvrdio da se Nemci služe razgovorima u Švajcarskoj kao zavesom od dima da bi zbumili anglo-američku komandu u Italiji i da su, dok se sve to odigrava, prebacili 3 svoje divizije iz Italije na istočni front. „To ljuti sovjetsku komandu“, rekao je on, „i daje osnova podozrenju.“³⁾

³⁾ Tekst Staljinovog odgovora od 29. marta nije mogao biti pronađen. Ovaj kratki izvod uzet je iz Lejihijeve knjige *Bio sam tamo* — str. 333. Ali se njegova glavna, ako ne cela, sadržina vidi, mislim, iz Ruzveltovog sledećeg odgovora, koji je poslat neposredno potom.

Zajednički odbor načelnika generalštabova veoma se uzbunio zbog tih kleveta. General Maršal i admiral Leihi su uložili mnogo truda da sastave odgovor koji će Sovjetima vratiti milo za drago. Taj odgovor je poslat kao lična Ruzveltova poruka Staljinu. Upravo pre no što će mu ona biti stavljena na sto, Harimen je zajedno sa Klark-Kerom krenuo u Kremlj drugim poslom — da isporuči Staljinu drugu važnu poruku neposredno od Ajzenhauera. Ona se odnosila na koordinaciju napredovanja sa zapada i istoka i planove za susret američko-britanskih i sovjetskih armija. O toj poruci i sporu koji je tim povodom nastao između američke i britanske vlade biće više reči na drugom mestu.⁴⁾ Ovde ćemo reći samo toliko da su se ti planovi veoma dopali Staljinu. Izveštavajući predsednika o svom sastanku sa Staljinom (u noći 31. marta) povodom Ajzenhauerovih predloga, Harimen je napisao: „Žao mi je što sam Vašu poslednju poruku o sastanku u Bernu primio tek posle tog razgovora, tako da sam je poslao maršalu Staljinu pismenim putem (1. aprila). Da sam mu lično predao Vašu poruku, u raspoloženju u kome se nalazio pri kraju našeg razgovora, verujem da bi mi poverio istinske pobude sovjetskog čudnog ponašanja u vezi s tim događajem.“

Njemu je žao, rekao je Ruzvelt u svojoj drugoj poruci Staljinu, što, iako se izgleda slažu u pogledu osnovnih načela, prethodni koraci preduzeti kako bi se ispitala spremnost nemačkih jedinica u Italiji da se predadu i dalje pobuđuju nepoverenje. On je ponovo izneo činjenice; ponovio je da će sovjetski predstavnici biti dobrodošli prilikom svakog stvarnog pregovaranja o predaji, da će ona biti bezuslovna i da se i ne pomišlja da se s Nemcima pregovara o nekim uslovima koji bi im omogućili da prebace vojsku iz Italije na bilo koji drugi front. Poricao je da odugovlačenja u savezničkim ofanzivnim operacijama u Italiji potiču bilo na koji način iz predviđenog dogovora s Nemcima; poslednji prekid borbi nastao

⁴⁾ Videti glavu 63.

je samo stoga što su savezničke divizije prebačene na francuski front. Aleksander treba da otpočne novu ofanzivu u Italiji kroz otprilike deset dana; on će imati svega 17 pouzdanih divizija prema 24 nemačke, ali će ipak biti učinjeno sve što se može da se Nemci spreče da povuku druge jedinice iz Italije. Najzad, predsednik je podsetio Staljina da je inicijativa potekla od jednog nemačkog oficira za koga se veruje da je blizak Himleru i da je stoga njegov cilj mogao biti da poseje podozrenje i ne-poverenje između saveznika. „Nema razloga“, zaključio je on „da mu dopustimo da u tome uspe.“

Tada je došlo do obrta u razgovorima u Švajcarskoj kojim se donekle može objasniti Staljinov sledeći odgovor sa još više optužbi no dotad. Wolf je upadao u niz opasnosti i teškoća na svakom koraku kad je preuzeo da ostvari plan donet u razgovoru u Askoni 19. marta. O njemu se ništa nije čulo sve do 30. marta. Tada su Amerikanci saznali da je uspeo da stigne do Keselringa i da se vratio u Italiju, ali da mu ne polazi za rukom da dospe do Fitinghofa, i da ga je Himler opomenuo da se na njega i njegovu porodicu budno motri. U poruci primljenoj od njega stajalo je: „Spreman sam da dođem na konačan razgovor da bismo uredili stvari. Nadam se da će doći sa... i, bilo sa Fitinghofom ili jednim oficirom iz glavnog štaba.“ Sastanak sa Volfom zakazan je za 2. april, ali se u Lokarnu pojavio samo Parili objašnjavajući da se u tom trenutku Wolf ne usuđuje da makne. Međutim, saopštio je da je Wolf video Fitinghofa i obezbedio njegov pristanak. U toku tog razgovora Parili je, verovatno u dogовору sa ta dva nemačka komandanta, nagovestio da bi oni voleli da se stvar udesi tako da im bude dopušteno da povuku trupe preko italijanske granice posle predaje oružja. Rečeno mu je odmah da takav postupak uopšte ne dolazi u obzir i da na to ne treba ni pomisljati. Ponovo je jasno dato do znanja svima kojih se to ticalo da predstavnici generala Aleksandera imaju samo da udesse prolaz izaslanicima koje Nemci žele da

pošalju radi pregovaranja o kapitulaciji sa odgovarajućim britanskim, ruskim i američkim vlastima. Pomoću lozinke „Nirnberg“, oni su mogli proći neposredno kroz savezničke linije i tim putem dospeti do štaba generala Aleksandera, ili su mogli otići tamo preko Švajcarske pod savezničkom pratnjom.

Možda je jedan deo tog razgovora ili i ceo razgovor prenet Staljinu u nekom izveštaju njegovih agenata, ili onih koje je smatrao svojim agentima, i to izvitopereno. Kao što ćemo videti, Staljin nije krio da ima svoje tajne obaveštajne kanale. Ili je možda on proveravao kretanje Volfa i izveo pogrešne zaključke njegovog putovanja u Keselringov štab na zapadnom frontu i povratku u Italiju, zaključujući da Wolf služi kao izaslanik za predaju Keselringove nove komande na zapadu.

Bio je utoliko spremniji da veruje da je u pitanju neka podvala što su razne savezničke snage na zapadu imale velikog uspeha poslednjih dana meseca marta i početkom aprila. U jednom krugu od oko osamdeset milja u prečniku u Ruru, zatvorena je glavnina snaga u centralnoj Nemačkoj pod feldmaršalom fon Modelom.⁵⁾ Južno od Rura, druge američke jedinice, nailazeći na slab otpor, zauzele su Frankfurt, a zatim su, okrećući na sever, napredovale brzo prema Kaselu i Paderbornu u neposrednoj blizini reke Vezer. Nemačka vojska na zapadu se raspadala; u toku prve dve nedelje meseca aprila saveznička komanda zarobila je preko pola miliona nemačkih vojnika.

Bilo iz kojih uzroka, Staljinove sumnje kad je pisao svoj odgovor Ruzveltu 3. aprila bile su rasplamsanije no ikad. Rekao je da, pošto predsednik insistira na tome da dotad nije bilo nikakvih pregovora, mora da je veoma loše obavešten. „Što se tiče mojih vojnih saradnika“, nastavlja je, „na osnovu podataka kojim raspolažu, oni nimalo ne sumnjaju da je pregovora bilo i da su oni za-

⁵⁾ General Walter B. Smith: *Eisenhower's Six Decisions*, (Ajzenhauerovih šest odluka), str. 169.

vršeni sporazumom s Nemcima (moj kurziv), po kome je nemački komandant na zapadnom frontu, maršal Keserling, pristao da otvorí front i dopusti anglo-američkim trupama da napreduju prema istoku, a Anglo-Amerikanci su za užrat obećali da će ublažiti uslove mira Nemcima. Verujem da moji saradnici nisu daleko od istine.⁶⁾ Što je još uvredljivije, tvrdio je da su, usled toga što se dogodilo, Nemci na zapadnom frontu prestali da se bore protiv američkih i britanskih armija, dok su nastavili da pružaju otpor Rusima. To, zaključio je, neće mnogo doprineti poverenju između njihovih zemalja i može jedino doneti trenutnu korist koje će ubrzo nestati.

Istog tog dana, 3. aprila, kad je Staljin iznosio te optužbe, Aleksanderovi oficiri spremali su se da napuste Švajcarsku pošto nije bilo izgleda da će nemački punomoćnici uskoro stići.⁷⁾ Ostavili su poruku za Volfa, s tim da je ovaj prenese Fitinghofu, da će Aleksander biti u svako doba spremna da primi ovlašćene predstavnike koji žele da potpišu predaju.

Staljin i sovjetska Vrhovna komanda obavešteni su o tome 4. aprila.

Do tog trenutka Čerčil nije kao Ruzvelt lično učestvovao u toj neprijatnoj čarki — možda samo stoga što mu ni Ruzvelt ni Staljin nisu dotada slali kopije svojih ličnih izmena misli; a možda i u želji da izbegne, ukoliko je to čast dopuštala, još jedan sukob sa Staljinom u trenutku kad su se već bili toliko zakrvili oko Poljske. Ili, možda, premijer, a isto tako i Forin ofis, nisu bili još sasvim ubeđeni da je trebalo odbaciti prvobitni zahtev

⁶⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 446.

⁷⁾ *The Italian Campaign, 12 December 1944 to 2nd May 1945, A Report to the Combined Chiefs of Staff by the Supreme Allied Commander Mediterranean Field-Marshall the Viscount Alexander of Tunis.* (Ratovanje u Italiji, od 12. decembra 1944. do 2. maja 1945, Izveštaj savezničkog vrhovnog komandanta za Sredozemlje feldmaršala viskaunta Aleksandera od Tunisa Kombinovanom odboru načelnika generalštabova), London: His Majesty's Stationery Office, 1051, str. 64.

Sovjeta. On je — kako je kasnije izneo u svojoj knjizi *Triumph and Tragedy* — uviđao da razgovori u Švajcarskoj mogu preći granice ugovaranja sastanka u savezničkom štabu u Italiji, i da se mogu pretvoriti u pregovore o miru i „zakoračiti“ u politička pitanja.⁸⁾

Ali Staljin i njegovi savetnici nisu znali o tom britanskom podvojenom mišljenju. U zaveri koju su ispreli iz svojih sumnji, smatrali su Britance kao glavne vinovnike. Možda su im tu ulogu utoliko lakše pripisali što su znali za nekadanje Čerčilove napore da obuzda boljševizam; a možda zato što je Aleksander bio Britanac; možda opet samo stoga što se Čerčil nije pridružio predsednikovim ličnim poricanjima. Njegovo čutanje se moglo pogrešno tumačiti u Moskvi.

Ruzvelt je bio zgranut činjenicom da Staljin može i da pomisli da ga njegovi američki i britanski prijatelji varaju. Naljutio ga je, a ne umirio, Staljinov nagoveštaj da ga njegovi verni saradnici loše obaveštavaju ili obmanjuju. General Maršal i admirал Lejhi su, na njegov zahtev, spremili oistar ali pored svega uzdržljiv odgovor na Staljinove neobuzdane optužbe. Taj odgovor je predat 5. aprila. Predsednik je u njemu rekao da ga iznenađuju Staljinove tvrdnje. Poricao je, i svoja poricanja potkrepljivao razlozima, da postoji bilo kakva mogućnost da su one tačne, i da ima ma kakvog osnova da se u njih veruje. Ponovo je potvrdio da je Ajzenhaueru naloženo da traži, i da će on tražiti, samo bezuslovnu predaju neprijateljskih trupa koje bi mogle biti potučene na njegovom frontu; i da su napredovanja na zapadu rezultat vojne akcije a ne nekog tajnog pogađanja. Poslednje dve rečenice glasile su:

„Naposletku hoću da kažem i ovo da bi bila jedna od najvećih tragedija u istoriji kad bi upravo u trenutku kad nam se pobeda nalazi nadomak ruke, takvo nepoverenje, takav nedostatak vere, doveli u pitanje ceo poduhvat posle tolikih ogromnih gubitaka u životima, materijalnim dobrima i novcu.“

⁸⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 445—46.

„Iskreno govoreći, osećam duboko ogorčenje prema Vašim izvestiocima, ma ko oni bili, zbog takvog podlog i pogrešnog prikazivanja mojih postupaka i postupaka mojih potčinjenih, dostoјnih poverenja.“

Čerčil, koga je Ruzvelt upoznao sa celom dotadanjom prepiskom, odmah ga je obavestio da se britanska vlada svesrdno pridružuje tom energičnom odgovoru: „Sve u svemu“, primetio je on, „sklon sam da verujem da to nije ništa više do njihovo prirodno reagovanje kad su uz nemireni ili surevnjivi. Upravo iz tog razloga smatram da je od najveće važnosti da u ovom trenutku naše dve zemlje zauzmu čvrst i oistar stav kako bi se vazduh raščistio i oni shvatili da postoji granica preko koje nećemo trpeti uvrede.“⁹⁾

Premijer je smesta poslao isto tako oštru poruku Staljinu.

Ali Staljin još nije htio da poveruje u ono što mu se kaže. U zasebnim odgovorima koje je poslao predsedniku i premijeru 7. aprila, branio je svoja mišljenja i optužbe. Poricao je da sumnja u Ruzveltovo i Čerčilovo poštjenje ili istinoljubivost. Tvrđio je da nije stvar u tome; ono što je zaista u pitanju jeste kako će se saveznici opisati jedni prema drugima, dokazivao je on. Kad god jedan od njih zatraži da učestvuje u razgovorima o predaji, važno je da mu se pruži za to prilika. Prema tome, Amerikanci i Britanci su pogrešili što su odbili ruski zahtev. „Ja i sada mislim“, pisao je on, „da je rusko gledište jedino ispravno, jer ono isključuje svaku mogućnost za uzajamno sumnjičenje i onemogućava da neprijatelj poseje nepoverenje među nama.“ Zatim je obrazložio zašto mu je teško da uguši svoje nepoverenje. „Teško je“, veli on, „poverovati da nedostatak svakog otpora od strane Nemaca na zapadnom frontu treba pripisati jedino tome što su potučeni“. Posle kratkog izlaganja kako se Nemci ogorčeno bore na istočnom frontu, Staljin je za-

⁹⁾ Ibid., str. 512.

ključio: „Morate se složiti da je takvo ponašanje Nemaca više nego čudno i neshvatljivo“.¹⁰⁾

Što se tiče pouzdanosti svojih izvestilaca, Staljin je jemčio da su to do krajnosti pošteni i skromni ljudi čija je pouzdanost već više puta isprobana. Sudite sami, rekao je, februara meseca general Maršal je poslao sovjetskom Generalštabu obaveštenja o nemačkim planovima na istočnom frontu; ti isti tajni agenti su u njih posumnjali; ispalo je da su Maršalovi izveštaji bili pogrešni a njihovi ispravni; samo zahvaljujući tome Crvena armija je uspela da izbegne propast.

Ma ko da su bili Staljinovi izvestioci — možemo ovde uzgred reći — oni su ga ovog puta obmanuli. Kurs koga su se Amerikanci i Britanci držali nije ni za dlaku odstupao od onog što mu je rečeno. Pošto je primio savezničke poruke predate 3. aprila Pariliju, Wolf se još nekoliko puta sastao sa Fitinghofom. Sledeći izveštaj o tim sastancima primljen je kad se Parili ponovo pojavio 9. aprila. On je doneo poruku u kojoj Wolf kaže da produženje nemačkog otpora smatra besmislenim i da je spreman da „... prihvati posledice koje situacija nameće“. Ali je on — govoreći verovatno i u ime Fitinghoa — tražio neka nejasna uveravanja koja bi ih zaštitala

¹⁰⁾ Videti *Ibid*, str. 451—452, celu poruku.

Nemci su stajali čvrsto na frontu koji se protezao od Baltika, istочно od Praga, pa sve do planinskih područja kojima se graniči Čehoslovačka sa severa. Oni su se još odlučno borili u Madarskoj i držeći dolinu kod Bratislave presecali najpodesniji put prema Beču.

Zanimljivo je da je i Čerčila zbumjivala nemačka strategija; on je čak pomišljaо da to možda nagoveštava Hitlerov plan da se povuče u južnu Nemačku odakle će pokušati da nastavi borbu. U jednom memorandumu u kome od generala Ismeja traži da mu o toj stvari pošle mišljenje načelnika glavnih generalštabova, piše (17. marta) on: „Čudan otpor koji je dao (Hitler) kod Budimpešte i sada pruža kod Blatnog jezera, kao i zadržavanje Keselringovih snaga u Italiji tako dugo, izgleda da odgovaraju takvoj nameri“. A onda je ipak dodao: „Ali, naravno on (Hitler) je tako budalasto uporan u svemu, da možda iza svega toga nema ničega.“ *Ibid.*, str. 457.

od posledica predaje i možda omogućila Nemcima da prebace trupe na istok.¹¹⁾ Parili je izjavio još da se nemački komandanti u Italiji pridružuju s molbom da im se odmah uruči načrt kapitulacije koju treba da potpišu — objašnjavajući da bi to ubrzalo predaju.

Odgovor na te sumnjiće predloge bio je sasvim suprotan od onog koji je Staljin prepostavljao. Parilijevi memorandumi i izveštaj o razgovorima s njim poslati su smesta u Kazertu. Aleksander se potpuno saglasio sa obaveštajnom službom da zahtev za načrtom uslova primirja liči na podvalu i pokušaj da se saveznici uvuku u neku vrstu pregovora. Glavni štab je stoga poručio obaveštajnoj službi da Volfa obavesti da će načrt kapitulacije biti uručen nemačkim izaslanicima tek pošto stignu u saveznički vojni štab i da oficiri koji budu poslati treba da imaju puno ovlašćenje da ga prihvate. Ta poruka za Volfa predata je Pariliju 10. aprila. U čitavom daljem toku isprekidanog i komplikovanog održavanja veze, nije se nikad ni za dlaku odstupilo ni od tog načela ni od tog postupka.

Toliko za ljubav istine o razgovorima o nemačkoj kapitulaciji koji su tako duboko pogodili Staljina. Čerčil je bio sklon da pusti Staljina da ga i dalje proždire sumnja. Povodom poslednje poruke koju je upravo primio od njega i koja je bila nešto blaža, primetio je Ruzvelt: „Čini mi se da je to najbolje što od njih možemo izvući i svakako najpribližnije nekom izvinjenju s njihove strane“. Ali je Ruzvelt poslao i poslednji kratak odgovor Staljinu, poslednji koji će uopšte poslati tom šefu države:

¹¹⁾ Oni su tražili da se u svim zvaničnim pregovorima o predaji zajemče dve stvari: 1) povlačenje (*Abzug*) vojnički časno posle prestanka neprijateljstava; i 2) održavanje jednog skromnog kontingenta grupe armija kao budućeg oruđa reda u Nemačkoj. Parili je objasnio da tačka 1) znači samo eventualni povratak kućama kad se zarobljenici puste, a tačka 2) predstavlja jednu želju. Ali su prisutni stekli utisak da je taj revnosni posrednik pokušavao da na zadovoljavajući način objasni očigledno neodržive predloge.

„Hvala Vam na Vašem otvorenom objašnjenju sovjetskog gledišta o incidentu u Bernu koji izgleda da je potonuo u prošlost ne donevši ništa korisno.

U svakom slučaju, između nas ne treba da bude nepoverenja i mali nesporazumi ove vrste ne bi smeli da se ubuduće javljaju. Ubeđen sam da će se nacistička vojska raspasti kad se naše vojske sastanu u Nemačkoj i istovremeno krenu u potpuno koordiniranu ofanzivu.“

Pre no što je tu poruku uručio Staljinu, Harimen je upitao predsednika ne bi li izostavio reč „mali“. Mislio je da bi se ona mogla rđavo protumačiti u Moskvi, a sem toga on mora priznati predsedniku da se njemu nesporazum čini „veliki“. Ruzvelt je odgovorio da želi da ta reč ostane, jer bi htio da to što se desilo smatra kao mali incident.

Šaljući 12. aprila Čerčilu kopiju te svoje poruke Staljinu rekao je:

„Hteo bih da opšti sovjetski problem svedem na najmanju mogućnu meru, jer takvi problemi, u ovom ili onom obliku, izgleda da iskršavaju posvednevno i većina njih se izgladi, kao što je slučaj sa sastankom u Bernu.

Mi, međutim, moramo ostati čvrsti a naš pravac je dosad bio ispravan.“¹²⁾

¹²⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 454.

62) TRUMAN NASTAVLJA RUZVELTOVU POLITIKU

Ta poslednja Ruzveltova poruka Staljinu pokazuje jasnije od svega drugog sa koliko je nepokolebljivog optimizma Ruzvelt pristupio rešavanju naših odnosa sa sovjetskom vladom. On se spremao tako i da nastavi, po-lazeći od pretpostavke da se strpljenjem i dokazima dobre volje i poštenih namera može savladati nepoverenje sovjetskih upravljača i da se oni mogu preobratiti u iskrene ortake na korist i sreću celog čovečanstva. Toga se držao do poslednjeg daha, što nije bilo lako kad se uzmu u obzir Staljinovi negativni odgovori na tolika pitanja. Sem toga, pri kraju, nije mogao ostati potpuno neosetljiv na ubedivanja da se sovjetska vlada prijateljstvom i plemenitošću ne daje povesti pravim putem, već da joj se treba suprotstaviti usvajajući prema njoj sistem kazne i nagrade. Takve savete upućivali su mu i neki od njegovih najbližih saradnika; Čerčil je već bio došao do tog zaključka — za britanskog vođu to je u stvari značilo samo vraćanje na jedno mišljenje koje je za neko vreme bio prigušio radi uspešnijeg vodenja rata — ali ne i drugi iz predsednikovog najužeg kruga, koji su još odranije delili njegovo ubedjenje da je tesna saradnja sa sovjetskom vladom neophodna za posleratnu budućnost.

Razlozi koji su nametali promenu u načinu ophodenja sa sovjetskom vladom vide se možda najbolje iz dve poruke koje je Harimen iz Moskve poslao Stetiniju. Prva, poslata 4. aprila, sutradan po Staljinovoj poruci koja je sadržavala najluće optužbe povodom razgovora u Bernu, izneta je u vidu komentara na američke isporuke ratne pomoći. U njoj je stajalo doslovno:

„U pogledu ove politike mi danas imamo puno dokaza da sovjetska vlada posmatra ove stvari sa gledišta svojih sebičnih interesa. Oni su objavili, jer im je to politički bilo od koristi, teškoće oko ishrane u oblastima koje je oslobođila naša vojska, kao što su Italija, Belgija, Francuska... Komunistička partija ili njeni saveznici iskorišćavaju ekonomske teškoće u zemljama pod našom odgovornošću da bi potkopali uticaj zapadnih saveznika i doprineli interesima sovjetskih shvatanja i politike... Sovjetski Savez i vlade koje ne prestavljaju većinu, a koje Sovjeti silom naturaju narodima istočne Evrope, imaju sasvim drugi cilj. Mora nam biti sasvim jasno da se sovjetski program sastoji u uvodenju totalitarizma i ukidanju lične slobode i demokratije kakvu mi znamo i poštujemo.“

U drugoj poruci (poslatoj 6. aprila) ide se još dalje u analitičkom zahvatu. Već više meseci jasno je, kaže se tu, da sovjetska vlada ima tri paralelne linije spoljne politike: 1) politiku pune saradnje sa Sjedinjenim Državama i Britanijom na stvaranju jedne svetske organizacije bezbednosti 2) stvaranje jednog pojasa u cilju sopstvene bezbednosti, podvlašćivanjem država koje se s njom graniče i 3) prodiranje u ostale zemlje zloupotrebnim demokratskih postupaka od strane domaćih komunističkih partija i iskorišćavanjem ekonomskih teškoća. Očekivalo se da će se sovjetska vlada uzdržati od svojih huškačkih namera za ljubav trajne saradnje sa Zapadom. Međutim, obelodanilo se ne da neće, već na protiv, da će činiti sve — bez obzira na to šta će biti sa svetskom mirovnom organizacijom — da stvori pojas bezbednosti oko Sovjetskog Saveza preuzimanjem kontrole nad okolnim državama.

Bar što se tog poslednjeg tiče, nastavljao je američki ambasador, sovjetska vlada veruje da nas može nagnati da pristanemo. I stoga, kad joj se opiremo ona se sveti kao, recimo, kad odbija da pošalje Molotova na konferenciju u San Francisko, znajući koliko nam je stalo do

njenog uspeha. Po svemu sudeći, naš stav, za koji je Harimen smatrao da je velikodušan i uvidavan, Sovjeti tumače kao znak slabosti i potrebu za njihovom saradnjom. Iz pouke dobivene u Moskvi, proizilazi da treba davati samo kad se dobija; da treba zauzeti stav mučan za sovjetsku vladu ako ona zauzme stav mučan za nas; da ih treba vredati ako oni nas vredaju. Držeći se takvog kursa, imamo najviše izgleda da sa Sovjetskim Savezom izđemo na kraj pod prihvatljivim uslovima, mislilo se tamo. Savetujući takav stav, on se nada da ga niko neće pogrešno razumeti, dodao je ambasador. „Sve doskora sporovi koje smo imali sa Sovjetima bili su srazmerno mali u poređenju sa njihovim doprinosom ratu, ali sad je vreme da uspostavimo nov odnos. Kao što znate, ja spadam među one koji se najozbiljnije zalažu za što tešnji sporazum sa Sovjetskim Savezom i stoga je sve što kažem samo u nameri da se postigne što bolji sporazum.“¹³⁾

¹³⁾ To mišljenje da je potrebno promeniti osnovu našeg opodenja prema sovjetskoj vladi postepeno se pretvorilo u čvrsto uбеđenje koje su delili ambasador Harimen i general Din. Harimen je više od svih ostalih bio zgranut i uznemiren onim što se desilo u Komisiji koja je nastojala da nade neku zajedničku osnovu za reorganizovanje poljske vlade. Sem toga, na njegova osećanja i sudove uticali su i mnogi drugi sovjetski postupci za koje je smatrao da odaju neprijateljstvo i gramzivost.

Žalbe su se odnosile na:

1) Odbijanje da nam se dopusti da pošaljemo u Poljsku grupe za vezu koje bi pomogle evakuaciju Amerikanaca, ratnih zarobljenika — što je Harimen smatrao suprotno sporazumu sa Jalte.

2) Zatvaranje aerodroma u Poltavi od strane sovjetske vlade pod izgovorom da on nije više dovoljno iskorišćen. Ona je tom prilikom zadržala pilote pozivajući se na nekoliko dokazanih incidenta u kojima su oni pomogli poljski ilegalni pokret i omogućili pojedincima da izidu iz Poljske.

3) Odbijanje našeg zahteva da se u Moskvu pošalje jedna misija koja bi udesila da se aerodromima kraj Budimpešte mogu služiti i Amerikanci.

4) Oglušavanje na više ponovljenih zahteva da se poboljša poštanska i paketska služba američke ambasade u Moskvi sa inostranstvom.

I pored sve svoje naklonosti, Ruzvelt nije bio neosetljiv na ono što mu je ukazivalo iskustvo, niti se zaslepljeno divio načinima na koje je Sovjetski Savez nastojao da ostvari izvesne socijalne ciljeve do kojih je i njemu bilo stalo. Ne postoje izveštaji ni grafikoni impulsa duha i duše koji bi nam pokazali do koje je mera, u tom poslednjem i najtežem periodu službovanja pred samu svoju smrt, Ruzveltovo ustezanje da se povede za takvim savetom proisteklo iz njegove sopstvene ocene činjenica i problema.

Onaj ko bude proučavao razne pretpostavke, naići će na mnoga pitanja koja su možda Ruzvelta nateralna da u nedoumici zastane pred odlukom o promeni načina opšođenja prema Sovjetskom Savezu, koga se držao od dana kad su postali zajednički neprijatelji Nemačke. Čak i ako se pokaže da su sovjetski ciljevi u Evropi takvi kako stoji u izveštajima, mogu li se oni obuzdati merama kojima raspolažemo? Mogu li se Sovjeti zaustaviti kontrapritiskom ako nismo voljni da u srcu Evrope duže vreme ostavimo veliku američku vojnu silu? Pa čak da se to i može učiniti, nećemo li time izgubiti rusku pomoć za brzo okončanje rata protiv Japana? Jednom rečju, zar nije u svakom pogledu korisnije nastojati i dalje da se na sovjetske postupke utiče dokazima prijateljstva i najšireg razumevanja sovjetskih potreba? I zar se sva ta pitanja oko kojih je razmimoilaženje u tom trenutku tako oštro — kao na primer, kakva će biti poljska vlada ili kako će se sprovoditi politika kontrolnih komisija u drugim zemljama istočne Evrope — neće vremenom pokazati kao pitanja od malog značaja? Zar to nije čak i verovatno kad znamo da će u budućnosti postojati jedna

5) Nedostatak dobre volje da se američkim pomorskim vlastima omogući odlazak u Konstancu kako bi prisustvovali iskrcavanju američkih brodova sa pošiljkama UNRRA-e.

Povrh svega toga i Harimen i general Din imali su osećanje da se s njima i njihovim osobljem često postupa uvredljivo i drsko.

kolektivna organizacija u kojoj će biti okupljene sve države radi očuvanja mira? Zar ona ne predstavljaju najveću nagradu i blago koje ćemo izvući iz rata?

Ruzvelt je došao u Vorm Springs vrlo umoran, nadajući se da će se tu oporaviti i povratiti snagu i zdravlje. Duh mu je sve više i više zaokupljala vizija predstojećeg skupa u San Francisku, vizija koju su zamagljivala svakodnevna zbivanja. Koliko i čime treba platiti da se ona ostvari? Mnogo čime, držim da je on smatrao, ukoliko se to verom i poštenjem daje pravdati. Pred tom krupnom i sudbonosnom odlukom, sa elementima ispremetanim i u stalnom previranju, naći će se Truman.

Truman je odlučio da ne odstupa od Ruzveltovog kursa i ne napušta njegove puteve — osim ako se nedvosmisleno pokažu bescilnjim. On se uzdržavao od postupaka kojima se išlo samo za tim da se sovjetskoj vlasti vrati milo za drago — odbijanje ili uvreda. Nije pribegavao odmazdi. I što je bilo sudbonosnije od svega, odupro se savetu, koji mu je Čerčil dao sa toliko ubedljivosti, da se vojna akcija u Evropi usmeri tako da se postavi granica širenju sovjetskog uticaja, a naše jedinice zadrže u Evropi i posle pobjede nad Nemačkom koliko god bude potrebno da bi se Sovjetski Savez sprečio da do kraja sproveđe svoje imperijalističke namere. I dok su i dalje ulagani naporci da se sovjetske želje i namere bliže odrede i umere, privoleo se jedino na to da se dogovori o pomoći i obnovi Sovjetskog Saveza odlože za posle rata.

Držeći se tog kursa, Truman je smatrao da ostaje veran idejama i idealima čoveka koji je vodio rat i sa čijih je pleća preuzeo breme tih problema. Crpao je poverenje iz činjenice da su njegovi postupci bili u saglasnosti sa mišljenjem admirala Lejhija, ministra Stimsona, generala Maršala i drugih vojnih savetnika na koje se oslanjao.¹⁴⁾ Ovi su opet bili pod utiskom načina na

¹⁴⁾ Zajednički odbor načelnika generalštabova razmatrao je program odmazde i pritiska koji mu je general Din podneo, i početkom marta odlučio da ga odbaci. On se čvrsto držao tog

koji su Rusi ispunili svoje vojne obaveze. Nisu želeli da se preduzimaju mere odmazde i postavljaju ograničenja jer je to moglo sprečiti ili uticati na sovjetsku saradnju u ratu na Pacifiku. Kao što je general Maršal obrazložio na jednom sastanku u Beloj kući 23. aprila, neposredno posle Stetinijusovog izveštaja da se njegovi razgovori sa Molotovom o Poljskoj razvijaju sasvim nezadovoljavajuće: „... on se nada da će Sovjeti učestvovati u ratu protiv Japana u trenutku kad to za nas bude korisno. Rusi su u mogućnosti da odlažu ulazak u rat na Dalekom istoku dokle god mi ne obavimo najteži deo posla ... a on je sklon da se složi da bi bila ozbiljna stvar izložiti se opasnosti od prekida odnosa“.¹⁵⁾ Oni su zazirali od svih vojnih planova i obaveza koji bi služili „političkim“ svrhama. Želeli su, pre nego što preduzmu ma kakve korake koji bi mogli izazvati sovjetsko ogorčenje, da i dalje nastoje na prijateljskim objašnjenjima i neprekidnim dogovaranjima.

I tako je, dok se rat bližio kraju, Truman brižljivo sprovodio u delo sve sporazume koje je Ruzvelt bio sklopio, čak i one koji su ga zabrinjavali, kao na primer, jaltski sporazum o Dalekom istoku. Iako je nekolicina njegovih savetnika, kao, na primer, Hari Hopkins i Džozef Devis, bila i dalje sklona da stvari tumači kao britansko-rusko otimanje o prevlast, on je radosno pozdravio Čerčilove tople i umerene preporuke. Želeo je da se sastane lično sa Čerčilom i Staljinom. Kad su ga dužnosti u Vašingtonu prinudile da taj sastanak odloži, poslao je izaslanike u Moskvu i London da sa šefovima tih država ponovo razmotre sva nerešena pitanja u Evropi i na Dalekom istoku — kao pripremu za njihov kasniji sastanak. Uložio je svu snagu američke želje i svu moć diplomatičke da se u San Francisku doneše povelja novog sveta u koju bi se ratni savez postepeno pretopio.

svog stava i protiv docnijih sličnih predloga, iako su sovjetska odbijanja američkih zahteva povodom raznih vojnih stvari postajala sve brojnija, a ton tih odbijanja sve grublji.

¹⁵⁾ *Forrestal Diaries* (Foristolovi dnevnički), str. 48—51.

63) VELIKE STRATEGIJSKE ODLUKE — PROLEĆE 1945; PREDAJA NEMAČKE

Posle mnogih odluka o strategiji na zapadnom frontu, donetih na najvišem nivou na Malti i Jalti, izgledalo je da su stvari raščišćene do kraja, ali su se tada Amerikanci i Britanci razišli u gledištima gotovo isto onako oštro kao i povodom drugog fronta 1942. Te razmirice trajale su sve dok Nemci nisu položili oružje, pa su se potom prenele i na vojne mere koje će se docnije preduzeti.

Britansko-američka gledišta o vojnem programu razišla su se u tri međusobno povezana pitanja:

1) Kojim putevima treba upraviti konačne napade sa zapada?

2) Treba li napredovanje sa zapada zaustaviti na unapred određenim linijama ili ići sve dok se ne sretnu s Rusima?

3) Treba li granice posleratnih okupacionih zona smatrati kao neposredne vojne demarkacione linije ili armije ostaviti na isturenim položajima neodređeno vreme dok se ne postignu posebni sporazumi o vremenu i uslovima njihovog povlačenja? Tačnije rečeno, treba li ili ne one vojne jedinice sa zapada koje pređu granice obeleženih okupacionih zona u Nemačkoj i Austriji ili uđu u zemlje koje se graniče sa Sovjetskim Savezom, kao na primer Čehoslovačku, povući u njihove ranije utvrđene okupacione zone čim to vojne prilike dopuste?

Dva poslednja pitanja svodila su se u suštini na to treba li u tom trenutku vojnu snagu upotrebiti da bi se podržala diplomacija i zaustavio dalji sovjetski nalet. Hoće li zapadne vojske ostati većito s one strane linije

otpora, dok se šefovi država pogadaju o tome kako će urediti svet posle rata?

Čerčil i britanski Ratni kabinet su bili ubedeni da je to ispravno i potrebno. U stvari, duboko zabrinut što su se sve druge metode pokazale nemoćnim da stvore dubok utisak u Moskvi, premijer je došao do neveselog zaključka da će, ako se smesta ne zauzme takav stav, neizbežno doći do novog velikog rata. Članovi američke vlade, kako građanski tako vojni, bili su protiv toga da se vojna akcija izvitorije (kako su oni to shvatili) i sprovođenje sporazuma odlaže radi političkih ciljeva (kako su oni to postavljali). Oni nisu bili izgubili svaku nadu da stalni diplomatski napor ipak mogu uroditи nekim plodom. Nisu želeli da dodu u priliku da se suprotstavljuju Rusima ili da se američke trupe mešaju u lokalne raspre. Bilo im je mnogo stalo da se rat protiv Japana ubrza i da se s njime ne odugovlači zato što bi se produžilo stražarčenje u srcu Evrope.

Vrlo je verovatno da je Ajzenhauer, kad su američko-britanski planovi za vođenje rata na zapadnom frontu potvrđeni na Jalti, nameravao da dopusti Montgomeriju da pod svojom komandom okupi sve jedinice u tu svrhu, kako bi s njima forsirao Rajnu na severu i onda punom snagom krenuo na Berlin. Ako je to bio njegov plan, u vojnim analizama situacije može se naći više razloga zašto je promenjen.¹⁶⁾

Prema američkim poverljivim vojnim izveštajima prethodnice generala Žukova nalazile su se 11. marta na svega dvadeset i osam milja od Berlina, te je bilo malo verovatno da će grad moći dugo da odoleva snažnom ruskom

¹⁶⁾ Ajzenhauer je poricao da je plan stvarno menjan. Ja ostavljam da to pitanje reše vojni istoričari. Forest Pogru obrađuje to pitanje u svojoj izvrsnoj studiji. Videti takođe: Churchill, *Triumph and Tragedy*, str. 463—467, Montgomery, *Normandy to the Baltic*, (Od Normandije do Baltika), Bradley: *A Soldier's Story* (Uspomene jednog vojnika), Eisenhower, *Crusade in Europe* (Krstaški rat u Evropi) str. 400—401. i *Grand Strategy*, Vol. VI, str. 131—145.

napadu. Ako je britansko-američkim trupama bilo stalo da tamo stignu prve, moglo se desiti da izgube trku. Drugi ciljevi izgledali su privlačniji. Mnoge nemačke fabrike oružja bile su preseljene iz Rura u unutrašnjost zemlje. Pretpostavljalo se da se nemačka vojska možda sprema na poslednji otpor u oblasti Alpa na jugu, istočno od Minhena, duž austrijske granice. Izveštaji o tome bili su prilično oskudni, ali su uzeti dovoljno ozbiljno, tako da je general Maršal predložio krajem marta da američka vojska krene tamo.¹⁷⁾ Pored toga što je ovo možda uticalo na odluku, postojala je još i želja da se trupama pod američkom komandom pruže sve mogućnosti, što je to Pogju (Pogue) sažeto rekao:

„Iznenadno forsiranje Rajne kod Remagena i Openhajma, pre glavne ofanzive na severu, i brzo iskorišćavanje ove nadmoći u obe te oblasti, doveli su snage generala Bredlija u položaj da odigraju glavnu ulogu u pohodu kroz Nemačku. Ovaj neočekivani srečni obrt raspalio je maštu javnog mnenja, naročito u Sjedinjenim Državama, i potpomogao zahtev komandanta 12. armijske grupe (Bredlija) da mu se dodeli veća uloga u nadiranju prema Elbi (Labi) od one koju je igrao prilikom napredovanja ka Rajni. Dosta je verovatno da je i general Ajzenhauer želeo da pusti 12. armijsku grupu da pokaže šta zna.“¹⁸⁾

Bilo ovo tumačenje Ajzenhauerovih pobuda tačno ili ne, on je 28. marta obavestio Montgomerija da, čim zadatak koji im neposredno predstoji bude izvršen, američke

¹⁷⁾ Iz knjige generala Smita: *Eisenhower's Six Great Decisions* (Ajzenhauerovih šest velikih odluka), str. 189—90, dobija se nešto maglovit utisak da se očekivanje da Nemci pruže snažan poslednji otpor u toj oblasti zasnivalo na prilično pouzdanim izvorima i da je uticalo na strategijske odluke Shaeef-a. Ovo uverenje izgleda da je bilo podržano još i time što su mnoga ministarstva napuštala Berlin i selila se u Berhtesgaden i okolinu, kao i poverljivim izveštajima službe veze i izvidnicu o građenju bunkera i rovova. Većina tih novih objekata bila je međutim namenjena zaštititi i smeštaju državnih činovnika, a ne vojnim jedinicama. Ta oblast je u stvari bila pretvorena u sklonište a ne u uporište.

¹⁸⁾ *The Supreme Command*, str. 435.

divizije (9. američku armiju) u sastavu armijske grupe uputi na jug gde se imaju pridružiti ostalim američkim jedinicima pod generalom Bredlijem. On je odlučio, stajalo je u obrazloženju, da se dok Montgomerijeva grupa armija prodire na istok i sever sa preostalom snagom, glavni saveznički napad izvede duž osovine Erfurt—Lajpcig—Dresden, kako bi se uhvatila veza s Rusima na Elbi dosta daleko na jug i zapad od Berlina. Južno od glavnog napada druga jedna američka grupa armija 6. armijska (generala Deversa), imala je da bude spremna za pokret dolinom Dunava i sastane se sa Rusima negde u Austriji. Montgomeri koji je želeo da zadrži američku 9. armiju pod svojim komandom, bar dok ne dospe do Elbe, bio je uvređen i razočaran. Odgovorio je da smatra to velikom greškom. Ali je Ajzenhauer ostao čvrsto pri svojoj odluci. U to vreme se na zapadnom frontu borilo triput više američkih vojnika nego britanskih.

Ajzenhauer je odmah (28. marta) — verovatno da bi otklonio svaku mogućnost daljeg raspravljanja — posao Staljinu jednu poruku u kojoj mu je saopštio te planove i zapitao šta on misli o njima. Koliko je poznato, on je to učinio ne obaveštavajući prethodno ni svog pomoćnika, vrhovnog komandanta vazduhoplovstva, maršala Tedera, ni Kombinovani odbor načelnika generalštabova, ni Čerčila. Računao je, bez sumnje, da će ga Zajednički odbor načelnika generalštabova i predsednik podržati ako se postavi pitanje, bilo samog plana, bilo stupanja u neposrednu vezu sa Staljinom.¹⁹⁾ U toj poruci stajalo je, uglavnom ovo:

¹⁹⁾ Na Jalti je Zajednički odbor načelnika generalštabova saopštio predsedniku da bi bilo veoma korisno kad bi se uspostavila neposredna veza između komandanata na zapadu i sovjetskog Generalštaba. Pošto se smatralo da Staljin treba to zvanično da odobri, „... predsedniku je podnet jedan memorandum za premijera sa memorandumom za maršala Staljina u prilogu, u kome se tražila njegova saglasnost sa predloženim načinom uspostavljanja veze preko Vojne misije u Moskvi. Predsednik je taj memorandum potpisao i smesta posao premijeru.“ (Boulenove beleške sa sastanaka predsednika i njegovih savetnika od 4. februara 1945. u 10,30 časova, *Yalta Documents*, str. 564. i dalje).

1) Da se cilj njegovih neposrednih (to jest tekućih) operacija sastoji u okruživanju Rura i uništavanju neprijateljskih snaga koje se brane. Ta operacija biće po njegovom mišljenju završena do kraja aprila, ako ne ranije.

Na žalost, kompilatori *Dokumenata sa Jalte* nisu bili u stanju da pronađu kopiju ovog memoranduma Čerčilu, u čijem se prilogu nalazio memorandum namenjen Staljinu (*Ibid.*, str. 565), niti se u toj zbirci dokumenata nalazi Čerčilov odgovor Ruzveltu, a nešta ga ni u Čerčilovoj knjizi. To isto popodne predsednik je rekao lično Staljinu kako smatra da su se njihove vojske dovoljno približile da bi mogle uspostaviti vezu između sebe i da se nada da će general Ajzenhauer moći neposredno da opšti sa sovjetskim Generalštabom. Staljin se složio rekavši da smatra veoma važnim i korisnim da generalštabovi, dok su još na Jalti, razrade detaljno taj predlog (*Ibid.*, str. 571). Posle toga, na jednom sastanku Komandnog odbora načelnika generalštabova od 5. februara, feldmarskal ser Alen Bruk je izjavio da je britanskim načelnicima generalštabova isto tako veoma stalo da se uspostavi potrebna veza sa sovjetskom komandom i saglasio se da vojne misije koje već postoje u Moskvi posluže kao spona na visokom nivou (*Ibid.*, str. 603), sa čime se složio i general Antonov.

Da li je ta odluka o kojoj su se saglasila tri vojna štaba na Jalti preneta u vidu direktive Ajzenhauera pre no što je on poslao svoju poruku 28. marta Staljinu, ne vidi se jasno iz izveštaja kojima raspolažemo. Zapisnici razgovora sa Jalti, koji su Ajzenhauera morali biti poznati, mogli su mu se učiniti kao dovoljna osnova da preduzme taj korak. Ili je možda smatrao da je to pitanje raščišćeno kad je bio ovlašćen da pošalje Tadera u Moskvu da direktno pregovara sa Staljinom i sovjetskim načelnicima generalštabova. U svojoj knjizi *Crusade in Europe*, na str. 399, Ajzenhauer prosto kaže da je kao vrhovni komandant smatrao da je ovlašćen da opšti sa Moskvom „o čisto vojnim stvarima“ na osnovu jednog dogovora iz januara koji je potvrdio Kombinovani odbor načelnika generalštabova.

Iz razgovora vodenih na Jalti ni po čemu se ne vidi da se tada pomišljalo da Ajzenhauer treba lično i neposredno da se obraća Staljinu, iako se podrazumevalo da će Staljin, kao vrhovni komandant sovjetskih oružanih snaga, diktirati svoje odgovore. Iznenadenje koje je taj korak izazvao vidi se iz komentara sekretara britanskih načelnika generalštabova (Secretary of the British Chiefs of Staff) upućenog Čerčilu: „...oni (načelnici generalštabova) nisu nikad povišljali na neposredno obraćanje (Ajzenhauera) maršalu Staljinu po pitanjima velike strategije, za koju odgovornost snose Kombinovini odbor načelnika generalštabova i njihove vlade.“ *Grand Strategy*, knj. VI, str. 132.

2) Njegov sledeći napor biće upućen na to da se neprijateljska vojska razdvoji — spajanjem njegovih i sovjetskih armija.

3) Najbolja linija za to spajanje biće ako se sa zapada napreduje prema osovini Erfurt—Lajpcig—Drezden, pošto je to oblast u koju se povlači većina nemačkih ministarstava. Njegov glavni napor biće upravljen duž te linije.

4) Zatim će, čim bude mogao, gledati da postigne drugi prođor kako bi se sastao sa sovjetskim snagama i u oblasti Regensburg—Linc (Austrija) na jugu. Ako se to ostvari, biće onemogućen nemački otpor u bilo kom uporištu južne Nemačke.

5) Da bi bilo od najveće koristi, pre no što se doneše neka konačna odluka o tim planovima, da se oni što bolje usklade sa eventualnim sovjetskim planovima. Stoga je molio Staljina da mu saopšti kakvi su sovjetski planovi i da li se saveznički planovi koje je upravo izneo uklapaju u njih.

6) On je spreman da pošalje svoje oficire da uspostave terensku vezu između savezničkih jedinica koje nastupaju i sovjetskih jedinica koje nastupaju radi obezbeđenja koordinirane akcije.

Kratko i jasno, svi su izgledi da će se armije koje dolaze sa istoka i zapada sastati u tri područja: Bredlijeve armije kreće se prema istoku sredinom Nemačke, u pravcu Lajpciga i Drezdена, i sreće se s Rusima negde na tom putu; južno od njega druge američke snage nastupiće preko Nirnberga i Regensburga, dolinom Dunava kroz Austriju gde će se sastati sa južnim delovima Crvene armije; i, premda to nije izričito bilo rečeno u poruci, ubrzo je postalo jasno da Ajzenhauer planira da Montgomerijeva armija na severu izvrši prođor prema Bremenu i Hamburgu u pravcu Baltičkog mora i takođe se spoji s Rusima negde na tom putu.

Američki i britanski ambasador u Moskvi pošli su sa generalom Dinom i admiralom Arčerom, kad su ovi 31.

marta predali tu poruku Staljinu. Pošto ju je pročitao, Staljin je pohvalio Ajzenhauerov plan, ali je rekao da će definitivan odgovor dati kad bude konsultovao svoj generalstab. Iz razgovora koji se vodio to veče može se mnogo zaključiti. Ne treba zaboraviti da se to dešavalo dve nedelje pošto je Molotov prvi put (16. marta) navaljivao da se razgovori u Švajcarskoj o predaji nemačke vojske u Italiji prekinu, a tri dana pre no što će Staljin reći Ruzveltu (3. aprila) kako je ubeden da postoji neki tajni sporazum po kome su Nemci prestali da se bore na zapadu, a nastavili su sa otporom na istoku!²⁰⁾ Staljin je pitao hoće li drugi napad biti preduzet iz Italije ili sa zapadnog fronta; odgovorenog mu je da će se preduzeti sa zapadnog fronta. Zatim je želeo da zna koliko se nemačkih divizija bori na zapadnom frontu i izgledao veoma impresioniran brojem nemačkih vojnika zarobljenih tamo. Kad ga je Harimen podsetio na njegove ranije brige da operacije Crvene armije ne budu u to vreme ometene stanjem puteva i vremenskim prilikama, Staljin je odgovorio da su te prilike povoljnije no što se očekivalo i da su Rusi naišli na jak nemački otpor u čehoslovačkim planinama ali veruje da će ga savladati kao što su to već učinili kod Blatnog jezera u Mađarskoj.

Sledećeg dana, 1. aprila, Staljin je poslao Ajzenhaueru pismen odgovor u kome se složio sa izloženom strategijom i izneo koncentrisane pokrete koje Rusi nameravaju da preduzmu. Glavne tačke tog odgovora značajne su u svetlosti dognijih dogadaja.

1) Staljin se u potpunosti složio da se armije sastanu u oblasti Erfurt—Lajpcig—Drezden.

2) Izjavio je da sovjetska Vrhovna komanda namerava da izvrši glavni prodor svojim snagama u tom pravcu.

3) Izjasnio se da mu je po volji plan da se vojske sastanu još na jednom mestu negde u oblasti Beča, Linca ili Regensburga.

²⁰⁾ Videti glavu 61.

4) Potvrđio je mišljenje da Berlin nema više nekada-nji strategijski značaj i rekao da će stoga biti upućene tamo samo drugostepene sovjetske jedinice.

5) Dao je do znanja da će sovjetske armije otpočeti glavno nastupanje oko druge polovine maja — dok je nastupanje u oblasti Beć—Linc već u toku. Ali je objasnio da se ovi rokovi mogu promeniti ako to okolnosti zahtevaju; ako se, na primer, nemačke armije povuku, datumi se mogu pomaći unapred, a mnogo zavisi i od vremenskih prilika.

6) Izveštavao je da Generalstab proučava kako da se poboljšaju veze između dve vojske i da će Ajzenhauer docnije obavestiti o donetoj odluci.

7) Najzad je primetio da je dokazano da se neprijateljska vojska na istočnom frontu postepeno povećala. Pored tenkovske 6. armije esesovaca iz severne Italije prebačene su 3 divizije, a iz Norveške 2.

Ajzenhauer je odmah poslao jedan primerak ove poruke Kombinovanog odbora načelnika generalštabova „radi obaveštenja“. Čim ga je pročitao, premijer je od vrhovnog komandanta zatražio da mu izloži svoje planove. 30. marta Ajzenhauer je obrazložio Čerčilu te planove gotovo isto onako kao i u svojoj poruci Staljinu. Čerčila je sve to oneraspoložilo i ozlovoljilo iz tri razloga. Prvo, smatrao je da je Ajzenhauer prekoračio ovlašćenja konsultujući Staljina neposredno; drugo, imao je utisak da je Ajzenhauer u tom svom programu izišao iz okvira čisto vojnih pitanja i da je nudeći se da tobože uspostavi vezu između vojski koje se približavaju, uzeo u stvari na sebe da rešava pitanje velike strategije koja za sobom povlači političke posledice; i najzad, sam program mu se činio vrlo nepromišljenim. Britanski načelnici generalštabova bili su isto tako snuždeni jer su imali osećanje da su zaoobiđeni i zahtevali su da se taj razgovor s Rusima odmah prekine.

Američki načelnici generalštabova uporno su odbijali da na taj način umanje Ajzenhauerova ovlašćenja. Oni

su branili njegovu strategiju kao opravdanu i dokazivali da je njegov postupak bio potreban.

Američko obrazloženje, kako ga je Čerčil sažeо, glasilo je: „Borba za Nemačku nalazila se u takvom stadijumu da je vrhovni komandant imao da odlučuje kakve mere treba preduzeti. Uzdržati se namerno i ne iskoristiti neprijateljevu slabost izgledalo je opravdano. Jedini cilj bila je brza i potpuna победа. Iako su priznavali da su postojali faktori koji se nisu ticali neposredno vrhovnog komandanta, američki načelnici generalštabova su smatrali da je njegovo shvatanje strategije zdravo i da ga je trebalo podržati i pustiti ga da i dalje slobodno održava vezu sa vrhovnim komandantom Sovjetske armije.“²¹⁾

Čerčil je ceo slučaj izneo pred predsedniku u jednoj poruci poslatoj 1. aprila (istog dana kad je Staljin primio predsednikovu poruku u kojoj ga ovaj uverava da su razgovori u Švajcarskoj o eventualnoj predaji u Italiji samo preliminarne prirode). Suština Čerčilovog dokazivanja sastojala se u tome da glavnu osovinu nastupanja sa zapada ne treba pomerati južnije od Elbe i Berlina. Između ostalih razloga, da pomenemo dva: 1) osvajanje Berlina biće za nemački narod glavni znak poraza“, i 2) ruske armije će nesumnjivo pregaziti Austriju i ući u Beč. Ako uzmu još i Berlin, neće li postati isuviše samosvesne? Njegov zaključak je glasio: „Ja, dakle, smatram da sa političkog stanovišta treba da uđemo u Nemačku što dublje i da, samo ako bude u našoj moći, treba da uzmemo Berlin“²²⁾

Ajzenhauer je pokušao da ublaži premijerovo protivljenje objašnjavajući mu (u jednoj poruci poslatoj 1. aprila) stvar ovako: „Da bih obezbedio uspeh svih mojih planiranih napora, ja se najpre koncentrišem u centru ne bih

²¹⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 462.

²²⁾ *Ibid.*, str. 465. Čerčil je smatrao da zamerke koje su sa vojnog stanovišta sastavili britanski načelnici generalštabova i poslali svojim američkim kolegama nisu bile dovoljno ubedljive, da se u njima osećala isuviše strepnja i da nisu vodile dovoljno računa o okolnostima i pogledima koji su uticali na Ajzenhauerov stav. Obrazloženje jednog i drugog izvrsno je analizirano u knjizi *Grand Strategy*, knj. VI, str. 132—139.

li zauzeo položaj koji mi je potreban. Kako mi se sada čini, sledeći pokret bio bi da Montgomeri pređe Elbu, potpomognut, ukoliko je potrebno, američkim trupama, i do pre u najmanju ruku na liniju koja obuhvata Libek na (baltičkoj) obali“. Što se tiče Berlina, nije ništa obećavao; ukoliko se Berlin bude mogao zauzeti sa zapada, rekao je, tu čast će deliti američke i britanske jedinice.²³⁾

Čerčil je priznao da je ipak postigao nešto malo. U svom odgovoru Ajzenhaueru (od 2. aprila) zadovoljio se time što je ponovio da je po njegovom mišljenju od najveće važnosti da se zapadne vojske „rukaju“ s Rusima dalje na istoku. Predsedniku je 5. aprila ljubazno poručio da mu promene glavnog plana izgledaju sada manje no što su mu izgledale u prvi mah kad je čitao Ajzenhauerovu poruku Staljinu — i da bi izrazio svoje osećanje, završio je „jednom od ono malo mojih latinskih sentencija: *Aman-tium irae amoris integratio est*“, što je Ministarstvo rata prevelo sa: „Svađe između ljubavnika deo su ljubavi“, i prenelo Ajzenhaueru. Sledećeg dana Čerčil je u jednoj poruci Staljinu podržao Ruzveltovu odbranu razgovora u Švajcarskoj o eventualnoj kapitulaciji Nemaca u Italiji.

Ali sve te lepe izjave nisu učinile kraj razgovorima da li treba uložiti naročit napor kako bi se u Berlin ušlo pre Rusa. Zajednički odbor načelnika i dalje se odupirao dramatičnim britanskim predlozima. On je ostao pri zaključku zabeleženom u jednom memorandumu od 6. aprila: „Psihološke i političke koristi koje bi proistekle iz eventualnog zauzimanja Berlina pre Rusa ne bi prevazišle ono što vojni razlozi neodložno nameću, a što se po našem mišljenju sastoji u uništavanju i rasparčavanju nemačke oružane sile.“²⁴⁾

Kombinovani odbor načelnika generalštabova ostavio je da o daljem razvoju akcije na zapadnom frontu odluči

²³⁾ Cela poruka objavljena je u *Ibid.*, str. 140—41.

²⁴⁾ *The Supreme Command*, str. 445. A to isto su ponovili i u drugom odgovoru britanskim načelnicima generalštabova od istog dana. *Grand Strategy*, knj. VI, str. 144.

Ajzenhauer na osnovu ranije iznetih planova i namera koje je potvrdio 7. aprila. Shodno tome, kad je Montgomeri zatražio još 10 divizija za glavni napad u pravcu Libeka i Berlina, Ajzenhauer ga je (8. aprila) podsetio da je njegov glavni zadatak da obezbeđuje Bredlijev napad južno. Ali, stajalo je dalje, ako Montgomeri može da stigne na Elbu prvi, utoliko bolje, i ako potom, sa nekoliko američkih divizija koliko mu se bude moglo dati, smatra da može da produži preko Elbe prema Libeku i Kiliu, što pre tamo stigne utoliko bolje.

Osnovne linije konačnog napada sa zapada bile su tako postavljene. Ali, iako se nije naročito nastojalo da se u Berlin stigne pre Rusa, prilika za to se ipak ukazala — ne Montgomeriju, već Amerikancima — i oni su je propustili. Američke snage pod generalom Simpsonom, u sastavu armijske grupe generala Bredlija, stigle su na reku Elbu u blizini Magdeburga 11. aprila i prešle je sledećeg dana — onog istog dana kad je Ruzvelt umro. Bile su udaljene od Berlina svega nekih pedeset milja. „U tom času“, pisao je Bredli docnije, „mogli smo verovatno došpeti do Berlina da smo bili voljni da se izložimo gubicima kojih bi nas on stajao. Žukov nije bio još prešao Odru, i Berlin je ležao gotovo na sredokraći između naših snaga. Ali su Žukovljevi istočni prilazi bili daleko pristupačniji od puta natopljenog vodom koji se pružao pred nama sa zapada.“²⁵⁾

Simpson je zatražio od Bredlija dopuštenje da pode na Berlin. Ono mu se teško moglo dati a da ne izgleda da se odstupilo od namere koje je Ajzenhauer izneo Staljinu, i prema kojima su, možda, bili prilagođeni planovi Crvene armije. U svakom slučaju, „Vrhovni komandant je umesto toga naredio (verovatno Bredliju koji je to na-ređenje preneo Simpsonu) da se drže Elbe, s tim da se vojska uputi na sever u pravcu Libeka i na jug u pravcu nemačkog centralnog uporišta.“²⁶⁾

²⁵⁾ Omar N. Bradley: *A Soldier's Story*, str. 537.

²⁶⁾ *The Supreme Command*, str. 446—47.

Pošto je obavestio generala Maršala (15. aprila) o tim odlukama, Ajzenhauer je izjavio da smatra da su ti ciljevi važniji, a sem toga da bi upravljanje napora prema Berlinu „bilo ludo s obzirom na uzajamni položaj Rusa i nas... Iako smo odista uzeli jedan mali mostobran preko Elbe, ne treba zaboraviti da su samo naše prethodnice stigle na reku, dok se glavnine nalaze još daleko pozadi.“²⁷⁾

Posle petnaestodnevnih ogorčenih borbi i teškog artillerijskog bombardovanja, Rusi su sebi prokrčili put u srce Berlina na dan 2. maja. Oni su prvi doživeli sumorno osećanje pobede, prvi ugledali stravični prizor ruševina, prvi prodefilovali pod koprenom dima.

Čak i kad je Berlin otpao kao nagrada onome ko u njega prvi stigne, ostalo je pitanje dokle na istok treba da napreduju američke i britanske jedinice. Britanski načelnici generalštabova želeti su da se ide što dalje. Čerčil je imao istu želju. Početkom aprila rekao je Ruzveltu da smatra da treba izvući punu korist iz brzog napredovanja sa zapada dok još sovjetske snage nisu u stanju da izvrše odlučan napad na svom središnom frontu, i da se „s ruskim armijama treba rukovati što dalje na istoku“.²⁸⁾ Kako u međuvremenu Ajzenhauer nije primio niti izdao nikakvo novo naređenje u tom pogledu, Čerčil je 18. aprila preinačio osnovu svog predloga. U jednoj poruci Trumanu predložio je da se pohod američke vojske kroz središnu Nemačku — a to znači kroz zonu dodeljenu sovjetskoj okupaciji — ne zaustavlja sve dok Staljin ne obeća da će viškove hrane u istočnoj zoni podeliti sa ostalim krajevima Nemačke.

Ali, Zajednički odbor načelnika generalštabova nije bio voljan da plaća životima kad to nisu zahtevali vojni

²⁷⁾ *Ibid*, Lejhi: *I Was There*, str. 350—51, izgleda objašnjava ove odluke ne toliko različitim vojnim shvatanjima ili fizičkim preprekama, koliko teškoćama oko snabdevanja tih prethodница. I to je možda bila jedna od nepogodnih okolnosti koja je uticala na odluku, ali ne mislim da je bila glavna.

²⁸⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 512.

ciljevi. Truman je 21. aprila odgovorio da on smatra pitanje operativnog razvijanja američkih trupa u Nemačkoj kao vojno pitanje i da misli da u tom pogledu Ajzenhaueru treba ostaviti slobodne ruke i diskreciono pravo. Čerčil, razume se, to pitanje nije više smatrao „operativnim“, već političkim. Ali nije bio u položaju da nameće svoje želje. Za to vreme su već i sovjetske jedinice bile prešle Elbu kod Drezdena. Ajzenhauer je — imajući verovatno na umu namere koje je ranije izložio Staljinu — odlučio da svoje nastupanje na središnjem frontu zaustavi na Elbi i njenoj južnoj pritoci (Muldi). 21. aprila saopštilo je to Rusima i skrenuo svoje armije na sever i jug da bi očistio zaostala gnezda nemačkog otpora.²⁹⁾ Američke jedinice na centru koje su bile otišle dalje od Elbe, povučene su natrag.

Na jugu su prethodnice 3. armije pod komandom generala Patona bile prešle granicu Čehoslovačke. Njegova je armija imala i dovoljno zamaha i opreme da produži nastupanje i zađe duboko u tu zemlju. Ali je Ajzenhauer planirao da je uputi na jugoistok, duž čehoslovačke granice ka Dunavu i u Austriju prema Lincu. Tada je mislio da razvije levo krilo Patonove armije dalje u Čehoslovačku do linije Karlove Vari (Karlsbad)—Plzenj—Češke Budějovice. Pošto je konsultovao generala Maršala, obavestio je Ruse o toj svojoj namjeri 30. aprila i oni su se saglasili. Krajem aprila se Crvena armija nalazila na nekih sedamdeset milja od Praga i još je nailazila na otpor.^{29a)}

²⁹⁾ U knjizi *The Supreme Command*, na str. 467, Pogje dodaje: „Bilo je jasno da će severna armija preći Elbu i udariti na neprijatelja u dnu Jitlandskog poluostrva, a da će vojska na jugu preći dunavsku dolinu i ući u Austriju. Ajzenhauer nije izričito rekao, ali je bilo očigledno da će ona produžiti napredovanje sve dok se ne sretne sa Crvenom armijom“.

^{29a)} Odgovarajući odeljak Ajzenhauerove poruke od 30. aprila, upućene sovjetskom Generalštabu glasi: „3. Od izvorišta reke Mulde moje jedinice će se najpre držati približno granica Čehoslovačke iz 1937. Kasnije, ukoliko to situacija bude zahtevala, te jedinice mogu biti upućene do gradova Karlove Vari, (Karlsbad),

Čerčil je zastupao mišljenje da se što snažnije i što dublje zađe u Čehoslovačku — iznoseći svoje razloge u jednoj poruci od 30. aprila. U njoj je rekao da smatra da bi oslobođenje Praga i velikog dela zapadne Čehoslovačke od strane američke vojske moglo u ogromnoj meri promeniti posleratnu situaciju u toj zemlji i uticati na događaje u susednim zemljama, i da će, ako zapadni saveznici ne budu uzeli učešća u oslobođenju Čehoslovačke, ova poći putem kojim i Jugoslavija. Zaključio je da je od najveće važnosti da se ta njegova politička razmatranja prenesu Ajzenhaueru ne bi li iskoristio svaku pogodnu priliku da uđe u tu zemlju.

Američko ministarstvo za inostrane poslove se složilo s tim obaveštavajući Belu kuću da ćemo biti u daleko povoljnijem položaju da se pogodamo s Rusima oko zona u Austriji i merama u Čehoslovačkoj ako američke trupe stignu do reke Vltave (koja teče kroz Prag). General Marshal je zatražio o tome Ajzenhauerovo mišljenje. Vrhovni komandant je odgovorio da sovjetski Generalštab planira operacije u dolini Vltave. Njegova namera je da uništi preostale organizovane nemačke jedinice. Prema tome: „Ako ulazak u Čehoslovačku tada bude poželjan i ako prilike ovde budu dopuštale, naš logičan prvi pokret biće u pravcu Plzenja i Karlovih Vari. Neću pokušati nikakav pokret koji sa vojnog stanovišta ne bi izgledao razuman“.³⁰⁾ Predsednik i načelnici generalštabova prepustili su odluku Ajzenhaueru.

4. maja Ajzenhauer je obavestio generala Antonova da namerava da produži, pošto zauzme oblast Plzenj, Karlove Vari, prema Pragu.³¹⁾ Sledećeg dana, 5. maja, kad

Plzenj i Budějovice. Bićete obaveštavani ukoliko budem donosio odluke. Primećujem da će sovjetska vojska preduzeti da očisti istočne obale Elbe i Vltave na tom sektoru fronta...“ *Grand Strategy*, knj. VI, str. 158.

³⁰⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 506—07. *Year of Decisions*, str. 216—17.

³¹⁾ Prema liniji Elba (koja teče na istok u ovom delu svoga toka) — Vltava, kako bi očistio zapadnu obalu tih reka što je odgovaralo sovjetskom čišćenju istočnih obala.

je Paton prešao granicu punom snagom, podzemni pokret u Pragu digao je uzbunu i preko radija uputio poziv saveznicima za pomoć. Ali se Antonov odlučno usprotivio Ajzenhauerovoj nameri da prodre do Praga. On je tražio od vrhovnog komandanta da ne ulazi sa savezničkim vojskama u Čehoslovačku istočno od „prvobitno zamišljene linije“, da ne bi nastala zbrka, podvlačeći da je Crvena armija obustavila svoje nastupanje na donjoj Elbi (u severnoj Nemačkoj) na njegov predlog.³²⁾ Ajzenhauer se 6. maja povinovao sovjetskom zahtevu i američke trupe nisu išle dalje. Tako je Crvena armija ušla sama u Prag — dva dana pošto je predaja Nemačke potpisana. Rusi nisu želeli da u očima čehoslovačkog naroda neka druga vojska deli s njima zasluge za konačno oslobođenje zemlje i pobedu.

Slično tome, američka armijska grupa pod generalom Deversom, koja je zauzela Minhen 30. aprila i ušla u Innsbruk u Austriji 3. maja, četiri dana pre konačne predaje Nemačke, zaustavila se tu u blizini. Jedna njena divizija prodrla je do Brenerskog prevoja da bi se sastala sa trupama generala Aleksandera koje su nastupale iz Italije. Ostatak je čekao da se izvrši spajanje s ruskim snagama koje su nadirale sa istoka.

Međutim, nastupanje u severnom delu Nemačke nije bilo zaustavljeni ni po nekom prethodnom sporazumu ni usled protivljenja Rusa. Ajzenhauer je podsticao Montgomerija da pređe Elbu i poslao mu je američke divizije na sever da bi mu omogućio da svoje operacije ubrza i proširi. Ova vojska je prohujala pored Hamburga u pravcu Libeka i Vizmara i stigla na Baltik jedan dan pre Rusa.

Južno od Austrije nastala je trka sa Jugoslovenima koji su želeli da dobiju kontrolu nad severoistočnim krajevima Italije i južnim delom Austrije. O tom mučnom sporu koji je nekoliko nedelja pretio da se pretvori u oružani sukob, biće reči na drugom mestu.³³⁾

³²⁾ To jest, zaustavlja se istočno od linije Vizmar—Šverin—Denic. *The Supreme Command*, str. 469.

³³⁾ Videti glavu 65.

Otada pa sve do danas tvrdi se da je uzdržljivost američkih odgovornih organa da u potpunosti iskoriste vojne mogućnosti bila velika greška. Da su oni to učinili, kaže se dalje, Zapad bi bio u stanju da privoli sovjetsku vladu da na njegovo povlačenje na zapad odgovori povlačenjem na istok. Ali, i da su se dogadaji tako odigrali, stvar bi očigledno zavisila od toga jesu li američka i britanska vlada voljne da na licu mesta zadrže svoje snage dok potreba to zahteva.

Poslednji koraci oko predaje izvedeni su vešto i krajnje poštено. Sovjetskoj vladi nije data prilika da odugovlači ili se meša u predaju bilo u Italiji bilo na zapadnom frontu. Ali je svaka mogućnost da sovjetska vlada opet posumnja u neku podvalu predupređena odgovorima datim na nemačke ponude. Nacističkim vodima koji su tih sudbonosnih dana preuzeli komandu propala su sva nastojanja, ulagana do samog kraja, da izazovu razdor među svojim neprijateljima.³⁴⁾

Prvi čin ove završne drame odigrao se u Italiji. U drugoj polovini aprila položaj nemačke vojske u Italiji postao je neodrživ. Saveznici su otpočeli svoju poslednju ofanzivu. 21. aprila zauzeli su Bolonju, a dva dana docnije počeli da prelaze reku Po, posle godinu i po dana ratovanja od samog dna poluostrva. 24. aprila Wolf se ponovo pojavio u Švajcarskoj sa jednim predstavnikom Fitinghofa i izjavio da su spremni da idu u Kazertu i zaključe predaju. Kombinovani odbor načelnika generalštabova pristao je da ih u Kazerti primi. Kao što ćemo malo dalje videti, Staljinu su uspeli da ubede (25. aprila), u vezi s jednom ponudom o predaji na zapadnom frontu koja je poticala od Himlera, da američka i britanska vlada smatraju bezu-

³⁴⁾ Nemačka Vrhovna komanda je gotovo do samog kraha, verovala da će se zapadni saveznici, iz straha od komunizma, moći privoleti da zaključe poseban mir, i da će postaviti front protiv sovjetskih armija. Videti knjigu *A Soldier's Record* (Izveštaj jednog vojnika) od generala Keselringa, nemačkog vrhovnog komandanta na zapadnom frontu.

slovnu predaju na svim frontovima kao jedino ispravan postupak. 26. aprila obavestili su ga o ovom obnavljanju kontakta u cilju zaključenja predaje u Italiji i tražili da imenuje sovjetskog predstavnika koji će prisustvovati pregovorima, ukoliko do njih dođe, u Glavnom štabu u Kazer-
ti. Staljin je odmah odredio generala Kislenka, sovjetskog člana Savetodavnog veća za Italiju.

Nemci su stigli u Kazertu 28. aprila. Na prvom zvaničnom sastanku Aleksanderov načelnik štaba predao im je uslove koje su imali primiti. Ti uslovi odnosili su se samo na vojna pitanja i mere, i u njima se zahtevala potpuna predaja svih nemačkih i italijanskih fašističkih snaga na tom frontu — zajedno sa oružjem i opremom.³⁵⁾ Nemci su ih potpisali 29. aprila, a tri dana docnije dokumenat o predaji postao je izvršan. Preko milion Nemaca, koliko ih se još nalazilo južno od Alpa, položilo je oružje.

U to vreme je potpuna predaja i na svim ostalim frontovima bila vrlo blizu. Amerikanci i Rusi su se sastali na Elbi; Britanci i Rusi trebalo je da se sastanu na Baltiku kod Libeka; Rusi su probijali poslednju odbranu Berlina. Kad je saznao za Hitlerovu odluku da do kraja ostane u svom podzemnom skloništu u Berlinu, Himler je uzeo stvar u svoje ruke. Preuzeo je da govori u ime nemačke vlade tvrdeći da Hitler za to nije više sposoban jer je odsečen, teško bolestan ili možda i mrtav. On se sastao sa grofom Bernadotom (Bernadotte), šefom Švedskog crvenog krsta, u švedskom konzulatu u Libeku i zamolio ga da posluži kao posrednik i ugovori sastanak sa

³⁵⁾ Sporazum potpisani 29. aprila nosio je naziv „Dokumenat o lokalnoj predaji“. On se odnosio na „nemačke i ostale jedinice pod komandom ili kontrolom nemačkog vrhovnog komandanta za jugozapad“.

U njemu se propisivala „bezuslovna“ predaja. Sadržao je samo vojne odredbe. Jedna od prvih tačaka bilo je naređenje da se ostane na mestu gde se ko zatekao, i ono je glasilo: „Sve formacije, velike i male jedinice nemačke kopnene vojske, ma gde se one nalazile ostaće na svojim sadašnjim položajima i u današnjoj formaciji do daljih naredenja savezničkog vrhovnog komandanta“. Svi nemački avioni imali su da se spuste na zemlju i da se predadu.

Ajzenhauerom radi zaključivanja predaje na celom zapadnom frontu. Bernadot je sumnjao da će ta ponuda biti primljena, ali je pristao da prenese zahtev ukoliko predaja ima da obuhvati i nemačke trupe u Norveškoj i Danskoj. Himler je rekao da je spremam da naredi tim jedinicama da se predaju bilo britanskim, bilo američkim bilo švedskim komandantima. Upitan šta će učiniti ako zapadni saveznici odbiju njegovu ponudu, Himler je odgovorio da će preuzeti komandu na istočnom frontu i umreti na bojnom polju.³⁶⁾ On je očigledno verovao da još postoji mogućnost da se između Zapada i Rusije poseje razdor, jer je dodao kako se nada da će biti u stanju da se još neko vreme bore na istoku.

Američki i britanski poslanik u Štokholmu, Heršel Džonson (Herschel Johnson) i ser Viktor Malet (Victor Mallet), preneli su Himlerovu ponudu svojim vladama. Čerčil je odmah (25. aprila) stupio u telefonsku vezu sa Trumanom.³⁷⁾ Saglasili su se da se Himleru ima reći da se mora predati (kao i svaki drugi Nemac) svoj trojici saveznika istovremeno i na svim frontovima, posle čega je Čerčil smesta poslao Staljinu poruku iznoseći mu Himlerov predlog i dodajući: „Što se tiče vlade njegovog veličanstva, ne dolazi u obzir ništa manje do bezuslovna predaja istovremeno svim trima velikim silama. Mi smatramo da se Himleru ima reći da se nemačka vojska, bilo pojedinačno ili kao jedinice, mora svuda predati savezničkim trupama ili predstavnicima na licu mesta.“³⁸⁾

Truman se složio i odmah poslao i sâm sličnu poruku Staljinu.

Staljin je odgovorio Čerčilu: „Vaš predlog da se od Himlera zahteva bezuslovna predaja na svim frontovima, podrazumevajući tu i sovjetski front, smatram jedino ispravnim. *Paznajući Vas, nisam ni sumnjaо da ћete tako*

³⁶⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 535. i *The Supreme Command*, str. 477.

³⁷⁾ Doslovan izveštaj o tom telefonskom razgovoru iznet je u knjizi *Year of Decisions*, na str. 89—94.

³⁸⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 538

postupiti.“ Sa koliko je ironije Čerčil primio to poslednje, vidi se najbolje po tome što je tu rečenicu štampao kurzivom u svojoj knjizi.³⁹⁾ Sličan odgovor poslao je Staljin i Trumanu.⁴⁰⁾

Američkom i britanskom poslaniku u Štokholmu nałożeno je (26. aprila) da taj odgovor dostave Himleru.⁴¹⁾ Ali je ovog bilo nestalo.

U primercima Hitlerove poslednje volje prenetim iz njegovog bunkera, za šefa nemačke države i vrhovnog komandanta oružanih snaga imenovan je admirал Denic (Doenitz). Na Denicovu inicijativu su se 3. maja u Mantgomerijevom vrhovnom štabu pojavili visoki nemački oficiri da u ime feldmaršala Kajtela (Keitel), šefa Vrhovne komande nemačkih oružanih snaga (Vernahta, OKW), traže dopuštenje da se njihove tri armije na ruskom frontu povuku zapadno od Elbe i da se građanskim licima dopusti da izbegnu kroz britanske linije i povuku se u Šlezvig-Holštajn. Montgomeri je odbio da pristane na taj predlog kojim bi se izbegla predaja Rusima i vratio je nemačke izaslanike Kajtelu. Sledećeg dana (4. maja) admiral fon Frideburg (von Friedeburg) se vratio sa Denicovim i Kajtelovim ovlašćenjem o bezuslovnoj predazi na Montgomerijevom frontu, u severozapadnoj Nemačkoj, Holandiji i

³⁹⁾ *Ibid.*, str. 538. Čerčil primećuje da „je to bila najljubaznija poruka koju sam ikad primio od njega“.

⁴⁰⁾ Objavljen u knjizi *Year of Decisions*, na str. 99, on glasi: „Vaš predloženi odgovor Himleru o bezuslovnoj kapitulaciji na svim frontovima, podrazumevajući i sovjetski front, smatram savršeno ispravnim. Molim Vas da postupite u duhu tog predloga, a mi, Rusi, obećavamo da ćemo produžiti sa našim napadima na Nemce.“

⁴¹⁾ Ajzenhauer je poslao jednu poruku generalu Maršalu u kojoj mu je izjavio svoje zadovoljstvo zbog takvog uputstva. Kad ga je Čerčil pozvao, posle prijema poruke iz Štokholma, on, Ajzenhauer, mu je, kako sâm veli, odlučno savetovao da zauzme stav kao u tom uputstvu, i Čerčil se složio da ta ponuda liči na poslednji očajnički pokušaj da se stvori razdor između Zapada i Rusa. „U svemu što preduzimamo ovih dana“, dodao je Ajzenhauer, „moramo biti strahovito obazrivi u tom pogledu.“ *Year of Decisions*, str. 106.

Danskoj. Montgomeri je prihvatio predaju i ona je potpisana s tim da stupa na snagu sledećeg dana. To se smatralo i tretiralo kao taktička predaja na bojnom polju.

Istog dana, 4. maja, Ajzenhauer je obavestio Ministarstvo rata da su u njegov štab kod Remsa upućeni izaslanici admirala Denica, verovatno radi pregovora o kapitulaciji ostalih nemačkih armija. Rekao je da je obavestio rusku Vrhovnu komandu da će Nemcima savetovati da sve svoje jedinice koje se nalaze prema Rusima njima predaju, s tim da se trupe na zapadnom frontu, računajući tu i Norveške, predaju njemu; tako bi se predaja na oba fronta izvršila istovremeno. Sovjetska Vrhovna komanda odobrila je takav postupak. 5. maja admirал fon Frideburg se pojavio kod Remsa, a sledećeg dana pridružio mu se i general Jodl. Po sporazumu sa sovjetskom Vrhovnom komandom, u daljim razgovorima učestvovali su i ruski oficiri. Nemački izaslanici su pokušali da se predaju samo zapadnim saveznicima. Ponuda je odbijena. Tada su pokušali da zvaničnu predaju odlože za nekoliko dana ne bi li što veći broj nemačkih vojnika i građana umakao van ruskog dometa. Ajzenhauer je tada stvar presekao. Govoreći u ime Ajzenhauera, general Smit je izjavio jasno da se može prihvatiti samo bezuslovna predaja istočnim i zapadnim saveznicima. Kazao im je da ako Nemci ne pristanu odmah na to, „on (Ajzenhauer) će prekinuti sve pregovore i zatvarajući zapadni front silom sprečiti sva prebacivanja na zapad nemačkih vojnika i građana.“ „Ja ne vidim drugog izlaza“, javio je Jodl Denicu, „haos ili potpisivanje“. Potpisao je u rano jutro 7. maja, u prisustvu sovjetskih i francuskih oficira.

U tom poslednjem trenutku dokument o predaji na čijem je sastavljanju utrošeno toliko vremena u Evropskoj savetodavnoj komisiji (EAC), nije uopšte upotrebljen. Odbačen je u korist jednog mnogo kraćeg akta o vojnoj predaji koji je načinjen u Ajzenhauerovom glavnom štabu.⁴²⁾

⁴²⁾ Razlozi što je tako učinjeno ostali su nerazumljivi. „SHA-EF-u“ nije odlučno naloženo od strane Kombinovanog odbora načelnika generalštabova da se posluži tim dokumentom o predaji

Prvi član tog akta, kako su ga potpisali nemački izaslanici, glasi: „Mi dole potpisani, istupajući po ovlašćenju nemačke Vrhovne komande oružanih snaga, predajemo ovim bezuslovno vrhovnom komandantu savezničkih ekspedicionalih snaga i istovremeno sovjetskoj Vrhovnoj komandi sve kopnene, pomorske i vazduhoplovne snage koje se u ovom času nalaze pod nemačkom komandom.“

Vajnant je u poslednjem trenutku uspeo da ubaci jedan član po kome „Ovaj akt o vojnoj predaji ne isključuje opšti dokument o predaji, kojim će biti zamenjen, a koji će doneti Ujedinjene nacije ili će se doneti u njihovo ime i primeniti na Nemačku i nemačke oružane snage.“

Tim članom je saveznicima omogućeno da sproveđu propise iz dokumenta koji je pripremljen u Evropskoj savetodavnoj komisiji (dopunjeno da bi se obuhvatila i Francuska).

Truman je obaveštavao Staljina o svemu što se dešavalo u nameri da se pobeda objavi istovremeno, kako to i priliči posle zajedničkog napora pomoću kojeg je i postignuta. Stoga je, čim je od Ajzenhauera čuo da je predaja potpisana, predložio Staljinu da to sva trojica učine na dan 8. maja u 9 časova ujutru po vašingtonskom vremenu. Ali se Staljinu nije žurilo da obustavi sovjetski napad. On je odgovorio da Vrhovna komanda Crvene armije nije sigurna da će nemačke trupe na istočnom frontu sprovesti naređenje nemačke Vrhovne komande o bezuslovnoj predaji. Stoga se boji da objava o pobedi ne bude preuranjena i ne izazove zabunu. Tražio je da se stvar malo odloži. Pošto je to moglo značiti nepotrebna razaranja i ljudske žrtve na zapadnom frontu, Truman i Čerčil su objavili pobedu ne čekajući na Staljina.

i on možda nije bio siguran da li su sve četiri vlade dale svoj zvaničan i konačan pristanak na njega. Ali je verovatno odlučniju ulogu odigralo uverenje da predaju treba sklopiti sa što manje razgovora i odlaganja služeći se kraćim oblikom vojne predaje. Videti *The Supreme Command*, str. 484—85.

U Britaniji je radost bila neposredna i velika. U Sjedinjenim Državama se osetilo veliko olakšanje i zadovoljstvo — donekle pomućeno mišlju da još ima da se izbori rat protiv Japana. Ruskom narodu predaja kod Remsa prikazana kao prethodni korak. Sovjetska štampa joj nije posvetila mnogo mesta. Staljin je navaljivao da se izvrši zvanična ratifikacija u Berlinu. Nova nemačka grupa, bez admirala Frideburga, upućena je tamo, i 9. maja ujutru general Kajtel je, kao šef OKW, potpisao priznanje potpunog poraza. Tog puta je u ime Ajzenhauera potpisao vazduhoplovni maršal Teder, njegov pomoćnik, dok je u ime Rusa potpisao maršal Žukov. Tek tada je Staljin objavio proklamaciju o pobedi i ruski narod je otpočeо slavlje. U svoj topli i radosni zagrljaj obuhvatio je i svoje saveznike.

Posle teškog zajedničkog iskustva saveznički narodi su gajili jedni prema drugima prijateljska osećanja. Ali još dok su umorni vojnici zahvaljivali na klicanju i kape letele u vazduh, zapadne vlade su sa zebnjom u srcu pomisljale šta li komunistička Rusija namerava da učini sa Evropom. Čerčil se zalagao da američka, britanska i francuska vojska, koje su sa toliko muka prokrčile sebi put od Lamanša i Sredozemnog mora, ostanu tu gde su dok bude potrebno kako bi dokazale da se rat odista vodio zato da narodi u Evropi mogu da žive u slobodi i bez straha u budućnosti. Zar je trebalo da, oslobođajući se nacističke svirepe i nadmene vlasti, potpadnu pod sovjetsku vlast prinude?

ČETRNAESTI PERIOD

MAJ 1945. RAT DOBIVEN. SUKOB TRI VOLJE. MRAČNI DANI NA POMOLU

- 64) Kako se odvijala politika prema Nemačkoj i Austriji posle Jalte
- 65) Opasan sukob oko Julijске Venecije
- 66) Pomućena pobeda. Evropa. Čerčil želi da se zauzme čvrst stav prema Rusiji
- 67) Pomućena pobeda. Daleki istok
- 68) Gašenje želje da se pomogne obnova Sovjetskog Saveza
- 69) Ispitivanje mogućnosti da se saradnja sa Sovjetskim Savezom nastavi, maj 1945.

64) KAKO SE ODVIJALA POLITIKA PREMA NEMAČKOJ I AUSTRIJI POSLE JALTE

Nacističkoj Nemačkoj nije pošlo za rukom da nagovori ni jednog od svojih velikih protivnika koji su sada napadali da sklopi s njom pogodbe koje bi joj omogućile da se dalje bori samo protiv onih drugih. Ali je, zahvaljujući nepoverenju među saveznicima bila pošteđena jedne krupne mere na koju se pomicljalo. Naime, na Jalti je bio postignut načelan sporazum da se Nemačka podeli u više posebnih država. Propis po kome bi se to ostvarilo unet je u uslove kapitulacije koje je postavila Evropska savetodavna komisija. Ali se tokom proleća, po međusobnom pristanku, od te namere prečutno odustalo.

Jednom specijalnom odboru, koji se sastojao od Idna, u ulozi predsednika, i ambasadora Guseva i Vajnanta, stavljeno je u dužnost da sastavi nacrt o putevima i načinima kako da se izvede podela Nemačke. U vreme kad se taj odbor prvi put sastao (7. marta), sve tri vlade nisu više bile naročito raspoložene da se plan o nasilnoj podeli sproveđe u delo.

Već na Jalti Čerčil je bio pod utiskom teškoća sa kojima je to skopčano i plašio se posledica. Kad su potom Sovjeti počeli da ispoljavaju svoju volju da sve zemlje istočno od Nemačke zadrže pod svojom kontrolom, a možda i da ih vremenom uključe u sovjetski sistem, to ga je nateralo da još više ustukne od ove zamisli, kao što je šest nedelja posle Jalte sâm premijer rekao: „Nisam nimalo voljan da smišljam kako će rasparčati Nemačku dok moje sumnje o ruskim namerama ne budu razbijene.“¹⁾

¹⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 443.

Sovjetska vlada je iz sopstvenih pobuda došla do istog zaključka. Američke i britanske armije prodirale su preko nemačkih granica brže i silovitije nego što se predviđalo, dok su sovjetske jedinice bile zadržane pred Berlinom. Sovjetski upravljači su pretpostavljali da nemački vojnici prestaju sa otporom na zapadu, dok na istoku produžuju besomučno da se bore iz straha od onog što ih čeka kad padnu u ruske ruke. Tim podozrivim dušama činilo se da su Britanci i Amerikanci sasvim u stanju da kupe nemačku predaju tajnim obećanjem da neće cepati Nemačku — ostavljujući Sovjetski Savez da se sam za to zalaže. Trebalо je, dakle, preduzeti nešto što će smiriti nemački strah koji je pothranjivao njihov otpor na istoku. A možda su — ko bi to mogao znati? — Sovjeti ciljali još dalje pomicajući da će, ako se Nemačka ostavi na okupu, a oni nastave da je strahovito razaraju, biti lakše potčiniti je docnije komunističkoj vlasti.

U svakom slučaju, u drugoj polovini marta i početkom aprila ton sovjetske štampe i propagande osetno se izmenio. Više nije ruženo sve što je nemačko. Sa pretnjama najvećom odmazdom prestalo se. Iako nisu obećavali Nemačkoj med i mleko, sovjetski upravljači su poricali namenu da unište nemački narod i počeli su da nagoveštavaju kako se sa nemačkim narodom posle rata neće baš tako svirepo postupati.

Ta promena u sovjetskom stavu prema pitanju rasparčavanja Nemačke prvi put se osetila u jednom komentaru ambasadora Guseva na sastanku Evropske savetodavne komisije 26. marta. On je rekao da sovjetska vlada ne smatra jaltsku odluku o rasparčavanju kao obaveznu, već kao način da se na Nemačku izvrši pritisak kako bi se učinila bezopasnom, ukoliko se druga sredstva pokažu nedovoljnim. Vajnant je to shvatio kao znak da se sovjetska vlada koleba, i tako saopštio Vašingtonu. Ali je docnije (u razgovoru sa Hopkinsom maja meseca u Moskvi) Staljin objasnio da je on stekao utisak da se stvar drukčije odigrala; u izveštaju koji su mu o tom sa-

stanku poslali stajalo je da su Idn i njegov kolega iz Forin ofisa, ser Vilijem Streng (Sir William Strang), rekli kako je britanska vlada protiv podele, sem ako bi ta podela bila neka vrsta mača koji bi se držao nad nemačkim glavama; a pošto se Vajnant nije izjasnio u prilog te mere, iako Gusev jeste, on, Staljin, je zaključio da se i američka vlada odrekla te ideje.

Stvar nije tako stajala. U svakom slučaju, Staljin je zamisao o podeli, kao smišljenom političkom postupku, sahranio u svojoj pobedničkoj proklamaciji narodu od 9. maja, neposredno posle nemačke predaje: „Nemačka je potućena do nogu. Nemačka vojska se predaje. Sovjetski Savez slavi pobedu iako ne namerava ni da rasparča ni da uništi Nemačku.“ Ni britanska ni američka vlada nisu se trudile, kao što smo već ranije rekli, da tu mogućnost ožive. I ni jedna od tri vlade nije odlučno obećala da će podržati francuski zahtev da se Rajnska oblast, Rur i Vestfalija otcepe od Nemačke.

Međutim, kad se rat svršio pojavila se misao da bi Nemačku ipak trebalo podeliti, ne u razne političke države, već u odvojene okupacione zone usled zategnutih odnosa i suparništva između pobedničkih sila. One sve dotad nisu bile uspele da se slože kakve zajedničke mere treba preduzeti u odnosu na nemačku privrednu strukturu, kolike reparacije treba tražiti i treba li i koliko upotrebiti nemačke ratne zarobljenike za radove na obnovi. Ukoliko se o tim pitanjima od životne važnosti ne bi postigao sporazum, i ukoliko ljudi, namirnice, ugalj i druga osnovna dobra ne bi slobodno cirkulisali između zona i ne bi postojao jedinstven novčani sistem za sve, svaka od tih zona je stvarno mogla postati zasebna zemlja — ili bi se bar zapadne zone mogle odeliti od sovjetske. Hoće li saveznici (koji su u tom pogledu morali ozbiljno računati sa odlučnim francuskim željama) moći da podmire zamisli i namere o dovoljnoj meri da bi omogućili Nemcima da žive u jedinstvenoj zemlji, bilo je najkrupnije od svih pitanja koja su se postavljala pred šefove država za njihov predstojeći sastanak.

Do razmimoilaženja je došlo i prilikom dogovora o okupaciji Austrije. Savezničke vlade bile su izjavile u Moskvi 1943. da se Austria ima uspostaviti jednog dana kao slobodna i nezavisna zemlja. Ali je do zaključenja mirovnog ugovora u Austriji trebalo sprovesti zajedničku okupaciju i kontrolu. U Evropskoj savetodavnoj komisiji vodili su se više od godinu dana razgovori o okupacionom sistemu i zonama u toj zemlji.

Američka vlada se držala uzdržljivo u pogledu uloge koju želi da odigra u okupaciji te zemlje pošto rat bude gotov. Ona je tražila ravnopravno mesto u kontrolnoj komisiji koja će se, podrazumevalo se, osnovati u Beču i koja će imati da upravlja poslovima zemlje kao celine. U vezi s tim želela je da dobije jedno od tri (ili četiri, ako i Francuska bude primljena) okupaciona područja na koje će se grad Beč podeliti. Ali, Zajednički odbor načelnika generalštabova nije želeo da Sjedinjene Države učeštвуju u okupaciji ostalog dela zemlje. Ruzvelt je stoga odbio britanske i sovjetske ponude u pogledu okupacionih zona. A tada je, decembra 1944. Vajnant, američki predstavnik u Evropskoj savetodavnoj komisiji, u dve vrlo ubedljive poruke Vašingtonu objasnio da će američka vlada, ako stvarno želi da ima uticaja na budućnost Austrije, morati da primi odgovornost za jednu okupacionu zonu. Predsednik je potom pristao da se prihvati takve zone. U to vreme već je bilo odlučeno da će Sjedinjene Države držati jugozapadnu zonu u Nemačkoj, te bi austrijska zona kako u pogledu vojnih problema tako u pogledu problema snabdevanja, predstavljala samo njen produžetak.

U Evropskoj savetodavnoj komisiji postajala je sa-glasnost o opštem položaju pojedinih zona, ali ni o čemu više. Amerikanci su imali da budu na severozapadu, Francuzi i Britanci na jugozapadu i jugu, Rusi u sredini i na severoistoku. Tada su Britanci podneli jednu definitivnu kartu sa zonama, a oko 1. aprila ruski predstavnik je takođe izišao sa jednom dopunjrenom kartom. Američki odgovorni organi su našli da je ta karta neprihvatljiva

u obe krupne stvari: podeli Austrije na zone i planu o do-deljivanju pojedinih sektora grada Beča.

Sovjetska vlada je zahtevala da sovjetska zona obuhvati ne samo severozapadnu Austriju, već i delove koji se pružaju na zapad, u sredinu i na jug. Ni britanska ni američka vlada nisu bile voljne da se Sovjetskom Savezom dodeli takva dominantna oblast. Američko Ministarstvo inostranih poslova, rukovodeno Zajedničkim odborom načelnika generalstabova, obavestilo je 5. aprila Mouzlija (Mosely), Vajnantovog zamenika u Evropskoj komisiji, da bi američka vlada pristala da se pokrajina Burgenland (koja se graniči s Madarskom) i onaj deo gornje Austrije koji se nalazi severoistočno od Dunava, stave pod kontrolu sovjetske vlade, ali da smatra proširenje sovjetske vlasti nad Štajerskom i Koruškom neopravdanim. Mouzli je 9. aprila obavestio o tome Evropsku savetodavnu komisiju, a njegov britanski kolega je govorio u istom smislu. Naposletku (to znači u junu) podela na zone izvršena je uglavnom u tim granicama.

Američka vojska nije htela da se utrukuje sa Crvenom armijom da bi se videlo koja će dalje i brže ući u Austriju i koja će prva zauzeti Beč. Ali je američka vlada budno pazila da, ako sovjetske jedinice i stignu u tu prestonicu prve, sovjetski vojni komandanti ne zadrže dugo vlast nad Austrijom. Još u oktobru 1944. predložila je Molotovu da se sklopi sporazum po kome bi vlada čije trupe prve uđu u Beč imala smesta da pozove one druge da pošalju svoje predstavnike u taj grad kako bi se što pre obrazovalo Savezničko kontrolno veće. Molotov nije tada na to neposredno odgovorio. Predložio je sam da se ta stvar razmatra zajedno sa drugim fazama situacije u Evropskoj savetodavnoj komisiji. Na tome je i ostalo.

Sovjetski nacrt o podeli nadležnosti u bečkoj oblasti, koja se nalazila duboko u sovjetskoj zoni, izgledao je isto tako sasvim nepovoljan. U njemu se predlagao povratak na bečke granice pre 1938; predloženom podelom Amerikanci, Britanci i Francuzi ne bi dobili dovoljno

prostora za smeštaj, obuku i razonodu svojih jedinica. Sem toga, njihovim okupacionim snagama ne bi bila obezbedena potrebna komunikaciona sredstva niti omogućen vazdušni saobraćaj: svih pet postojećih aerodroma ostali bi u okviru sovjetske zone. Na sastanku Evropske savezodavne komisije od 9. aprila američki predstavnici su se zalagali za usvajanje širih granica bečke oblasti, ili, ako je to neprihvatljivo, za to da se jedan od većih aerodroma stavi pod američku upravu i operativnu kontrolu. Britanski član je predlagao da svaka okupaciona sila dobije po jedan aerodrom u Beču. Osim toga, oni su navljaljivali da uži deo grada Beča (Innere Stadt) bude pod međusavezničkom vlašću kako bi se obezbedilo ravноправno iskorišćavanje raznih olakšica. 21. aprila Sovjeti su odgovorili dosta štirim protivpredlozima.

U međuvremenu je nagovešteno da sa pripremama za zajedničku okupaciju ne treba čekati na rešavanje tih pitanja. 13. aprila, u razgovoru koji je Harimen vodio sa Staljinom, pošto mu je saopštio da je Ruzvelt umro, maršal Staljin je pomenuo da bi trebalo rešiti koji će deo Beča pripasti svakom od četiri saveznika. Predložio je da američki, britanski i francuski predstavnici krenu odmah u Beč da bi se te zone utvrstile. U to vreme su se sovjetske trupe već nalazile u Beču i kretale se uzvodno Dunavom prema Lincu.

Ta poruka vrlo dobro je primljena i u Vašingtonu i u Londonu. Ali je Staljinov poziv ubrzo izigran. Možda zbog raznih nagoveštaja da američka i britanska misija, ako isuviše rano dođu u Beč, mogu ometati tekuće sovjetske poslove u Austriji. Tako, na primer, u jednoj noti koju je Kenen uručio sovjetskom Ministarstvu inostranih poslova (20. ili 21. aprila), i u kojoj je stajalo da su američki predstavnici spremni da krenu u Beč, američka vlada je izjavljivala kako očekuje da sovjetska vlada naredi svojim jedinicama da spreče odnošenje industrijske opreme i druge svojine iz Beča, kao i da predupredi druge promene koje bi mogle naneti štete zajedničkim ciljevima i vlasti. U noti koju je britanska ambasada u Mos-

kvi predala 21. aprila, predlagalo se opet da se predstavnicima koji budu poslati u Beč daju ovlašćenja da rešavaju „druga važna politička i ekonomска pitanja koja se postave u Austriji“. Bilo zbog ovih znakova interesovanja za ono što se dogadalo u Austriji, ili zbog nečeg drugog, sovjetska vlada je posle toga počela da dokazuje — što se vidi iz raznih nota koje je slao Višinski između 23. i 30. aprila — da je Staljinov poziv značio da se Rusi nadaju da će članovi kontrolne komisije stići u Beč ubrzo „kako bi uzeli učešća u radu privremenog kontrolnog mehanizma“, ali ne pre nego što se postigne sporazum u Evropskoj savetodavnoj komisiji o okupacionim zonama kako u Austriji tako i u Beču. To je značilo da je trebalo ili prihvatići podelu na zone kakvu su Rusi želeli ili izložiti se beškrajnom odlaganju.

Još dok su stajali pred ovom dilemom, američka i britanska vlada su se neočekivano našle pred privremenom austrijskom vladom. Stvar je bila unapred pripremljena sa sovjetskim znanjem i pomoći. Američka i britanska vlada saznale su za nju prvi put 24. aprila, kad je Višinski obavestio njihove ambasadore da je Karl Rener (Karl Renner), jedan od socijalističkih prvaka koji je uživao dobar glas (raniji kancelar Austrijske Republike i poslednji predsednik Slobodnog nacionalnog saveta), podneo plan za obrazovanje privremene austrijske vlade. Rener tvrdi da po položaju koji je zauzimao pre no što su nacisti uzeli vlast u Austriji, ima zakonsko pravo da preuzme takvu inicijativu — objašnjavao je Višinski. Rener je nameravao da sazove poslanike nekadašnjeg austrijskog parlamenta, ukoliko se do njih moglo doći, da bi zajednički odlučili o sastavu nove vlade. Nota Višinskog o tome završavala se rečima: „Polazeći od toga da obrazovanje privremene austrijske vlade može znatno pomoći da se Austria do kraja oslobodi nemačke zavisnosti, sovjetska vlada smatra da Karlu Reneru i ostalim austrijskim političkim ličnostima ne treba stati na put u njihovim nastojanjima da obrazuju privremenu austrijsku vladu.“

Britanska i američka vlada su odmah odgovorile da ne žele da o tome donose rešenje na brzinu, naročito pošto se veliki deo Austrije nalazi još pod nemačkom vlašću. One su stoga od sovjetske vlade tražile da zasada ne priznaje ni Renera ni bilo koju drugu političku grupu.

Nekoliko dana docnije Rener se po dopuštenju Ruske misije u Beču obratio neposredno američkoj i britanskoj vladi. Njegova je izjava počinjala ovako:

„Zahvaljujući pobedničkom nastupanju Crvene armije koja je oslobođila Beč i jedan deo Austrije od vojske nemačkog Rajha... a pozivajući se na odluke konferencije na Krimu i konferencije u Moskvi od oktobra 1943, predstavnici svih političkih stranaka u zemlji odlučili su da uspostave Austrijsku Republiku kao suverenu i nezavisnu demokratsku državu; imajući taj cilj u vidu, oni su obrazovali jednu privremenu vladu koja danas stupa na dužnost pod predsedništvom dr Karla Renera...“

U noti su se dalje davala obaveštenja o sastavu nove vlade i politici koju ona namerava da sprovodi. Dva ministarstva najneposrednije vezana sa austrijskim narodom — Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo prosvete i kulture — bila su dodeljena komunistima. Američka i britanska vlada su umoljene da podrže novu upravu.

One, međutim, nisu želele da se obavežu dok ne budu imale više prilika da vide je li ta privremena vlast stvarni predstavnik austrijskog naroda i hoće li moći i hteti da istupa samostalno, ili će sebe smatrati obaveznom da na prvom mestu ugada Sovjetskom Savezu. To su otvoreno i rekле. A zatim su u Moskvi protestovale što su Sovjeti podržali takav korak pre no što su se konsultovali, kao što je predviđeno u Deklaraciji oslobođene Evrope, i kako pristoji u odnosu prema saveznicima s kojima se još zajednički bore za oslobođenje cele Austrije. Sovjetska vlada se na te proteste nije ni osvrnula. 29. aprila moskovski radio je objavio da je sovjetski komandant u Austriji priznao Renerovu grupu kao privremenu vladu. Američka i britanska vlada odbile su da to učine.

Čerčil je (30. aprila) javio Trumanu da ga veoma zabrinjava kako se razvija situacija u Austriji. Rekao je da se plaši da objava o obrazovanju privremene austrijske vlade, kad se dovede u vezu sa sovjetskim odbijanjem da se savezničkim misijama dopusti da odlete u Beč, ne znači da Rusi ispituju mogućnost da „organizuju“ zemlju. Upitao je Trumana pristaje li da mu se pridruži da lično upute prigovor čiji mu je tekst poslao. U predloženoj poruci najpre su izneti razlozi koji daju povoda strepnji i negodovanju, a potom mišljenje da je postupak prema Austriji stvar od opštег značaja za sva četiri saveznička koji će učestvovati u kontroli nad njom. Stoga, stajalo je dalje, britanska i američka vlada smatraju neophodnim da se njihovim predstavnicima dopusti da odmah odu u Beč kako bi poslali svoj izveštaj o tamošnjem stanju pre no što se doneše ma kakvo rešenje u Evropskoj savetodavnoj komisiji o stvarima koje se odnose na okupaciju i kontrolu zemlje, naročito na Beč. Truman je smatrao da je bolje da se taj protest ne podnosi u vidu zajedničkog saopštenja. Umesto toga naložio je američkoj ambasadi da istog dana podnese Staljinu jednu notu u tesnoj vezi sa Čerčilovom porukom. Tako je i učinjeno.

U odgovoru na dva Kenenova pisma (poslata 30. aprila i 1. maja) Višinski je branio sovjetsko priznanje Renerove vlade izgovarajući se da sovjetska vojska koja operiše na austrijskoj teritoriji ne bi mogla da opstane ako stanovnici Austrije ne bi imali svoju upravu, da je nova privremena vlada obrazovana po sporazumu između prvaka svih nefاشističkih demokratskih stranaka u Austriji i da će kasnije biti osnovana saveznička kontrolna komisija za nadzor nad austrijskom vladom.

U idućem odgovoru (pismu koje je Višinski poslao Kenenu 6. maja) odbijao se i drugi zahtev. Kad je Staljin pristao da američki i britanski predstavnici krenu u Beč — stajalo je u njemu — sovjetska vlada je smatrala da će potrebna saglasnost u pogledu okupacionih zona biti postignuta pre no što oni tamo stignu. To, na žalost, nije slučaj. U produžetku pisma je izvrnuta američka misao

i rečeno da se sovjetska vlada ne bi mogla složiti da se problem dodeljivanja zona rešava u Beču, pošto on spada u nadležnost Evropske savetodavne komisije i najzad da sovjetskoj vladi ne izgleda ubedljivo tvrđenje da se razgovori u Evropskoj komisiji ne mogu uspešno privesti kraju dok predstavnici ne stignu u Beč. Zar zone za Nemačku i Berlin nisu bile određene pre no što su savezničke trupe ušle u Nemačku?

Da bismo ubrzali izlaganje, možemo odmah reći da je Staljin dao traženi pristanak tek deset dana posle predaje Nemačke. 16. maja, pošto je postignuta saglasnost o povlačenju trupa svakog saveznika u određene okupacione zone u Nemačkoj i Austriji, Truman je uz Čerčilove ponovne zahteve upućene Staljinu priložio i svoj. On ne može da razume, rekao je, zašto Sovjeti odbijaju da dopuste britanskim i američkim predstavnicima da dodu u Beč kako bi se dogovorili o okupaciji Austrije, koji se još otežu u Evropskoj savetodavnoj komisiji, najzad priveli kraju. Razumnoj upravi bečkim zonama doprinelo bi se u velikoj meri — tvrdio je on — kad bi vojne vlasti koje će biti odgovorne za nesmetano funkcionisanje te uprave, na licu mesta ispitale i pretresle ta pitanja. Staljin je (18. maja) odgovorio da se ne može složiti da se pretresanje pitanja o okupacionim zonama kao i drugih pitanja koja se odnose na situaciju u Austriji, prenese u Beč, ali da nema ništa protiv da saveznički predstavnici posete Beč kako bi se upoznali sa tamošnjom situacijom i pripremili svoje predloge za Evropsku savetodavnu komisiju, te će u tom smislu obavestiti komandanta snaga Crvene armije u Beču. To je bilo sve što se u tom trenutku od njega i tražilo. Truman je suvo odgovorio da je stvar primio k znanju. Uskoro je, možemo odmah dodati, Amerikancima i Britancima dato zadovoljenje prilikom podele Beča na zone.

Ja sam ovim prestigao druge događaje i pitanja čije je rešenje više nedelja pre i posle predaje Nemačke pretilo da se pretvori u oluju. Sad se vraćam na njih.

65) OPASAN SUKOB OKO JULIJSKE VENECIJE

Pokušaj Titovih partizana da se učvrste u severoistočnom uglu Italije — u pokrajini Julijska Venecija koja obuhvata i pristanište Trst — predstavljao je još jedan uzrok koji je mogao doprineti zabrinjavajućem razdoru između saveznika u doba kad je predaja Nemačke postala svršen čin.²⁾

Tito i njegove pristalice su do tog vremena imali neograničenu vlast nad oružanim snagama Jugoslavije, kao i građansku upravu u onim oblastima iz kojih su Nemci bili izbačeni. Mladi kralj Petar je, posle toliko odlaganja da se Tito već spremao da ga optuži i izvede pred sud, najzad pristao da prihvati predložene námesnike za namesnički savet. Namesništvo je objavljeno 5. marta i koaliciona vlada, obrazovana na osnovu sporazuma između Tita i Šubašića, zvanično je stupila na dužnost.

²⁾ Izvrstan opis italijansko-jugoslovenske granice može se naći u knjizi *Realignment of Europe* (Ponovno razgraničenje Evrope), na str. 463—466, sa kartom na str. 464. Oblast Julijska Venecija — kako se zvala pod Italijom — nalazila se pre 1918. u sastavu Austro-ugarske Monarhije. Granica povučena na osnovu raznih sporazuma, zaključenih između 1920—1924, zasnivala se na strategijskim postavkama. Sama oblast polazila je od Monte Fernija na austrijskoj granici, zatim se graničila vrhovima Julijskih Alpa, silazila na jug-jugoistok preko karsne visije, sve do na jednu milju od mora, iznad vrha Kvarnera, odakle je skretala nekoliko milja na istok obuhvatajući u Italiji železničku prugu koja vodi do Rijeke, kao i samo nekadašnje mađarsko pristanište Rijeku. Obuhvatala je grad Trst i poluostrvo koje se pruža prema jugu, poznato pod imenom Istarskog poluostrva, kao i razna ostrva u Jadranskom moru. Prema ovom pouzdanom izvoru, na osnovu tako povučene granice, oko 400 000 Jugoslovena ostajalo je u Italiji.

Početkom aprila, praćen Šubašićem koji mu je služio kao ministar inostranih poslova, Tito je otišao u Moskvu. Tu je 11. aprila potpisao pakt o uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom sličan čehoslovačkom. Nisu preduzeti nikakvi koraci da se telo koje je vršilo zakonodavnu vlast proširi — kako je preporučeno na Jalti. Članovi jugoslovenske vlade koji su došli iz Londona, u nemogućnosti da reorganizuju svoje političke grupe, imali su vrlo malo uticaja, što ih je činilo nespokojnim. Jednostrana jugoslovenska koaliciona vlada bila je na putu da se raspadne.

U razgovoru sa generalom Aleksanderom krajem februara, Tito se složio da svoj zahtev za upravom nad celom Julijskom Venecijom potisne u drugi plan. Rekao je da će pristati da saveznička vojna uprava (ponekad kratko nazivana inicijalima AMG, ponekad šifrovanim imenom *Amgot*) uzme na sebe odgovornost za upravu nad tom pokrajinom pod uslovom da domaće jugoslovenske vlasti, koje su već uzele u svoje ruke kontrolu u mnogim mestima, budu ostavljene na dužnosti. Naravno, s tim da to ne bude na štetu krajnjeg ishoda u pogledu ove teritorije.

Nešto kasnije (19. marta) američka vlada je izvestila Molotova da je ona za to da se ta pokrajina kao celina stavi pod upravu AMG dok se konačno ne odluči šta će se s njom učiniti, pošto se plaši da bi samostalno istupanje bilo jedne bilo druge strane koja na nju polaže pravo (Italije ili Jugoslavije) moglo biti od štete po krajnje rešenje, te se nada da će i sovjetska vlada zauzeti sličan stav u pogledu nastale situacije. Jer, primećivalo se u američkoj noti, to se ne smatra samo kao obična rasprva oko granica između Italije i Jugoslavije već kao načelna stvar koja obuhvata miroljubivo rešavanje teritorijalnih nesuglasica. Ali, Molotov nedeljama nije odgovarao. Posle svoje posete Moskvi, Tito je dao na znanje da se neće zadovoljiti dogовором за koji je general Aleksander verovao da ga je on prihvatio.

Krajem aprila, kad su nemačke snage u severnoj Italiji počele da popuštaju, sukob je izgledao neizbežan. Titovi partizani i regularne trupe pohitale su prema Trstu zauzimajući Julijsku Veneciju. On ih je tamo slao navratnanos, ostavljajući za posle izbacivanje Nemaca preostalih u severozapadnom delu Jugoslavije. General Aleksander se spremao isto tako da pošalje svoje trupe u tu oblast čim se zaključi predaja Nemaca u Italiji.

27. aprila Čerčil je konsultovao Trumana. „Čini mi se da je od životnog značaja“, pisao je on, „da uzmem Trst, ako je moguće, onako kako smo zamislili (to jest da ga uzme Aleksander), izlažući se opasnosti koju povlače za sobom te političko-vojne operacije“. On ga je podsetio na Ruzveltovo duboko ubedenje da Trst treba da postane međunarodna luka, kao izlaz na Jadran celog Dunavskog basena. Ako ta mogućnost ostaje i dalje otvorena on smatra:

„Najvažnija stvar je stići tamo pre nego što uđu Titovi partizani. Stoga mi se čini da ne smemo čekati više ni minuta. Stvarni status Trsta može se odrediti natenane. Bolje je jedno drži nego sto uzmi. Molim vas da se što pre odlučite. Sa planom za anglo-američku okupaciju Julijске Venecije se u Vašingtonu odgovrači već poprilično vremena, tako da maršal Aleksander još i sad nema naređenja. Bio bih Vam veoma zahvalan kad biste toj stvari posvetili ličnu pažnju.“³⁾

Pošto je konsultovao Zajednički odbor načelnika generalstabova, Truman je izvestio Čerčila (29. aprila) da Kombinovani odbor načelnika ima njegovo odobrenje da izvrši ono što je po njegovom mišljenju Čerčilova zamisao u odnosu na Trst i druge oblasti nekada pod Italijom, kao stvar od vojnog značaja. On je verovatno pri tom

³⁾ Čerčil je glavne delove ove poruke, uz neka manja izostavljanja, objavio u svojoj knjizi *Triumph and Tragedy*, na str. 551—52; Truman u knjizi *Year of Decision*, na str. 244, čini to isto dodajući neke rečenice koje je Čerčil izostavio, a izostavljajući neke koje je premijer objavio, uz nešto drugačiji raspored rečenica — što je verovatno rezultat parafrasiranja.

mislio na potrebu da se dobije kontrola nad Trstom, pomorskom bazom u Puli i železnicom prema severu, kako bi se obezbedila vojna veza sa savezničkim snagama u Austriji. Ali je uputstvo koje je Kombinovani odbor načelnika poslao Aleksanderu bilo sasvim izvitopereno u njemu se, izgleda, ovome nalagalo da odmah krene i uspostavi savezničku vojnu upravu u tim oblastima, a ukoliko smatra da vojne potrebe zahtevaju, da to učini čak i pre no što se dobije sovjetska i jugoslovenska sglasnost, ali da se stavi u vezu sa Kombinovanim odborom načelnika generalštabova pre no što preduzme bilo kakvu dalju akciju ako jugoslovenske snage odbiju da saraduju.⁴⁾

Ova direktiva nije se učinila dovoljno ubedljiva i jasna Čerčilu. On je 30. aprila obavestio Trumana da mu vojni deo tog programa izgleda vrlo dobar. Ali je smatrao zavaravanjem pomisao da će Jugosloveni, sa Sovjetskim Savezom iza sebe, pristati na to i da će prihvati kontrolu nad Julijskom Venecijom. Predviđao je da će oni pokušati da pregaze tu teritoriju i da će zahtevati i zauzeti pristaništa Trst, Pulu i Rijeku, a možda i druga. Amerikanci i Britanci su, naglašavao je on, uspeli da umire Staljinu u pogledu nemačke kapitulacije. Ali nisu nikad sebi vezali ruke u pogledu svog napredovanja radi raščišćavanja Italije, gde spadaju i ove jadranske oblasti, niti su se obavezali da će tražiti odobrenje Jugoslovena ili Rusa, ili da će ih obaveštavati o vojnim po-

⁴⁾ Direktiva Kombinovanog odbora načelnika generalštabova Aleksanderu (FAN—536) nije objavljena. U svakoj knjizi *Year of Decisions* na str. 244, Truman daje ukratko njenu sadržinu ne pominjući, međutim, zahtev da se Aleksander imao staviti u vezu sa Kombinovanim odborom načelnika generalštabova pre nego što krene dalje u slučaju da jugoslovenske snage odbiju da saraduju. To, međutim, stoji zabeleženo crno na belo u jednom memorandumu vršioca dužnosti ministra inostranih poslova, Grua (Grew), koji je ovaj sastavio povodom razgovora sa predsednikom Trumanom u Beloj kući 30. aprila. Truman je na to skrenuo pažnju Čerčilu u direktivi priloženoj njegovoj poruci premijeru 30. aprila. Videti Joseph C. Grew: *Turbulent Era* (Mutno razdoblje), str. 1476—77.

kretima koje njihovi komandanti budu smatrali za shodno da preduzmu. Mi smo, tvrdio je on, isto onako ovlašćeni da slobodno uđemo u Trst, ako samo možemo, koliko i Rusi da sebi prokrče put do Beča. „Ja se stoga nadam“, napominjao je on, „da će se Aleksanderu dopustiti da sproveđe taj plan koji je odobrio Kombinovani odbor načelnika generalštabova što brže i što neprimetnije, i da u prvom redu treba pokušati da se Trst uzme s mora, pre no što o tome budu obavešteni Rusi i Jugosloveni, polazeći, naravno, od toga da vrhovni komandant smatra da se to može sa uspehom ostvariti pomoću amfibijskih i drugih jedinica kojima raspolaže...⁵⁾

Premijer je bio mišljenja da bi takav postupak do-prineo jednoj skladnoj američko-britansko-italijanskoj kombinaciji koja bi pocepala ili onemogućila komunistički pokret u Italiji, naročito u severnoj Italiji. Doživećemo, predviđao je on, neku vrstu udara ako se američke armije budu povukle sto dvadeset milja na zapadnom frontu, širokom više stotina milja, dok Sovjetska armija bude plavila centralnu Nemačku. A taj udar će utoliko biti veći ako u isto vreme ceo severni Jadran budu zauzeli Jugosloveni. Stoga je molio Trumana da dopusti da se te operacije u američko-britanskoj zoni dejstva sprovedu bez objavljivanja planova. Smatrao je da u tom posebnom slučaju imamo pravo da prvo delamo, a potom objašnjavamo.

Truman je odmah sazvao sastanak za 30. april u Beloj kući. U trenutku kad je trebalo da razgovori počnu, stigla je vest da su jugoslovenski partizani ušli u Trst i Pulu. Pomisao da bi Jugosloveni mogli nad tom oblašću uzeti tako čvrstu kontrolu u svoje ruke da bi ih bilo teško ili nemoguće iz nje izbaciti, nije se dopadala predsedniku. Ali se Truman u to vreme, kao Ruzvelt nekada, veoma protivio da se američki vojnici upuštaju u borbe bilb gde na tom području. U tom pogledu potpuno je delio zabrinutost generala Maršala. Da je generalu Maršalu i nje-

⁵⁾ *Year of Decisions*, str. 245.

govom štabu ostavljeno na volju da donose odluke rukovodeći se vojnim razlozima, oni bi se verovatno držali potpuno po strani, uzdržavajući se od svakog učešća. Kao što je Stimson rekao Gruu u jednom razgovoru vođenom preko telefona istog tog dana, „Generalštab misli da lako može doći do sukoba, prvenstveno sa Titom, i smatra da Rusi podržavaju Tita u toj stvari.“⁶⁾ General Maršal je podsećao Trumana da želimo da nam Sovjeti pomognu u ratu na Pacifiku i da vojska ne želi da se trupe koje namerava uskoro da ukreca za Pacifik upuštaju u akciju na Balkanu. Ali je Stimson bio spreman da podrži politiku Ministarstva inostranih poslova i protiv želje Generalštaba.

U svom odgovoru Čerčilu (pripremljenom u Ministarstvu inostranih poslova i poslatom istog dana, 30. aprila) Truman je u stvari ostavljao Aleksandru slobodne ruke da nastavi sve dok se ne sukobi sa Jugoslovima, ali samo dotle. Nije obećavao američku podršku za slučaj da se treba boriti sa Titom. Rekao je da „u operativnoj fazi u kojoj Aleksander bude nastojao da uspostavi saobraćajne veze sa Austrijom i kontrolu nad Trstom i Pulom, nema potrebe da se prethodno traži ruski pristanak. Napominjem... da pre no što pokuša nasilno da uđe u Julijsku Veneciju, Aleksander ima da obavesti maršala Tita o svojim namerama i objasni Titu da sve njegove trupe, ukoliko ostanu u toj oblasti, imaju neizbežno da potpadnu pod Aleksanderovu komandu. Shodno naredbi FAN 536, Aleksandru je naređeno da stupi u vezu sa Kombinovanim odborom načelnika generalštoba pre no što preduzme dalju akciju u dotičnoj oblasti ako jugoslovenske jedinice odbiju da sarađuju. Mislim da je to važno, jer želim da izbegnem da se američke jedinice upotrebe za borbu protiv jugoslovenskih jedinica ili da posluže u borbama na balkanskom političkom poprištu.“⁷⁾

⁶⁾ *Turbulent Era*, str. 1478.

⁷⁾ *Ibid.*, str. 1476—77.

Aleksander je stupio u akciju i naredio britanskim divizijama pod svojom komandom da uzmu Trst, luku u Puli i puteve za snabdevanje između Italije i Austrije. 1. maja saopštio je svoje planove Titu, rekavši mu: „Oni su slični onom što smo razgovarali u Beogradu... Pretpostavljam da će sve Vaše jedinice koje se budu zatekle u oblasti na koju će se odnositi moje operacije, potpasti pod moju komandu, kao što ste sami nagovestili u našim nedavnim razgovorima u Beogradu, i da ćete izdati naređenje u tom smislu.“⁸⁾ Istovremeno je obavestio Čerčila da se Titove jedinice bore u Trstu i da su zauzele najveći deo Istre. „Gotovo sam ubedjen da on neće povući trupe ako mu se naredi, sem ukoliko mu to Rusi ne kažu.“ On predviđa, dodao je, da će, ako mu Kombinovani odbor načelnika generalštabova naloži da okupira celu Julijsku Veneciju, doći do borbe s Jugoslovenskom armijom koja će imati u najmanju ruku moralnu podršku Rusa. On je svojom porukom htio da skrene pažnju da se stvar dobro razmotri pre no što mu se izda neko naređenje u tom smislu.⁹⁾

2. maja britanske (novozelandske) trupe su se sastale sa jugoslovenskim u Trstu. One su naterale na predaju nemački garnizon, što je Tito nameravao da učini, i zauzele bez ometanja pristanišni deo grada. Jugoslovenski partizani su držali centar grada. Aleksander je poslao svoje odrede još i u gradove Monfalkone i Goricu, severno od Trsta, gde su jugoslovenski partizani već učinili da se oseti njihovo prisustvo. Oni su regrutovali Italijane za prinudni rad, konfiskovali banke i drugu imovinu, izmenjali imena ulica, vraćajući milo za drago Italijanima za sve što su im činili.

6. maja Čerčil je podržao Aleksanderove mere rekavši mu: „Vi ste svakako pozvani da napredujete što dublje i što brže u nekadanju neprijateljsku teritoriju sve dok se ne sastanete sa ruskim ili jugoslovenskim sna-

⁸⁾ *Triumph and Tragedy*, str 552.

⁹⁾ *Ibid.*, str. 553.

gama . . .”¹⁰⁾ Naređenje po kome su Titove trupe imale da drže celu teritoriju sve do reke Soče, što je značilo devedeset i pet procenata Julijске Venecije, nije povućeno. One su čak pokušale da uspostave građansku upravu i u susednoj oblasti Udine, italijanskoj pokrajini zapadno od Julijске Venecije.

Takva preteća situacija vladala je na tom području u trenutku kad su Nemci potpisali potpunu predaju u Remsu u rano jutro 7. maja. Da još jednom pogledamo malo dalje u budućnost: Truman i Čerčil i njihovi vojni i politički savetnici složili su se da se Titu ne dopusti da sproveđe svoju volju. 11. maja Truman je poslao Čerčilu poruku u mnogo odlučnijem tonu no što su bile pretchodne. Rekao je da ga sve više zabrinjava ono što Tito preduzima u Julijskoj Veneciji i da se plaši da će, ukoliko mu to pode za rukom, postaviti iste zahteve i u južnoj Austriji (Koruškoj i Štajerskoj), a možda gaji slične planove i za neke delove Mađarske i Grčke. Treba li, pitao je predsednik, da dopustimo našim saveznicima da se upuštaju u samovlasna zahvatanja zemlje?^{“10a)} Najmanje na čemu su američka i britanska vlada mogle nastojati bilo je, mislio je on, da se Aleksandru dà puna i isključiva vlast nad Trstom i Pulom, kao i nad putevima za snabdevanje kroz Goricu i Monfalkone, a uz to i dovoljno područje istočno od tog puta kako bi mogao sprovoditi administrativnu kontrolu. Kao prvi korak predla-

¹⁰⁾ *Ibid.*, str. 554.

^{10a)} Jugoslovenski partizani ušli su u granične oblasti Austrije i Tito je tražio da učestvuje u okupacionoj zoni Austrije. Sovjetska vlada je umoljena da ga odvrati od tog zahteva, ali je Višinski 16. aprila rekao Klark-Keru da sovjetska vlada smatra da Jugoslavija ima puno pravo da učestvuje u toj okupaciji i predlagao da jugoslovenske trupe zauzmu jedan deo sovjetske zone u Austriji. Britanci su se pobunili iz više razloga, između ostalog zato što bi to uticalo na rešavanje jugoslovenskih zahteva na mirovnoj konferenciji. Tito je tada (12. maja) predložio da se jugoslovenskim jedinicama dopusti da ostanu u Austriji u sastavu snaga pod generalom Aleksanderom. Američka i britanska vlada su 16. maja odbile da na to pristanu i zatražile su od Tita da povuče svoje jedinice iz Austrije držeći se granice od 1937.

gao je Truman da američki i britanski ambasador podnesu Titu note obaveštavajući ga da se od jugoslovenske vlade očekuje da se odmah saglasi sa tim planovima i izda naredenje svojim trupama u toj oblasti da sarađuju sa savezničkim komandantom kako bi se uspostavila vojna uprava pod njegovom kontrolom u tom području.

Čerčil je pohitao da odgovori da se slaže sa svakom reči Trumanove poruke i da će obavestiti britanskog ambasadora u Beogradu „da se drži ukorak“ sa američkim ambasadorom u svemu. Nije sumnjao da će, ako mu se snage koje su se tada nalazile pod komandom generala Aleksandera (među kojima i 7 američkih divizija), stave na raspolaganje u slučaju da izbiju neprijateljstva protiv Jugoslavije, biti u stanju da sprovede svaku politiku za koju obe vlade nadu za shodno.

Ovakva situacija je, neposredno posle predaje Nemačke, predstavljala jednu opasnost više po opstanak saveza i sprovođenje zajedničkih planova za kontrolu nad neprijateljskom teritorijom, sklapanje mira i njegovo očuvanje. To je bila nova teškoća povodom koje će Truman uskoro konsultovati Staljina i na kojoj će isprobati njegovu dobru volju da i dalje sarađuje, ali isto tako još jedan razlog što je Čerčil smatrao da američke i britanske snage u Evropi treba da ostanu neko vreme tamo gde su, u punom sastavu, spremne da odgovore vatrom ako se na njih pripuca. On se za to zalagao već nekoliko nedelja.

66) POMUĆENA POBEDA. EVROPA. ČERČIL ŽELI DA SE ZAUZME ČVRST STAV PREMA RUSIJI

Kao što smo rekli, Čerčil je sredinom aprila počeo da najavljuje da se napredovanje sa zapada nastavi dokle god se može bez sukoba sa Crvenom armijom. U istoj poruci Trumanu od 18. aprila on se zauzimao da američke i savezničke trupe ostanu na svim položajima koje budu mogle sebi da obezbede, sve dok se ne postigne zadovoljavajući sporazum sa sovjetskom vladom i dok ne dobijemo dovoljna jemstva o soyjetskim namerama prema Nemačkoj i Austriji. On se trudio da povuče razliku između „taktičkih“ i „okupacionih“ zona. Taktičke zone definisao je kao one „... u kojima naše trupe moraju ostati na liniji do koje su stigle, ukoliko ne postoji sporazum o boljem taktičkom razvoju protiv daljeg otpora neprijatelja.“¹¹⁾ Te zone se mogu podesiti neposrednjim dogovorom između vojnih vlasti. Okupacione zone su, međutim, one koje će držati vojska svakog saveznika u toku okupacionog i kontrolnog perioda nad Nemačkom i one su odredene zvaničnim sporazumom između tri saveznika.¹²⁾ On je spremam da se drži dogovora o zonama, ali ne želi da savezničke trupe „... budu bilo gde na brzinu povučene na grub zahtev nekog ruskog generala na licu mesta“. To je stvar koju imaju da dogovorno reša-

¹¹⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 514.

¹²⁾ U toj poruci, kao što smo već ranije zabeležili, Čerčil je rekao da su te zone obeležene „prilično nabrzinu u Kvibeku septembra 1944, kad se nije predviđalo da će armije generala Ajzenhauera tako duboko zaći u Nemačku“. (*Ibid.*) Mi smo, međutim, videli da su istočne zone u stvari bile odredene više meseci ranije i da je prihvatanje u Kvibeku predstavljalo samo zvaničnu potvrdu.

vaju vlade između sebe. Sa povlačenjem se ima čekati — i tu je premijer dolazio na ono što mu je ležalo na srcu — dok se ne osnuje Saveznička kontrolna komisija za Nemačku i dok Rusi ne pristanu da dele sa ostalim zonama viškove hrane koji se očekuju u njihovoј zoni.

Jedno pismo koje je Ajzenhauer poslao generalu Maršalu 23. aprila — pošto je premijer pokrenuo to pitanje — baca svetlost na to kako je njemu poverena vlast da nareduje povlačenje trupa i na Čerčilove strepnje. Deo koji se na to odnosi glasi:

„Nije mi sasvim jasno zašto premijer tako odlučno meša političke i vojne razloge nastojeći da utvrdi postupak o držanju naših i ruskih trupa kad dođe do susreta. Moj prvo bitni predlog koji sam podneo Kombinovanom odboru načelnika generalštabova bio je jednostavan i mislim da se po njemu predviđao razuman aranžman. Podnoseći ga, ja sam između ostalog imao u vidu da Rusi mogu stići na Dansko poluostrvo pre no što mi sebi prokrčimo put preko Elbe, te sam stoga želeo da imam nešto napismeno što će ih naterati da se sa tog područja povuku na moj zahtev. Jedina oblast u kojoj ćemo se mi naći u ruskoj okupacionoj zoni jeste ona koju sad drže američke trupe. Ja zbilja ne mislim da će Rusi samovoljno zahtevati da se smesta povučemo iz tog područja...“¹³⁾

Truman, za koga je ta stvar bila nova, poslušao je savet Zajedničkog odbora načelnika generalštabova. 23. aprila podneo je Čerčilu odgovor koji su oni spremili i koji bi njih dvojica poslali Staljinu. U njemu se predlagalo da se naše trupe u Nemačkoj i Austriji povuku u svoje zone čim to vojna situacija dopusti. Iznosio se i postupak po kome bi oružane snage tri zemlje imale da okupiraju dodeljene zone: svaki komandant, kad bi smatrao da je spremjan da zauzme deo svoje zone koji drže trupe nekog drugog saveznika, imao je da izvesti svoju vladu koji sektor namerava da zauzme; ta vlada bi tada

¹³⁾ *Year of Decisions*, str. 215.

konsultovala druge dve, kako bi se blagovremeno izdala potrebna naređenja za evakuaciju dotične oblasti i okupaciju od strane trupa one zemlje kojoj je ta zona dodeljena.

Čerčil je primetio da bi takav postupak mogao dati povoda Rusima da naredi američkim i britanskim trupama da se povuku u svoje okupacione zone gde god to Rusi nadu za shodno, ne obzirući se na položaj frontova kao celine. Iz toga se izradio dalji razgovor u toku koga je Truman, na savet Zajedničkog odbora načelnika, prihvatio dobar deo promena koje je Čerčil predlagao — ostajući ipak pri tome da se Ajzenhauer i dalje ima obraćati za odobrenje u krupnim stvarima Kombinovanom odboru načelnika generalštabova a ne političkim šefovima vlada. Tako ispravljen nacrt postupka Čerčil je 27. aprila podneo Staljinu, a istog dana i Truman je poručio Staljinu da je s time saglasan. U tom nacrtu predlagalo se da dok borbe traju komandanti na bojnom polju odlučuju o granicama između snaga tri saveznika i da te granice zavise od operativnih uslova. Staljinu su saopštena uputstva data Ajzenhaueru o tome šta treba činiti kad vojske naidu jednu na drugu (zaustaviti se, kad i gde se sretnu), kao i o tome šta će raditi sa svojim jedinicama kad se borbe u nekom području završe (raspolagati s njima prema vojnim potrebama bez obzira na granice zona). Od Staljina se tražilo da izda slična uputstva sovjetskim komandantima na frontu. A tada, prelazeći na ono što treba činiti kad borbe budu sasvim okončane, u poruci je stajalo da će se sledeći zadatak sastojati u osnivanju savezničke kontrolne komisije u Berlinu i Beču i ponovnom raspoređivanju savezničkih jedinica kako bi one zauzele dodeljene okupacione zone. U slučaju da nema potpisanih dokumenta o predaji, a premijer je napominjao da ga izgleda neće biti, predlagao je da vlade odmah ustanove ove komisije i stave im u dužnost detaljne pripreme za taj novi razmeštaj snaga po zonama.¹⁴⁾

¹⁴⁾ Ova poruka i Staljinov odgovor mogu se naći u knjizi *Triumph and Tragedy*, na str. 517—18.

Staljin je odgovorio (2. maja) da je sovjetskim komandantima naređeno da kad se njihove jedinice sretnu sa savezničkim imaju smesta postići sporazum sa američkom odnosno sa britanskom komandom o „privremenoj taktičkoj demarkacionoj liniji“. Preko ostalog dela predloga, u kome je stajalo da kontrolnim komisijama treba staviti u zadatak da se postaraju o povlačenju u dodeljene zone, prešao je kao da nije ni postojao.

Dva dana posle prijema ovog odgovora, Čerčil je dao punu odušku utučenosti i strahu u jednoj poruci Idnu koji se nalazio u San Francisku. Iz te žalopojke vidi se koliko se bio proširio broj pitanja za koje je smatrao da ih treba rešiti sa sovjetskom vladom pre no što se američke i britanske trupe povuku u svoje zone.

„Bojim se da su se dogodile strašne stvari dok su Rusi napredovali kroz Nemačku prema Elbi. Predloženo povlačenje američke vojske u okupacione granice prema dogovoru postignutom s Rusima i Amerikancima u Kribeku... značilo bi da talas ruske prevlasti ima da se prelije još 120 milja unapred na frontu širokom nekih 300 do 400 milja. Ako bi se to desilo, bio bi to jedan od najtužnijih događaja u istoriji.“ Kao jedan od načina koji bi mogao poslužiti da se postigne miroljubivo rešenje smatrao je: „Prvo, saveznici ne treba da odstupe sa svojih današnjih položaja do okupacione granice sve dok ne budemo dobili zadovoljenje u pogledu Poljske kao i u pogledu privremenog karaktera ruske okupacije Nemačke i uslova koji se imaju zavesti u rusiziranim zemljama i zemljama pod ruskom kontrolom u dolini Dunava, naročito u Austriji i Čehoslovačkoj, i na Balkanu. Drugo, mogli bismo im možda izići u susret u pogledu izlaza iz Crnog mora i Baltika u okviru opštег rešenja. Sve te stvari mogu se rešiti samo pre nego što američke armije u Evropi budu oslabljene...“¹⁵⁾

Dva dana docnije, kad su nemački izaslanici krenuli u Rems da potpišu dokument o konačnoj predaji, Čer-

¹⁵⁾ Ibid., str. 502—03. Kurziv Čerčilov, dodat kasnije.

čil se najodlučnije usprotivio Trumanovom zaključku o budućem novom razmeštaju snaga. Predložio je predsedniku da sve dok se trojica šefova vlada ne sastanu, što bi trebalo da bude u najkraćem mogućnom roku, „...treba čvrsto da stojimo na današnjem položaju koji su zadobile ili će zadobiti naše armije u Jugoslaviji, u Austriji, u Čehoslovačkoj, na glavnom središnjem delu američkog fronta i na britanskom frontu, koji dopire do Libeka, obuhvatajući Dansku... Potom smatram da moramo najozbiljnije razmotriti naš stav prema Sovjetima i pokazati im koliko imamo da ponudimo a koliko da zadržimo.“¹⁶⁾

To svoje gledište ponavljao je on Trumanu više puta sledećih dana, kao i u svojoj čuvenoj poruci o „gvozdenoj zavesi“ (od 12 maja) gde u zaključku kaže: „Danas je nesumnjivo od životnog značaja postići sporazum s Rusijom ili videti na čemu smo s njom pre no što našim armijama oduzmemosu snagu ili ih povučemo u okupacione zone. To se može učiniti samo na ličnom sastanku trojice šefova vlada. Bio bih Vam veoma zahvalan na mišljenju i savetu...“¹⁷⁾

Niko od onih koji su ovlašćeni da donose odluke u američkoj vladu, ni među vojnim ni među političkim ličnostima, nije imao dovoljno razumevanja za te uporne molbe. Niko od njih nije bio spremjan da se odrekne ranije politike i ranijih namera i, držeći se pravca koji je Čerčil zastupao, pristane da se velike američke armije u Evropi drže na okupu onako kako su se zatekle sve dok sovjetska vlada ne zadovolji naše želje i ne razbije naše strepnje. Predsednik i njegovi savetnici smatrali su to nepreporučljivim, beskorisnim i neizvodljivim. Nepreporučljivim, jer je moglo dovesti pre do oštре raspre sa sovjetskim vlastima nego do povoljnog rešenja. Beskorisnim, jer su nas sovjetske armije mogle odseći od Berlina i Beča i sprečiti rad kontrolnih veća za te dve zemlje kao što su naturile sovjetsku volju o Poljskoj i Čehoslovačkoj. A neizvodljivim, jer je američko javno mnenje

¹⁶⁾ Ibid., str. 501. Kurziv Čerčilov.

¹⁷⁾ Ibid., str. 573—574.

očekivalo da se stari ratnici iz Evrope ubrzo vrate kućama i jer su sve grane američke vojne organizacije računale na prebacivanje trupa iz Evrope radi povoljnog ishoda rata protiv Japana.

Poslednji izveštaji (aprilski) o izgledima za izradu atomskog oružja mnogo su obećavali. 25. aprila Stimson je pročitao Trumanu jedan memorandum potvrđen od generala Grouvza, u kome je stajalo ovo: „Sudeći po svemu, kroz četiri meseca biće završeno najstrašnije oružje za koje je ikad znala ljudska istorija, bomba koja je u stanju da uništi ceo jedan grad.“ Poslednji opiti trebalo je da se uskoro izvedu, ali je ono malo osoba koje su bile upućene u predstojeći događaj više volelo da se sačekaju rezultati i puste da oni govore za sebe; drugim rečima, ako se sukob volja koji može povući za sobom rat protiv Rusa, pokaže neizbežnim, da se to desi tek kad budemo znali, a mi i ostali svet, za to novo nadmoćno oružje. U međuvremenu je u Trumanu prevagnulo uverenje, a i želja, da se neko zadovoljavajuće rešenje može lakše postići pregovaranjem nego pretnjom da ćemo se silom usprotiviti sovjetskom nametanju — imali ili nemali atomsko oružje. To je diktiralo njegov odgovor na Čerčilov savet da se prema Rusima zadrži oružana granica.

Stoga je 14. maja učtivo odbio Čerčilovu molbu rekavši da bi rado sačekao događaje pre no što usvoji kurs za koji se premijer zalaže.¹⁸⁾ Novi predsednik je u to vreme bio već shvatio koliko su razmimoilaženja sa Sovjetskim Savezom duboka i zastrašujuća. Razgovori s Molotovom jasno su mu pokazali upornost sa kojom su sovjetski rukovodioci bili rešeni da sproveđu svoju volju. Ali su razlozi, međusobno isprepletani, nalagali uzdržljivost. Američka vojna organizacija i dalje je žarko želela da Sovjeti uđu u rat na Pacifiku *na vreme kako bi nam uštedeli gubitke i patnje*. Ministar inosrtanih po-

¹⁸⁾ Istog dana Stimson je podborno obavestio Idna, koji se nalazio u Vašingtonu, o stanju u kome se nalaze radovi na atomskoj bombi, kao i o izgledima i planovima u vezi sa opitom koji se imao izvesti.

slova savetovao mu je iz San Franciska da se ne upušta ni u kakve postupke koji bi značili pritisak ili odmazdu dok konferencija ne obavi svoj posao i dok ne bude doneta povelja na osnovu koje će se svet održati na okupu u budućnosti. Mislilo se da možda Molotov i drugi ne obaveštavaju ispravno Staljina, da su ga naveli da poveruje kako Sjedinjene Države i Velika Britanija pokušavaju da uskrate Sovjetskom Savezu plodove pobede.

Iz svih tih razloga i usled svih tih okolnosti, Truman je došao do zaključka da bi bilo nepomišljeno dovoditi u opasnost savez pre no što se uloži još malo napora da se vidi neće li u daljim razgovorima Staljin popustiti u pogledu Poljske i drugih pitanja za ljubav prijateljstva sa Zapadom. Takav stav delila je s predsednikom i ogromna većina američkog naroda. Taj narod je, kao i on, još rasuđivao i mislio u duhu saveza i drugarstva iz doba rata. Američki upravljači učinili su mnogo da ga održe u tom raspoloženju a malo da ga nateraju da shvati svu težinu i značaj razilaženja s Moskvom. Stoga on nije bio pripremljen za takav nagli preokret prema Sovjetskom Savezu, za prelaz iz prijateljskih na oštре odnose naturanja i sile, pa čak i razračunavanja oružjem ako ustreba. Nije ni sanjao da može nastati potreba da se produži borba kako bi se zaštitila sloboda evropskih naroda i sačuvali bezbedan strategijski položaj i ravnoteža snaga protiv jednog savezničkog naroda kome je toliko pomogao da se održi u životu.

67) POMUĆENA POBEDA. DALEKI ISTOK

Sjedinjenim Državama interesovanje je počelo da se kreće prema predstojećim događajima na Pacifiku. Američka vlada ozbiljno se zabrinula šta će doneti ugovori i veze sa Sovjetskim Savezom na tom području, naročito oni koji se odnose na Kinu. Rusko ponašanje dovodilo je u sumnju treba li uopšte pripremati put sovjetskom ulasku u rat na pacifiku navaljujući na Čang Kaj Seka da prihvati uslove postavljene u Jalti.

Sve više je raslo uverenje da će gubici i napori moći da se podnesu čak i ako se sovjetska vojska ne pridruži ratu na Pacifiku. Planovi razrađeni u člancima Zajedničkih odbora načelnika generalstabova sve su jasnije odavali njegovo ubeđenje da se Japan i njegova poslednja odbrana mogu uništiti i bez Rusa i bez atomske bombe. Zajednički odbor načelnika je 24. aprila došao do zaključka da dve glavne operativne koristi od sovjetskog ulaska u rat nisu u stvari ni potrebne ni vredne napora. Zahtev za bombarderskim bazama u Primorskoj oblasti, koji je tako dugo i tako uporno podržavan, napušten je. General Din je zaključio da čak ni uz punu saradnju sovjetskih vlasti baze za dalekometne bombardere B-29 u oblasti reke Amur ne bi mogle biti izgrađene ni opremljene u roku kraćem od godine dana. Proučavanja su pokazala da, i pored najvećeg napora koji bi se uložio da se u te baze pošalju avioni, ljudstvo i oprema, količina eksploziva koja bi se u toku te godine otud mogla izbaciti na japansko zemljište ne bi iznosila više od neznatnog dela onog što se može poslati avionima iz drugih baza pod našom kontrolom. Projekat o otvaranju severnog pomorskog puta preko Kurilskih

ostrva radi podržavanja sovjetske ofanzive iz Mandžurije takođe je povučena.¹⁹⁾

Ali se i pored toga sovjetska pomoć priželjkivala što pre kako bi se pošteli životi i prekratile patnje. Bitka za Okinavu upravo se vodila. I pored brojne nadmoći i ogromne snage u oružju, američke trupe trpele su velike gubitke, jer su Japanci umirali po rovovima i podrumima ne odstupajući ni koraka. Samoubilački avioni-kamikaze predstavljali su pretnju protiv koje nije bilo pouzdane zaštite, a na stotine takvih aviona, poslatih na svoj poslednji put, moglo se sagledati dok su se naši brodovi bližili Japanu. Pogrešno se smatralo da je japanska vojska u Mandžuriji još moćna i sposobna da izdrži dugu i sruvu borbu u toj oblasti koja je imala sopstvene izvore snabdevanja. Zato se i verovalo da bi pojava jedne nadmoćne sile sa severa mogla izgledati kao početak nove nesreće i naterati čak i japanske vojne upravljače da priznaju beznadežnost dalje borbe, a japansku vladu da prihvati bezulovnu predaju pre no što dođe do osvajanja Japana. Zajednički odbor načelnika generalštabova nije isključivao mogućnost da bi se kraj mogao izvojevati blokadom i napadima s mora i iz vazduha, ali nije bio voljan da svoje planove zasniva na tim neizvesnim izgledima. Izveštaji o napredovanju atomskog oružja nisu ga naveli da promene mišljenje. Uprkos poslednjim stravičnim opisima, nije se još naslućivalo kakvu će odlučnu ulogu ono odigrati. I tako, da ponovimo, želja da Sovjeti uzmu što pre učešća u ratu na Pacifiku, nije se još bila ugasila.

Ali su Ministarstvo inostranih poslova i američka ambasada u Moskvi sa strepnjom pomisljali na posledice jedne pobede na Dalekom istoku u kojoj će Sovjetski Savez tako lavovski sudelovati. Ambasador Herli, zaustavljajući se u Moskvi prilikom povratka na svoju dužnost u Čukingu, ponovo je razmotrio sa Staljinom sovjetske ciljeve na Dalekom istoku. Njegov izveštaj je bio veoma umiru-

¹⁹⁾ Leahy: *I Was There*, str. 352—53. General Lawrence S. Kuter: *Airman at Yalta* (Vazduhoplovac u Jalti), str. 44—46. Deane: *The Strange Alliance* (Čudan savez), str. 262—63.

jući. Sažimajući stvari, on je rekao (u poruci Vašingtonu od 17. aprila): „Maršal . . . nam stavlja na znanje da ćemo imati njegovu punu podršku u neposrednoj akciji na ujedinjenju oružanih snaga Kine, uz potpuno priznanje nacionalne volje pod vođstvom Čang Kaj Šeka. Ukratko, Staljin se slaže bez ikakvih ograničenja sa američkom politikom u Kini, kako sam mu je izložio u toku razgovora.“

Ali Harimen, koji je učestvovao u tim razgovorima, nije imao isti utisak. On je odleteo u Vašington gotovo neposredno pošto je izgovorena poslednja reč i saopštio Trumanu i Ministarstvu inostranih poslova da Herli, po njegovom mišljenju prima Staljinova uveravanja sa suviše poverenja. Kenan, koji je zamjenjivao ambasadora u Harimenovom odsustvu, bio je još skeptičniji: „Bilo bi tragično“, primećivao je on u poruci kojom je propratio Herlijev izveštaj, „kad bi nas naša prirodna želja za podrškom od strane Sovjetskog Saveza u ovom trenutku, udružena sa Staljinovim slatkim rečima, iz kojih svako može da izvuče šta god hoće, i njegovom opreznom ljubaznošću, navela da se preterano oslonimo na sovjetsku pomoć, ili bar na sovjetsko prihvatanje naših dugoročnih ciljeva u Kini.“ Iz njegove analize proizilazilo je gotovo jasno da se sovjetska vlada neće zadovoljiti dok sebi ne obezbedi prevlast u Mandžuriji, Mongoliji i severnoj Kini.

Našavši se pred dilemom da li da T. V. Sungu, kineskom ministru inostranih poslova, koji se tada nalazio u San Francisku, saopšti jaltski sporazum, držan sve dotle u tajnosti, Ministarstvo inostranih poslova se obratilo vojnicima za savet. 12. maja vršilac dužnosti ministra inostranih poslova, Gru, pod utiskom Harimenove analize sovjetskih težnji, postavio je ministrima rata i mornarice nekoliko pitanja — koja su u to vreme ličila na rakete izbačene u vazduh. Prvo pitanje glasilo je otprilike ovako: Je li ulazak Sovjetskog Saveza u rat na Pacifiku, u najkraćem mogućem roku, od takvog životnog značaja za Sjedinjene Države da isključuje svaki pokušaj da se sa Sovjetima unapred postigne sporazum u pogledu izvesnih željenih političkih ciljeva na Dalekom istoku? Drugo je

bilo: Treba li jaltski sporazum u pogledu političkih želja na Dalekom istoku ponovo razmatrati ili ga sprovesti u delo u celini ili delimično?

Stimson i Foristol su se duboko zamislili pre no što će odgovoriti. Kako se Stimsonu činilo, atomska bomba je mogla ispasti odlučujući činilac u spletu razloga koji su se nametali. Ali se za ishod opita nije moglo znati još nedeljama; izgledalo je strašno staviti na kocku tako krupnu stvar bez sigurnog aduta u rukama.^{19a)} Stoga su Stimson i Foristol u svojim odgovorima (od 21. aprila) ostavili da odluku donesu predsednik i Ministarstvo inostranih poslova. Iz njihovih odmerenih dubina može se izvući nekoliko korisnih, iako ne odlučujućih mišljenja: 1) Da će Rusija rešiti hoće li i kad će ući u rat na osnovu svoje računice, neobazirući se mnogo na američku političku akciju. 2) Da je Rusiji ostavljeno na volju hoće li sačekati dok američka vojska gotovo ne uništi Japance ili ući u rat ranije i poštедeti američke živote. 3) Da će Rusija u svakom slučaju biti vojno dovoljno jaka da uzme ono što joj je obećano u Jalti, sem možda Kurilska ostrva, dok će pokušaj Amerike da ih se prva dokopa ići na račun drugih planova i po cenu novih i neprihvatljivih ljudskih žrtava. 4) Da sa vojnog stanovišta nema razloga da se ne izvrši revizija jaltskog sporazuma, koja bi doveća do boljeg razumevanja. 5) Da je poželjno dobiti obaveze i razjašnjenja u pogledu sovjetske politike, kako to Ministarstvo inostranih poslova želi.

Ovo konsultovanje u američkoj vladu završilo se mlađim zaključcima: nećemo pokušati da osujetimo jaltski

^{19a)} Izveštaji su bili sve pouzdaniji. 23. aprila britanski tehnički savetnik pri Kombinovanom političkom odboru (*Combined Policy Committee*) za atomske poslove obavestio je britanskog ministra zaduženog za britanski ideo u projektu, da je „izvesno, koliko te stvari mogu uopšte biti izvesne“ da će oružje biti gotovo do kraja leta. Nedelju dana docnije feldmaršal Vilson, koji je kao šef Britanske misije Zajedničkog odbora generalstabova (*British Joint Staff Mission*) u Vašingtonu pripadao Političkom odboru, izvestio je London da „Amerikanci nameravaju da spuste bombu negde u avgustu“. *Grand Strategy*, knj. VI, str. 275—76.

sporazum niti da revidiramo njegove uslove, ali ćemo, pre no što zatražimo Čang Kaj Šekovu podršku, pokušati da privolimo Staljina da prihvati načela zaštite. Ponovo ćemo ispitati namerava li sovjetska vlada da postupi pošteno i dopusti kineskoj nacionalnoj vlasti da nesmetano obavlja vrhovnu vlast nad celom Kinom i Mandžurijom, i hoće li nam aktivno pomoći da sprovedemo političko i vojno jedinstvo u Kini.

Odgovori na ta pitanja imali su da odluče hoće li se poslednja faza u ratu protiv Japana odvijati u saglasnosti sa Sovjetskim Savezom, ili će se pretvoriti u suparničku zbrku ili možda dovesti do svađe koja će uništiti savez pre no što mir bude sklopljen u Evropi i pre nego što se Ujedinjene nacije prvi put sastanu pod okriljem svoje tek donete povelje.

68) GAŠENJE ŽELJE DA SE POMOGNE OBNOVA SOVJETSKOG SAVEZA

Da bismo zaokruglili izlaganje o stvarima koje su uticale na promenu odnosa između Zapada i Sovjetskog Saveza u vreme kad se rat u Evropi završavao, treba da pomenemo još jedan momenat: nestajanje vere da će Zapad mnogo pomoći obnovu Sovjetskog Saveza. Bacimo li jedan pogled unatrag na razgovore koji su se o toj stvari vodili za vreme rata, videćemo kako su se do maja 1945. oko nje omotali nesporazumi.

Shodno marksističko-lenjinističkom učenju, Staljin i njegovi saradnici verovali su da će po svršetku rata kapitalistička društva biti zahvaćena krizom usled teškoća oko prilagodavanja i velike nezaposlenosti. Stoga su mislili da će Sjedinjene Države, već u samoj želji da se spasu, jedva čekati da Sovjetskom Savezu isporuče svoje proizvode gotovo po bilo kojim uslovima zajma.

Takvi pojmovi zadržali su se i posle razgovora koje su Staljin i Mikojan, sovjetski komesar za spoljnu trgovinu, vodili sa posetiocima iz američkog poslovnog sveta. Tako, na primer, kad je Donald Nelson, donedavna šef Odbora ratne proizvodnje (*War Production Board*), bio u Moskvi oktobra 1943, rekao je Staljinu da će Sjedinjene Države raspolažati velikim viškovima kapitalne opreme i mašina one vrste koje će Rusiji biti potrebne. Kad ga je Svaljin upitao hoće li, po njegovom mišljenju, Sovjetski Savez moći da ih dobije na kredit. Nelson je odgovorio da veruje da će se neki dogovor moći da postigne, s tim da plaćanja u prvim posleratnim godinama budu mala i rastu uporedno sa ponovnim sticanjem ekonomski snage i platežne moći Sovjetskog Saveza. Staljin je nabrojao

proizvode koji će Rusiji biti najpotrebniji. Nelson je rekao da će Sjedinjene Države moći da ih isporuče. On je obećao Staljinu da će po povratku u Sjedinjene Države predložiti predsedniku da imenuje grupu američkih poslovnih ljudi koja bi se sastala sa sovjetskim predstavnicima i s njima izradila plan o trgovini i razmeni sa Sovjetskim Savezom. Staljin je gotovo zračio od zadovoljstva.

Ali je Hal u to vreme smatrao da pre no što se priступi razgovorima o budućem zajmu sa sovjetskom vladom, treba od nje da dobijemo jemstva da će sarađivati u njegovom programu svetskog unapređenja trgovine. Razgovori sa Britancima o putevima i načinima kako da se to sprovede bili su u toku još pre konferencije u Moskvi. Sovjetska vlada je bila pozvana da im se pridruži, ali se nije odazvala. Dok je bio u Moskvi, Hal je u dugim razgovorima pokušao da zadobije Staljina i Molotova za program svetskih razmera koji mu je ležao na srcu. Molotov je prema tom naporu pokazao učtivo divljenje, ali ne i spremnost da pomogne. Halova idealistička revnost ostavila je na njega dubok utisak i on je izgleda bio iskreno zbumjen kako da Halova učenja o slobodnoj trgovini pomiri sa komunističkim trgovačkim metodama. Ovaj neuspeh veoma je ozalostio ministra inostranih poslova. Od svih ciljeva koje je sebi postavio najviše je držao do ovog, te je gledao da iskoristi sve diplomatske mogućnosti kako bi ga postigao. Stoga je mislio da će se Rusi možda malo više potruditi da pronađu neki način za sarađivanje na njegovom trgovačkom programu ako njihovi izgledi da dobiju zajam od Amerikanaca budu zavisili od toga.

Dok je Ruzvelt bio u Teheranu, on i Hopkins, su razgovarali sa Harimenom kako da se ta stvar najbolje izvede. Ambasador nije pokretao to pitanje sve dok ga poslednjeg dana decembra 1943. Molotov nije upitao imali nečeg novog u pogledu ekonomske pomoći posle rata. Unapred pripremljen odgovor glasio je da po Zakonu o zajmu i najmu američka vlada može vršiti isporuke samo dok traje rat i da će stoga morati da se pronađu drugi putevi kako bi se zadovoljile potrebe sovjetske obnove.

Bilo bi dobro, rekao je on dalje, kad bi sovjetska vlada isposlovala sebi kredit u Sjedinjenim Državama, a zatim sastavila spisak onog što će joj biti najhitnije potrebno, tako da se unapred može planirati proizvodnja tih dobara čim to ratni zahtevi dopuste. A ne bi bilo zgoreg ni da se u Sovjetski Savez pozovu američki tehnički stručnjaci da prouče sovjetske potrebe kako bi po povratku u Sjedinjene Države pomogli da se one zadovolje. Ovi predlozi bili su u duhu dobrog ortakluka s kojim su se saveznici rastali u Teheranu. Molotov je rekao da je sovjetska vlada veoma zainteresovana za te mogućnosti i da će njene potrebe biti ogromne.

Harimen je ubrzo potom pokušavao da preko Harija Hopkinsa dozna kakva se vrsta kredita može udesiti. On je smatrao da taj kredit treba da bude u početku srazmerno mali, ali elastičan — nešto oko pola milijarde dolara najpre, uz nisku kamatnu stopu. Predložio je da se od sovjetske vlade traži da podnese molbu za takav kredit, nabrajajući predmete za koje će se on iskoristiti, što bi američkoj vladi dalo mogućnosti da odluči hoće li dočićna dobra moći da isporuči. Mislio je da će, ako se ti razgovori o kreditu budu vodili u Moskvi, možda navesti sovjetsku vladu da pruži više obaveštenja o njenim drugim tekućim zahtevima po Zakonu o zajmu i najmu za materijalima u kojima vlasta oskudica, kao što su aluminijum, nikl i dizelmotori. Želeo je da učini kraj sovjetskom povlašćenom položaju u tom pogledu, a takođe da se obezbedi da se sovjetski zahtevi usmere na opravdane ratne potrebe, a ne na stvaranje zaliha za posle rata. Sem toga bilo mu je stalo da se izgledima o američkoj pomoći posluži u diplomatske svrhe i uz to privoli Sovjete da odgovore na razne američke zahteve u vezi sa vojnom saradnjom na koje se dotele nisu odazivali.

Hopkins se u to vreme razboleo. Ministarstvo inostranih poslova poručilo je Harimenu da se uglavnom slaže s njegovim zamislama, ali mu treba vremena da formuliše određena uputstva. Bilo je voljno da se razgovori o mogućnom otvaranju kredita vode u Moskvi. Ali su

druge državne ustanove — Uprava za dodeljivanje oružja (*Munitions Assignment Board*), Uprava ratne proizvodnje, Ministarstvo rata, Uprava zajma i najma — smatrala da je to neizvodljivo. Sasvim je moguće da se i Hopkinsu nije dopala misao da se od sovjetske vlade traži da dokazuje svoje potrebe jednu po jednu, s obzirom na njeno ustezanje da saopšti ono što je smatrala tajnim podacima od vojnog značaja.

Dalje razgovore preuzeo je od Molotova Mikojan. Sovjetska vlada je bez prigovora prihvatile da će materijal namenjen obnovi biti dobiven na kredit koji će imati da se otplati. Međutim, pošto su izvesne stvari koje je upravo smerala da traži bile namenjene obnovi, smatrala je da bi bilo dobro da se pitanje kredita što pre reši. Mikojan je 1. februara 1944. predložio da taj prvi kredit iznosi oko miliјardu dolara po kamatnoj stopi od pola odsto. Ali, kad je Harimen to javio Vašingtonu, rečeno mu je da se američka vlada nalazi u zabuni zbog zakonskih ograničenja (Džonsonov zakon) i da ne zna ima li uopšte prava da otvara kredit Sovjetskom Savezu, te je stoga bolje ograničiti se zasad na opšte razgovore. Jedna Hopkinsova poruka nekoliko dana docnije više je obećavala. U njoj se predlagala baza po kojoj bi se sovjetske narudžbine koje bi se odnosile na predmete kao što su industrijska oprema, rafinerije nafte, hidroelektrane, koji mogu poslužiti u dvojake svrhe — ratne i posleratne — a učinjene dok rat još traje, mogle prihvatići po jednom od propisa Zakona o zajmu i najmu. Sovjetska vlada imala je da pristane da za opremu u te dvojake svrhe koja nije isporučena do kraja rata, plati po uslovima koji će se docnije utvrditi. Na taj način Hopkins je verovao da se najpotrebnija oprema za posleratnu obnovu, poručena unapred, može isporučiti, a da se od Kongresa ne traži da nabrzinu odobrava specijalne kredite Sovjetskom Savezu. To pitanje bi se onda razmatralo kad se bude tačnije znalo šta sve Sovjetskom Savezu treba i šta Sjedinjene Države mogu dati. Ovakav postupak ostavljaо je pitanje opšteg kredita nerešeno, kao

što su to uostalom činila i uputstva koja je Harimen potom dobio iz Vašingtona.

Harimen se u razgovorima sa sovjetskim predstavnicima s proleća 1944. držao tog uputstva o prelaznoj pomoći. Amerika je u stvari obećavala: 1) da će biti koliko god može elastična u sprovođenju Zakona o zajmu i najmu, tako da Sovjetski Savez dobije i neke proizvode koji će mu biti potrebni, ili će moći da posluže, tek kad se rat svrši, s tim što će obećati da će ih docnije platiti, i 2) da će gledati da doneše zakonske propise koji će omogućiti vlasti da im dodeli zajam u svrhu obnove, čim američka politička situacija bude za to povoljna. Sovjetska vlada se u aprilu složila s tim programom kao najboljim koji se u tom trenutku mogao postići i uskoro je počela da traži i naručuje izvesnu opremu koja se verovatno nije mogla ni proizvesti ni ugraditi sve dok se rat s Nemačkom ne završi. Ali, obe vlade su to smatrali nužnom merom dok ne bude moguće isposlovati veći i otvoreniji dugoročan zajam.

O tome šta je Staljin mislio o američkom doprinosu sovjetskoj obnovi saznajemo iz nekih njegovih napomena učinjenih u razgovoru sa Erikom Džonstonom (Eric Johnston) kasnije u junu 1944. Džonston mu je izneo želju američke industrije da posluje sa Sovjetskim Savezom. Staljin je prihvatio razgovor o tome proričući da će se američka vlada naći pred zadatkom da rešava pitanje nezaposlenosti i pomaže vojnicima koji se vraćaju kućama da nađu posla kako bi izbegla ekonomsku krizu. Uz to je rekao da bi voleo da zna šta bi sve trebalo da Sovjetski Savez naruči u Sjedinjenim Državama kako bi se te nevolje predupredile. Kad je Džonston izneo svoje skromno mišljenje da nezaposlenost posle rata neće verovatno dugo trajati, Staljin je rekao da, naprotiv, on smatra da hoće.

Da je Staljin bio potpuno svestan koliko su Sjedinjene Države doprinele sovjetskoj proizvodnji, iako to javno nije nikad priznao, vidi se iz onog što je rekao Džonstonu u njihovom poslednjem razgovoru. Džonston mu je kazao

kako ga je zanimalo sve što je saznao o ruskoj proizvodnji. Staljin je na to izjavio kako je to vrlo malo u poređenju sa američkom proizvodnjom i onda rekao „... da su Sjedinjene Države mnogo pomogle sovjetsku industriju — da je verovatno dve trećine svih velikih postrojenja u Sovjetskom Savezu podignuto zahvaljujući američkoj pomoći i iskustvu...“ On je, po svemu sudeći, mislio na predratni period.

Međutim, naši zvanični pregovori u toku poslednje godine rata nisu niukoliko bili uplivisani strahom od posleratne poslovne depresije — kakav se Staljinu i njegovim saradnicima činilo da pritska američke poslovne duhove. Vlada je i dalje izlazila u susret svim sovjetskim zahtevima koji su se mogli smatrati opravdanim s obzirom na ratni napor i podvesti pod Zakon o zajmu i najmu. Ona je preko jedne međunarodne organizacije (Uprave za pomoć i rehabilitaciju Ujedinjenih nacija — *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* — poznate pod imenom *UNRRA*) počinjala da prikuplja vrlo velike količine zaliha kojima su Sjedinjene Države spremale da pomognu zemlje pogodjene ratom, zajedno sa manjim količinama koje su druge zemlje mogle dati; stoga je pozdravila puno sovjetsko učešće u izvršenju tog programa. Ipak je američka vlada želela bar neko jemstvo da će kredit koji bude otvorila Sovjetskom Savezu koristiti i nama, i ostalom svetu i samoj toj zemlji. Na to je nije gonio strah od budućih ekonomskih teškoća.

Ali je i američka zvanična politika bila opterećena jednom pogrešnom ocenom. Verovalo se da će Rusiji biti vrlo teško posle rata da opstane bez sirovina, hemikalija, električne i železničke opreme, što su joj sve Sjedinjene Države mogle dati, i da će je želja da te stvari sebi obezbedi naterati da se potrudi da sačuva američku dobru volju. To uverenje se pokazalo netačnim. Sovjetska vlada nije ničim nagoveštavala da će biti pomirljiva kako bi dobila više dobara za pare ili na kredit od Sjedinjenih Država.

Januara 1945. — kad je konferencija u Jalti bila već u izgledu — sovjetska vlada je prvi put zvanično zatražila posleratni kredit. Objasnjavajući Harimenu (3. januara) da sovjetsko-američki odnosi treba da imaju izvesne perspektive pred sobom i da počivaju na zdravim ekonomskim osnovama, Molotov je predao ambasadoru jedan memorandum u kome su bile izložene sovjetske ideje. Misao koja se provlačila bila je ova: „Imajući u vidu više puta ponovljene izjave američkih javnih ličnosti da bi velike sovjetske porudžbine dobro došle u posleratnom i prelaznom periodu, sovjetska vlada smatra da će joj biti moguće da izvrši narudžbine na bazi dugoročnog kredita u iznosu od šest milijardi dolara.“ Predloženi zajam imao bi biti na trideset godina, s tim da plaćanja počnu posle devet godina, a kamatna stopa da iznosi 2,25%.

Harimen je savetovao Vašingtonu da se učini sve što je moguće da bi se Sovjetskom Savezom pomoglo putem kredita kako bi stvorio zdravu privredu. Jer, on je ubedjen „... ukoliko pre Sovjetski Savez ostvari pristojan život za svoj narod, utoliko će postati trpeljiviji“. Ali je ponovio da po njegovom dubokom i ozbiljnom uverenju pitanje kredita treba svakako povezati sa našim diplomatskim pregovorima sa Sovjetskim Savezom i da Rusima „...treba dati na znanje da će naša gotovost da od sveg srca sarađujemo s njima u njihovim krupnim problemima na obnovi zavisiti od njihovog stava u međunarodnim stvarima.“

Sovjetski korak naišao je na različit odziv u raznim ustanovama američke vlade. Ministarstvo finansija je pohtalo da predloži da im se pozajmi deset milijardi po dva odsto, s tim da plaćanje bude u strategijskim sirovinama, ukoliko mi to budemo želeli.²⁰⁾ Ministar finansija, Morgenthau, smatrao je da bi takav postupak razbio sve sumnje koje bi sovjetska vlada mogla imati u pogledu naših budućih namera. Šef Uprave za spoljnu ekonomiku (*Foreign*

²⁰⁾ Taj predlog je možda bio pripremljen i podnet predsedniku pre razgovora koji su Harimen i Molotov vodili 3. januara, ali je verovatnije da nije.

Economic Administration), Krouli (Crowley), želeo je opet da se ne odgovori ništa određeno sve dok sovjetska vlada ne prihvati naše uslove plaćanja za dugoročnu industrijsku opremu u dvojake svrhe, koja je već bila ili će tek biti isporučena po Zakonu o zajmu i najmu — stvar koja nije bila rešena ni posle višemesečnog pregovaranja. Pomoćnik ministra inostranih poslova za ekonomski pitanja, Klejton (Clayton), smatrao je da je plan Ministarstva finansija isuviše velikodušan čak ako se dodeli i kredit. On se slagao sa Harimenom da treba da se poslužimo svakim većim kreditom da bismo se pogodašali sa Sovjetskim Savezom. Predusretljivi ministar inostranih poslova, Stetinijus, želeo je da ugodi svima pa i Rusima. Ali je morao da pričeka, kao i Ruzvelt, jer je za to trebalo dobiti odborenje Kongresa. Odlučeno je da se stvar ne rešava do razgovora sa Staljinom i drugim sovjetskim ličnostima u Jalti.

Ali je u Jalti tome posvećena samo uzgredna pažnja. Drugog dana konferencije (5. februara), saopštavajući Stetiniju i Idnu rusku želju o reparacijama od Nemačke, Molotov je otišao dalje i kazao kako se nada da će Sjedinjene Države odobriti Sovjetskom Savezu dugoročne kredite. Stetinijus je na to odgovorio da je spremam da tu stvar pretrese sa Molotovom bilo u Jalti ili Moskvi, kuda je nameravao da ide posle konferencije. Ali se ni Molotov ni Staljin nisu na to vratili.

Poslednjih nekoliko meseci rata izdašno pribegavanje prelaznim dogovorima koje je pokrivao Zakon o zajmu i najmu, bilo je u suprotnosti sa pravcem u kome su se razvijali američko-sovjetski odnosi, ali bez dovoljno snage da taj pravac preokrene. A ukoliko je on postajao sve opasniji, američki odgovorni činioci počeli su da se kolebaju u svojoj želji da pomognu obnovu Sovjetskog Saveza. Oni se nisu poveli za Čerčilovim savetom da se zauzme čvrst stav i primeni odmazda, ali su želeli da ponovo steknu poverenje u krajnje namere Sovjetskog Saveza pre no što ulože trud da bi mu pomogli. Sem toga

nisu gubili nadu da će čak i u danima pobeđe sovjetski upravljači zastati pred našom uzdržljivošću i biti privučeni nagradom koju donosi umerenost.

Pored tih atmosferskih smetnji koje su se isprečile planovima o zajmu, američka vlada je imala sve više žalbi na izvesne sovjetske postupke koji su joj izgledali veoma teški. U toku proleća 1945. otkriveno je da sovjetska vlada prebacuje izvesnu robu koju joj Sjedinjene Države isporučuju po Zakonu o zajmu i najmu, kao recimo kamione i radio-opremu, drugim zemljama, ne tražeći naš pristanak. A onda je u martu i aprilu uložen zvaničan protest zbog samovoljnog postupanja sovjetskih jedinica u odnosu na naftonosna polja i brodovlje koji su potpali pod njihovu kontrolu u Rumuniji i Mađarskoj. Sem toga, Vašington je stekao utisak da se Moskva neće mnogo obazirati ni na kakve probleme u vezi sa pomoći i obnovom Evrope i da će se rukovoditi samo svojim sopstvenim potrebama.

Kad se usto uzeo u obzir opšti tok događaja, te žalbe i utisci ohladili su našu iskrenu želju da olakšamo sudbinu ruskog naroda i ugušili osećanje da zbog svog učešća u ratu Sovjetski Savez zasluzuje prvenstvo i naročite obzire. I pored toga, međutim, u opštoj naredbi od 8. maja kojom su isporuke po Zakonu o zajmu i najmu tako naglo obustavljene, nije verovatno bilo nikakve smišljene namere da se Sovjetski Savez kazni. Ovaj korak, preduzet naprečac, proistekao je, sudeći po svemu, iz doslovног tumačenja Zakona o zajmu i najmu i želje da se izbegne kritika u Kongresu.²¹⁾ Iako je ubrzo bio ispravljen, on je

²¹⁾ Tada se smatralo da izvršna vlast nema drugog izbora prema izričitim propisima ovog Zakona, uveravanjima ponovljenim u više mahova pred Kongresom da će se on primenjivati samo u ratne svrhe i jasno izraženoj nameri i želji Kongresa iskazanoj amandmanom uz taj zakon donetim 10. aprila 1945. kojim je on produžen još za jednu godinu. Nov propis je glasio: „Pod uslovom, međutim: Da se ništa iz odeljka 3(c) ne tumači kao ovlašćenje predsedniku da se upušta u ili sprovodi bilo koji sporazum ili odgovor sa nekom stranom vladom o posleratnoj pomoći, posleratnoj rehabilitaciji ili posleratnoj obnovi; ... Prva re-

naročito pogodio Veliku Britaniju. Čerčil i njegovi saradnici su ga primili sa dubokim uzdahom, ali kao stvar koja se neizostavno ima raspraviti. Staljin ga je, međutim, smatrao kao udarac namenjen neposredno tome da se oslabi sovjetski položaj u drugim pitanjima. Američka vlada je isporučila do kraja sve na šta se obavezala Sovjetskom Savezu — po ranijim sporazumima i dogovorima po Zakonu o zajmu i najmu — radi sovjetskog ulaska u rat na Pacifiku. Ali je duh širokogrudosti, tako prirodan među saradnicima u ratu i miru, bio presahnuo. Izgledi na veliki zajam i uzajamnu ekonomsku pomoć nisu više predstavljali melem za razdražene živce saveznika.

čenica u izveštaju Senatskog odbora za inostrane odnose, podnetom 5. aprila uz taj amandman glasi: „Cilj amandmana Zakona o zajmu i najmu koji je Kongres usvojio jeste da se obezbedi da sporazumi o zajmu i najmu neće biti upotrebljeni u svrhe posleratne pomoći, posleratne rehabilitacije ili posleratne obnove.“

Ukupan iznos pomoći pružene po Zakonu o zajmu i najmu od vremena kad je taj zakon donet (11. marta 1941) do 30. juna 1945, u milijardama dolara, bio je:

Ujedinjeno Kraljevstvo	13.5
SSSR	9.1
Afrika, Srednji istok i Sredozemlje	3.3
Kina i Italija	2.2
Australija i Novi Želand	1.3
Latinska Amerika	0.2
Druge zemlje	1.5
Svega	31.4

69) ISPITIVANJE MOGUĆNOSTI DA SE SARADNJA SA SOVJETSKIM SAVEZOM NASTAVI, MAJ 1945.

Kad su saveznici pobedonosno zadobili vlast nad Nemačkom, lični sastanak šefova država izgledao je jedini način da se blokirani pristup pregovorima probije ili zaobiđe. Nekoliko časova pre predaje u Remsu Čerčil je, misleći na Staljinovu poslednju nadmenu poruku o Poljskoj, primetio Trumanu: „Čini mi se da se više ništa ne može postići preko pisama i da treba što pre da dođe do sastanka trojice šefova vlada.“²²⁾ Premijer je u nekoliko sledećih poruka početkom maja nastojao da se Staljin pozove na sastanak u nekom „neporušenom“ nemačkom gradu.

Truman je bio voljan da prihvati predlog, ali je bio vezan raznim poslovima u zemlji, kao, na primer, donošenjem budžeta. Sem toga, osećao je da mu treba više vremena da prouči sporna pitanja i doneše svoj sud o njima. Verovatno je bio na oprezu da ga Čerčil ne potisne suviše daleko i suviše brzo. Povrh tih razloga koji su nametali promišljenost, nije bio nimalo oduševljen da mesto sastanka bude u Nemačkoj. Sad kad je rat bio gotov, smatrao je da bi Staljin mogao da dođe na zapad, možda na Aljasku. Stoga je odgovorio Čerčilu da bi voleo da prvi korak potekne od Staljina i da njemu ne bi bilo zgodno da napušta Vašington pre jula.

Kad je 15. maja Harimen, koji se spremao da krene iz Vašingtona natrag u Moskvu preko Londona, izrazio mišljenje da ukoliko se sastanak skorije ostvari utoliko će izgledi za njegov ishod biti povoljniji, predsednik je odgo-

²²⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 501.

vorio da nije tako siguran u to. Ali je na kraju razgovora ipak rekao da će moći da dođe na sastanak možda već početkom juna, ako Čerčilu bude tada mnogo stalo do toga. Nije želeo da se pokaže nestrpljivim kako Staljin ne bi zaključio da nam je sovjetska saradnja potrebna po svaku cenu. Zato je htio da pusti Čerčila da odigra aktivnu ulogu u sazivanju sastanka i sačeka Staljinov odgovor pre no što se odluči.

Truman je u isto vreme bio malo zbumen jer je Čerčil obnovio jedan poziv koji Ruzvelt nije doživeo da prihvati, a to je da poseti najpre Veliku Britaniju pa da onda zajedno krenu na sastanak sa Staljinom. Povodeći se za istim savetnicima za kojima se i Ruzvelt povodio — uglavnom Hopkinsom i Maršalom — mislio je da to ne bi bilo mudro, Služeći se istim rečima kao i Ruzvelt uoči Jalte, odgovorio je Čerčilu da ukoliko sastanak bude ugovoren, smatra da na njega treba da idu svaki za sebe, kako ne bi izgledalo da su se „uortačili“.

U međuvremenu, pošto su propali dugotrajni pokusaji da se nesuglasice u Evropi i na Dalekom istoku izglađe, Truman je rešio da zamoli Harija Hopkina, koji je preležao tešku bolest, da čim bude mogao ode u Moskvu. Tu je trebalo da otvoreno kaže Staljinu kako smo mi veroma uz nemireni zbog razmimoilaženja do kojih je došlo između nas i sovjetske vlade oko situacije u Evropi (naročito Poljske) i na Dalekom istoku (naročito Kine). Hopkins je imao da objasni naš stav i naše namere. Pa ako Staljinove izjave budu umirujuće i ako budu pružale izglede za neki sporazum, da izradi plan za sastanak trojice šefova država.

19. maja Truman je napisao Staljinu kako maršal sigurno uviđa, kao i on, da je putem prepiske vrlo teško rešavati složena i važna pitanja koja se pred njih postavljaju i da stoga, dok se sastanak ne ostvari, šalje Hopkina zajedno sa Harimenom u Moskvu da te stvari pretresu sa maršalom, posle čega će se Hopkins odmah vratiti u Washington da mu lično referiše.

Hopkins je na taj niz veoma značajnih razgovora sa Staljinom krenuo 23. maja, kad je gotovo svaka poruka koja je odlazila u Moskvu ili se vraćala iz nje podrhtavala od zategnutosti. On je bio rešen da pronađe može li se duh saradnje sa Sovjetskim Savezom koji je doveo do pobeđe, nekako oživeti. Smatrao je da se odnosi mogu samo pogoršati ako se u tom trenutku dopusti da Čerčil uzme vođstvo u svoje ruke, pošto on navaljuje da se preduzmu energične mere. Kao što je Foristol zabeležio u svom Dnevniku, posle jednog razgovora sa Hopkinsonom, u kome mu je ovaj objasnio šta će gledati da postigne u Moskvi: „Hari je rekao da je skeptičan u pogledu Čerčila, bar kad su u pitanju anglo-američko-ruski odnosi; da smatra od životnog značaja da ne budemo dovedeni u položaj da nas Velika Britanija satera u jedan blok protiv Srbije kako bismo poslužili kao oruđe engleskoj politici u Evropi.“²³⁾

Taj strah je bio jedan od razloga što je Truman rešio da u isto vreme pošalje drugog specijalnog izaslanika da tu mučnu stvar pretrese sa Čerčilom. Zamolio je Džosefa Devisa da to uzme na sebe. Osoba izabrana za taj posao bila je izazivačka. Devisovi laskavi opisi, u knjizi i na filmu, života u Sovjetskom Savezu i sovjetskog zvaničnog režima, naterali su mnoge koji su imali izvesno iskustvo da se zamisle. Ali su pobude bile časne: da se sačuva neka baza za saradnju sa Sovjetskim Savezom radi izgradnje mira. Čerčila je trebalo upozoriti da on, Truman, namerava da se savesno pridržava sporazuma koje je sklopio Ruzvelt; a ukoliko se mišljenja u pogledu njihovog značenja razilaze, treba to izvesti na čistinu, i ako treba doneti nove odluke da bi se jedinstvo održalo, treba jasno reći pod kojim uslovima. Američka vlada bi tada ispunila te obaveze i očekivala s pravom da to učine i savezničke vlade. U stvari, Devis je imao da natera plahovitog premijera da uvidi da američka vlada neće prihvati mere koje on zastupa niti dopustiti da njome ovlađa nepoverenje

²³⁾ Zabeleženo pod 20. majem 1945.

i kritičan stav prema Rusiji, i da privoli britansku vladu da bude strpljiva i pomirljiva.

Čerčil je razumeo da Devis nagoveštava kako Truman želi da razgovara sa Staljinom najpre nasamo negde u Evropi, pa tek onda da se sastanu sva trojica.²⁴⁾ Međutim, u svojim memoarima Truman odbija da je ikad pomisljao da sa Staljinom vodi duže zvanične razgovore iz kojih bi premijer bio isključen. On je prosto želeo, prema onom što je kasnije zapisao, da mu se pruži prilika da izmenja utiske sa Staljinom pre no što otpočnu pregovori utroje. On je to po sećanju ovako zabeležio: „Pošto se lično nisam poznavao ni sa Staljinom ni sa Čerčilom, ja sam, naravno, nameravao da se, kad stignem na mesto sastanka, vidim i s jednim i s drugim nasamo. To bi bio način da se s njima bolje upoznam i da ih procenim, kao što bi to i njima dalo prilike da mene procene.“²⁵⁾

Ali, možda stoga što Truman nije bio dovoljno jasan u svojim uputstvima Devisu o toj stvari, ili možda zbog načina na koji je Devis objasnio Trumanovu misao, taj predlog je iznenadio i uvredio premijera.²⁶⁾ Upravo ne-

²⁴⁾ Kao što stoji u *Triumph and Tragedy*, str. 577: „Vrhunac svega što mi je predložio bio je da se predsednik sastane sa Staljinom negde u Evropi pre no što se vidi sa mnom.“

²⁵⁾ *Year of Decisions*, str. 260.

²⁶⁾ U knjizi *Year of Decisions*, na str. 261, Truman piše da je Devis izneo njegov stav i politiku Sjedinjenih Država tačno, sprovodeći njegova uputstva neobično vešto.

U izveštaju koji mu je Devis podneo po povratku, kaže se da je on (Devis) objasnio Čerčilu. Trumanovu želju da se razbije sovjetska sumnja kako se Britanija i Sjedinjene Države, zajedno sa Ujedinjenim nacijama, „uortačuju“ protiv njih; da je ta sumnja u stvari neosnovana i da treba da bude razbijena; da to zahteva uspostavljanje poverenja u dobru volju i pouzdanost stranaka, što se može postići samo otvorenim razgovorima i mogućnošću da jedni druge upoznaju i nauče da cene. U tom pogledu predsednik je u odnosu na premijera i Staljina u daleko gorem položaju. Čerčil i Idn su obojica imali sreću da se u više navrata sretnu i prijateljski porazgovaraju sa maršalom Staljinom i komesarom Molotovom. „Stoga i postoji predsednikova želja da mu se, s obzirom na njegovu odgovornost, pruži slična mogućnost da

koliko dana pre toga (21. maja) on je ponovo bio poručio predsedniku kako smatra da je trojni sastanak u što skorijem vremenu neophodan i zamolio: „Možete li mi otpri-like reći gde i kada bi to bilo najpogodnije, kako bismo naše zahteve mogli ponoviti Staljinu. Bojim se da će on gledati da dobije u vremenu da bi ostao svemoćan u Evropi kad se naše vojske rastope...“²⁷⁾

Za premijera, koji se nije štedeo opominjući da Rusija može postati novi ugnjetač Evrope, bilo je u svakom slučaju teško da prihvati Devisova tumačenja svojih sudova i aktivnosti. Kao što je Devis zabeležio u svom izveštaju po povratku u Vašington.

„Slušajući ga (Čerčila) kako grmi zbog opasnosti koja preti od sovjetske prevlasti i širenja komunizma u Evropi, i pokazuje tako malo poverenja u izjave dobre volje sovjetskog vođstva, rekao sam mu otvoreno da se pitam ne namerava li on, premijer, da objavi svetu kako su on i Velika Britanija pogrešili što nisu pomogli Hitleru, jer kako ga ja razumem, on sad ispoveda učenje koje su Hitler i Gebels propovedali i ponavljali za protekle četiri godine u želji da slome jedinstvo saveznika i, podele da bi zavladali. Tada su postojali gotovo isti uslovi kakve on opisuje i iz njih su izdvojeni zaključci istovetni sa onima koje on iznosi.“

Čerčil nije bio svestan koliko su njegovi predlozi duboko uznemirili one građanske članove američke vlade koji su učestvovali u donošenju jaltskih sporazuma i kojima se dalja saradnja s Rusijom činila neophodna za budući mir, niti koliko su oni zabrinuli vojne članove te vlade kojima je još bilo stalo da što brže okončaju rat protiv Japana. On je preduzeo da ih razdrma, a umesto toga uzbunilo ih je. Sa svoje strane, on je bio zgranut kad je shvatio da njegovo ubeđenje u jedinstvo stava Sje-

se upozna s maršalom i da maršal upozna njega. Predsednik dakle, želi da mu se da prilika da se sastane s maršalom neposredno pre ugovorenog sastanka. On je ubeden da će premijer shvatiti da je njegov stav razložan i olakšati mu takav dogovor.“

²⁷⁾ *Triumph and Tragedy*, str. 559.

dinjenih Država i Velike Britanije u pogledu osnovnih pitanja ne dele krupni američki funkcioneri i da po svemu sudeći opominju predsednika da bude na oprezi. Jer, možemo slobodno pretpostaviti da je naslutio zaključak koji je Devis napisao u svom izveštaju, kao i ono što je rekao po svom povratku Lejhiju i ostalima. „Premijer je“, zaključio je Devis, „vrlo veliki čovek, ali nema nikakve sumnje da je on, pre svega u svakom pogledu i u svako doba, veliki Englez. Nisam se mogao oteti utisku da mu je u osnovi više stalo da sačuva engleski položaj u Evropi nego da sačuva mir. U svakom slučaju, on je sebe ubedio da služeći Engleskoj, služi miru.“ Lejhijev komentar govori to isto: „To se slaže sa ocenom Čerčilovog stava od strane našeg štaba kroz ceo rat.“²⁸⁾

U kratkoj poruci koju je Čerčil poslao Trumanu (31. maja), odmah po završetku razgovora sa Devisom, premijer ne daje da se oseti da je bio uvređen Devisovim predlozima i bukvicom koju mu je ovaj očitao: „Imao sam prijatne razgovore sa g. Devisom o kojima će Vas on izvestiti kad se vrati. Moram Vam ipak odmah reći da nisam spreman da prisustvujem sastanku koji bi bio nastavak razgovora između Vas i maršala Staljina. Smatram da na tom sastanku posle pobjede na kome treba da se pretresu stvari od najvećeg značaja, sva trojica treba istovremeno da se sastanemo i pod ravnopravnim uslovima.“²⁹⁾ Time

²⁸⁾ *I Was There*, str. 380.

²⁹⁾ U svojoj knjizi *Year of Decisions*, na str. 260, Truman parafrazira tu poruku. Zanimljivo je da je Čerčil, iznoseći tu epizodu, ne pominje.

Čerčil je dao maha svome gnevnu u jednoj noti od tri stranice koju je izdiktirao 27. maja, posle prvog razgovora sa Devisom, i koju je, prema svojim docnjim sećanjima, predao Devisu. U vezi s predloženim sastankom sa Staljinom, premijer je u toj noti rekao: „Mora se shvatiti da predstavnici vlade njegovog veličanstva mogu da prisustvuju svakom sastanku samo kao ravnopravni saradnici od samog njegovog početka. To će nesumnjivo biti za žaljenje. Premijer ne vidi da postoji bilo kakva potreba da se stvari postavljaju tako uvredljivo za Britaniju, Britansko Carstvo i Britansku zajednicu naroda.“ Objavljujući tekst ove note u knji-

je stvar bila rešena. Nekoliko dana pre toga Staljin je poručio Čerčilu da će mu biti milo ako se nađe s njim i s Trumanom u Berlinu „u najbližoj budućnosti.“

Čerčil je predložio da se sastanak ugovori za 15. jun. Truman je tražio da mu se dâ više vremena. Rekao je da ne veruje da će moći da napusti Sjedinjene Države pre jula. On je možda imao nekoliko novih razloga zbog kojih je želeo da se pričeka, između ostalog da bi dao vremena ljudima koji su se spremali da isprobaju atomsko oružje, a onda da bi ostao u blizini dok traje konferencija Ujedinjenih nacija koja je još bila u toku.

Već, većina Amerikanaca upravljalala je svoje poglede na tu konferenciju, očekujući mir za kim je žudela, i to od nje a ne od ukrštanja mačeva između trojice šefova država. Amerikancima je bilo stalo do toga da pogađanje i sila ustupe mesto načelima. Oni su još verovali da se njihov cilj — trajni mir — može bolje postići sredstvima kao što su načela i poverenje. Mislili su da će se nesuglasice lakše raspraviti ako pre sledećeg sastanka šefova država, na kome treba da se rešavaju krupna pitanja mira Povelja Ujedinjenih nacija bude usvojena uz sovjetsko učešće.

Konferencija u San Francisku otvorena je 25. aprila, onog dana kad su se američke i ruske trupe sastale na Elbi. Dopisnici radija i štampe, propovednici i publicisti, skupljeni sa svih strana sveta, svi su u horu, ohrabreni

zi *Triumph and Tragedy*, na str. 578—80. Čerčil je dao da se taj pasus štampa kurzivom.

U istoj knjizi, na str. 581, Čerčil iznosi da je predsednik „primio tu notu ljubazno i s mnogo razumevanja i odgovorio 29. maja da razmišlja o mogućnom datumu za trojnu konferenciju“. Međutim, Devis u svom izveštaju predsedniku ne pominje niti da je tu notu primio od Čerčila niti da ju je poslao predsedniku. On je zabeležio da je posle izmene mišljenja odlučeno da se ne izmenjuju podsetnici. Truman u svojoj knjizi *Year of Decisions* ne pominje da je primio neku takvu notu od Devisa, niti uopšte nagoveštava da zna za nju. U stvari, on izjavljuje (na str. 260) da mu Devis kablogramom nije poslao nikakve detalje o svojim razgovorima sa Čerčilom.

sa zvanične strane, komentarisali u bezbroj varijacija izjave koje su stizale iz prostorija gde se održavala konferencija.

U Dambarton Ouksu postavljene su glavne linije jedne organizacije. Sve zemlje, podrazumevajući tu i Sovjetski Savez, izgledale su zadovoljne. Ali su mnoge izrazile želju za izvesnim promenama. Sporazum o samom značaju organizacije i ravnoteži naroda u njoj imao se tek postići. Manje sile tražile su više mesta i uticaja. Druge američke republike očekivale su od Sjedinjenih Država da sprovedu u delo tu želju. Britanski dominioni koji su se borili u ratu isto onako bespošteđno kao i velike sile, smatrali su da imaju pravo na odgovarajući deo i očekivali da se britanska vlada pobrine da ga dobiju. Ali je sovjetska vlada u svakom proširenju vlasti, naročito zemalja vezanih za Zapad, gledala pretnju i opasnost po Sovjetski Savez da bude nadglasan ili nadvladan. Pre no što će se konferencija u San Francisku sastati, sovjetska vlada je dala na znanje da se još može povući ako ne bude dovoljno zaštićena od te mogućnosti. Molotovljevi razgovori sa Trumanom u Washingtonu i susreti sa američkom delegacijom u San Francisku bili su uporni i uzdržljivi i on je stalno pretio da će se vratiti kući.

Jednom rečju, to opšte slavlje majskih dana skrivalo je zahteve, koje je tek trebalo pomiriti i neslaganja u shvatanjima koja je tek trebalo izgladiti. Amerikanци, koji su govorili u ime svoje vlade, izgledalo je da se to može i mora učiniti. Ako se ne učini, ne samo što se ratni savez mogao rasturiti u svadi, već se moglo desiti da se Sjedinjene Države opet povuku od evropskih pitanja.

I tako, dok se Hopkins u Moskvi trudio da sazna hoće li Staljin pristati da sarađuje i održati svoju reč, i dok je Devis nastojao da umiri Čerčilov strah od sovjetskih namera, Stetinijus se nalazio u San Francisku da bi video može li se poštena reč pretvoriti u još poštenije delo. Predsednik Truman je čekao na ishod svih tih napora. Čekao je na to i Čerčil, samo s tom razlikom što su

se njemu naočigled iz dana u dan množili znaci o širenju sovjetskog uticaja u srednjoj Evropi. Time je Staljin upravljao. On je bio spreman da Hopkinsu odgovori na sva pitanja koja mu bude postavljao, mudro smišljajući odgovore da bi ih u budućnosti mogao tumačiti kako hoće. On je bez sumnje bio već zapazio da Amerikanci jedva čekaju da odu iz Evrope i okrenu svoje oružje protiv Japana.

Moj put kroz istoriju ne ide dalje. Izlaganje se ovde zasada zaustavlja — na žalost jer ima još mnogo toga što bi se moglo videti i o čemu bi se moglo govoriti. Idući deo izlaganja odnosio bi se na analizu ishoda konferencije u San Francisku i radost i zadovoljstvo sa kojima je propraćeno stvaranje organizacije Ujedinjenih nacija. U njemu bismo se istovremeno obazreli na duge razgovore koji su se vodili u Moskvi između Hopkinsa i Staljina, koji kao da su takođe jedno kratko vreme nagoveštavali da se savez stvoren za rat možda još i može održati. Odmah potom pošli bismo za šefovima država u Potsdam gde bismo prisustvovali njihovom nesređenom sastanku, na kome su se trudili da upotpune svoje sporazume o posleratnoj Evropi i donesu planove za dalji rat protiv Japana. Ispričali bismo kako je, još dok je taj sastanak bio u toku, stigla vest o uspelim opitima sa atomskom bombom u Nju Meksiku, o ultimatumu postavljenom Japanu, o tome kako je on taj ultimatum odbacio i kako je spuštena stravična atomska bomba na Hirošimu i Nagasaki, i najzad o ulasku Rusa u rat na Pacifik učaravo u času pre no što će se Japan pokoriti i zatražiti bezuslovnu predaju. Zatim bismo se upoznali sa znacima naglog propadanja sporazuma između Zapada i Sovjetskog Saveza i borbi za kontrolu nad Kinom. Najmučniji za izlaganje i najžalosniji za čitanje bili bi izveštaji o nizu sledećih turobnih sastanaka (u Moskvi, Londonu, Parizu i Berlinu) na kojima državnicima nije pošlo za rukom da zaustave propast saveza i postepeno povlačenje u nacionalne podvojenosti koje će svet opet opasno pocepati.

Sve to i još mnogo drugih stvari mora da sačeka drugu priliku, druge pripovedače i druge tumače, kao i potpunoje i slobodnije objavljivanje podataka.

Ruzvelt i njegovi saradnici su imali pravo: narodima su bili potrebni moralni zakon i sloboda. Čerčil je imao pravo: narodima su bili potrebni velikodušnost i ravnoteža sila. Staljin je ukaljao jedno pravo: ruski narod je mogao polagati pravo na potpunu ravnopravnost i zaštitu od novog napada. Ali pod Staljinom ruski narod ne samo što je pokušao da proširi svoje granice i kontrolu nad susednim državama, već se počeo vraćati svom nekadašnjem naporu da revolucionira svet. U toku sledećih nekoliko godina to će slomiti savez i uporedo sa širenjem nacionalnih strasti u dotada pasivnim delovima sveta, stvoriti pometnju u kojoj danas živimo.

DODATAK

BELEŠKA O POSTANKU I PRIRODI TAKOZVANE KERZONOVE LINIJE

Takozvana Kerzonova linija izvedena je iz dve posebne odluke Pariske mirovne konferencije, od kojih je svaka doneta pod razlicitim uslovima i u razlicite svrhe. Vrhovni savet saveznickih sila (*The Supreme Council of the Allied Powers*) je 8. decembra 1919. u Deklaraciji povodom privremenih istočnih granica Poljske usvojio granicu za severni deo istočne granice obnovljene poljske države. Ona se pružala od istočne pruske granice do granica Galicije, uzvodno rekom Bug do Krilova. Linija nije povučena dalje na jug u ovoj deklaraciji jer je Savet pomiclao da oblast ili oblasti južno i istočno odatle (istočni deo Galicije, jedan od delova bivše Austrougarske Monarhije koja je bila rasparčana) pretvoriti u posebnu državu. Shodno toj opštoj zamisli, Savet je 21. novembra 1919. prihvatio Statut za istočnu Galiciju u kome se predviđao dvadeset petogodišnji poljski mandat pod Društвom naroda, s tim da po isteku tog roka Savet Društva naroda odredi budući status te oblasti. Po tom statusu određena je zapadna granica predloženog mandata — koju je imao da predstavlja južni deo granice same Poljske. Tako obeležena linija prostirala se od Belzeka na nekadanjoj granici Austro-Ugarske i Rusije na jugozapadu, prolazila zapadno od Rave Ruske i istočno od Pšemisla (ostavljajući grad i oblast Lavova unutar mandata) i išla sve do čehoslovačke granice.

Nijedan od ta dva predloga nisu usvojile ni poljska ni sovjetska vlada. Poljska vlada je prešla preko dekla-

racije u kojoj je definisan severni deo njene granice i usprotivila se predloženom mandatu tako oštro da je mesec dana docnije Savet obustavio izvršenje statuta za istočnu Galiciju. Ogorčenje što im Lavov nije odmah predat bilo je jedan od glavnih razloga što su Poljaci odbacili taj mandat.

Borbe između Poljaka i boljševika nastavile su se. Jula 1920., pošto je poljski pohod na Kijev propao, poljska vlada je zatražila pomoć od saveznika. Njene armije nalazile su se još na 125 milja istočno od granice utvrđene 8. decembra 1919., i još su držale celu Galiciju, ali je opasnost da ih boljševici odatle izbace, ukoliko ne dobju pomoć, rasla iz dana u dan. Poljski predsednik vlade, Vladislav Grabski, podneo je molbu za intervenciju Vrhovnom savetu prilikom njegovog sastanka u Spa. 10. jula britanski premijer Lojd Džordž mu je tada otvoreno rekao da će mu se pomoći pružiti samo ako se poljska vojska povuče u „zakonite granice“. (Harold Nicolson: *Curson, The Last Phase, 1919—1925*, Poslednja faza). Grabski se pokorio. Odmah je sastavljen sporazum, koji su odobrili predstavnici svih savezničkih sila i koji je on potpisao.

Po tom sporazumu poljska vlada se saglašavala (prema tekstu datom u članku V. Svorakovskog u časopisu *Journal of Central European Affairs*, april 1944, pod naslovom: *An error regarding Eastern Galicia in Curson's note to the Soviet Government of July 11, 1930.* — (Jedna greška u odnosu na istočnu Galiciju u Kerzonovoj noti sovjetskoj vlasti od 11. jula 1930). — Izgleda da taj tekst nije objavljen ni u jednoj zvaničnoj zbirci dokumenta) sa sledećim:

„a) Da će primirje biti potpisano bez daljeg odlaganja i da će se poljska vojska povući na liniju privremeno povučenu na Mirovnoj konferenciji 8. decembra 1919., kao istočnu granicu do koje Poljska ima prava da uspostavi poljsku upravu, dok će sovjetske armije stajati na 50 kilometara istočno od te linije.

... U istočnoj Galiciji obe vojske će ostati na liniji utvrđenoj onog dana kad je potpisano primirje, posle čega će se svaka vojska povući 10 kilometara da bi se obrazovala neutralna zona.“

„b) Da će se potom, što pre, u Londonu održati jedna konferencija, koja će zasedati pod okriljem Mirovne konferencije i kojoj će prisustovati predstavnici Sovjetske Rusije, Poljske, Litvanije, Letonije i Finske, radi sklanjanja konačnog mira između Rusije i država u njenom susedstvu; u London će biti pozvani i predstavnici istočne Galicije da bi zastupali svoju stvar u svrhe ove konferencije.“

„c) Da će prihvati odluku Vrhovnog saveta odnosno ... rešenje pitanja istočne Galicije ...“

U slučaju da Poljska prihvati gornje uslove, britanska vlada će smesta poslati sličan predlog Sovjetskoj Rusiji i ako ona odbije primirje, saveznici će pomoći Poljsku, naročito ratnim materijalom, koliko god to bude moguće s obzirom na njihovu iscrpenost i teške obaveze na drugoj strani ...“

Lojd Džordž je odmah naložio Forin ofisu u Londonu da taj predlog dostavi sovjetskoj vladu. Forin ofis je to i učinio u vidu jedne note koju je potpisao lord Kerzon, britanski ministar inostranih poslova, i otuda je linija definisana u toj noti postala poznata kao Kerzonova linija. U toj noti se predlagalo:

„a) Da se između Poljske i Sovjetske Rusije odmah zaključi primirje s tim da se neprijateljstva obustave. Po uslovima tog primirja poljska vojska je imala, s jedne strane, smesta da odstupi do linije privremeno povučene prošle godine na Mirovnoj konferenciji pod nazivom istočne granice, unutar koje je Poljska bila ovlašćena da uspostavi poljsku upravu. Ta linija pruža se otprilike ovako: Grodno, Vapovka, Nemirov, Brest-Litovsk, Dorgusk, Ustilag, istočno od Grubeševa, Krilov (poslednji grad severno od granice Galicije) i prema tome zapadno od Rave Ruske i istočno od Pšemisla do Karpata (kurziv pisca knjige).

... S druge strane, po uslovima primirja, armije Sovjetske Rusije imaju da stanu na 50 kilometara istočno od te granice. U istočnoj Galiciji i jedna i druga vojska će ostati na liniji na kojoj se nalaze u trenutku potpisivanja primirja ...

Britanska vlada bi želela da joj se odmah odgovori na ovaj telegram, jer je poljska vlada zatražila intervenciju saveznika ... Sem toga, premda se britanska vlada obavezala da neće pomoći Poljskoj ni u čemu što bi bilo protivno Rusiji ... ona se takođe obavezala po ugovoru Društva naroda da će braniti integritet i nezavisnost Poljske u njenim zakonitim etnografskim granicama“ (kurziv pisca knjige).

Američka vlada nije imala predstavnika u Vrhovnom savetu niti posmatrača ili oficira za vezu na konferenciju u Spa. U to vreme ona se zvanično nije obzirala na notu lorda Kerzona. Ali je 21. avgusta 1920, kad su događaji stajali dobro za Poljsku, predložila poljskoj vladi da „... ne bi bilo zgoreg ... ako objavi da će se uzdržati od bilo kakve agresije prema ruskom teritorijalnom integritetu ... i da će, dok ne dođe do neposrednog sporazuma o istočnoj granici, Poljska ostati u granicama označenim na Mirovnoj konferenciji“ (to jest onoj od 8. decembra 1919).

U toj Kerzonovoj noti postoje bar tri zagonetke:

- 1) Po Deklaraciji od 8. decembra 1919. granica nije povućena južnije od Krilova, a onaj deo njene definicije koji sam ja obeležio kurzivom odgovarao je granici povučenoj u Statutu za istočnu Galiciju gde je predstavljaо demarkacionu liniju između same Poljske i mandata za istočnu Galiciju. Upravo to produženje linije od 8. decembra dovelo je do nesuglasice oko Kerzonove linije. Jer, po njemu je u stvari, istočna Galicija data Rusiji, ili je bar stvorena osnova na koju su se Rusi mogli pozivati i dokazivati svoje pravo.
- 2) U istočnoj Galiciji izgleda da je Kerzonova nota predlagala da vojske ostanu na dve linije, međusobno razdvojene nekoliko stotina milja.
- 3) U Deklaraciji od 8. decembra 1919. stajalo je da su

„... prava Poljske da uspostavi svoju vlast na teritoriji istočno sve do pomenute linije izričito zadržana“. Međutim, u Kerzonovoj noti upućenoj sovjetskoj vladi to nije dovoljno jasno rečeno; i teško je reći da li je britanska vlada želela da tako povučena linija bude samo demarkaciona ili trajna granica. Neki delovi Kerzonove note kao da znače ono prvo, dok opet drugi kao da znače ono drugo. Sasvim je moguće da se britanska i druge savezničke vlade nisu u tom pogledu potpuno slagale.

Ta nejasna iako veoma zanimljiva pitanja moram ostaviti stručnjacima ili bar onima koji mogu da im posvete dovoljno mesta. U ono vreme ona se nisu postavila, jer je sovjetska vlada odbacila 18. jula saveznički predlog. To je odbacivanje propraćeno izjavom preko radija namjenjenom čitavom svetu u kojoj se britanski postupak nazivao „neprijateljskim predumišljajem“. Od Poljaka se tražilo da se obrate neposredno Moskvi i obećavala im se granica dalje na istok od one koju su obeležili imperijalisti u Londonu i Parizu. Taj poziv potpisali su između ostalih Lenjin, Trocki i Čičerin. 24. jula ruske trupe su prešle Kerzonovu liniju i produžile da napreduju. Ali se kasnije sreća opet okrenula i Rusima nije pošlo za rukom da stignu do Varšave. Sovjetska vlada je bila prinuđena da se nagada i u poljsko-sovjetskom ugovoru, potpisanim u Rigi u martu 1921, da pristane na poljsku granicu istočno od Kerzonove linije. Ali, kad se u II svetskom ratu ponovo postavilo pred saveznike povlačenje granice između Poljske i Sovjetskog Saveza, Staljin je sa uspehom branio svoje zahteve pozivajući se na to da su Britanci zastupali liniju povučenu u Kerzonovoj noti 11. jula 1920.

INDEKS

A

ABH₁ — **plan** (ABC₁ — plan), sa-
stavljen na konferencijama gene-
ralštabova u januaru-martu 1941,
str. 66.

Ajzenhauer (Eisenhower, Dwight D.), američki general, vrhovni komandan-
t savezničkih snaga u zapad-
noj Evropi (*SHAEF*), pomoćnik
načelnika Generalštaba za opera-
tivne poslove, 69—72, 79—82; izabran
za vrhovnog komandanta
snaga u severnoj Africi, 137/8;
i onih za prelazak preko Lamanša,
79—82; iskrcavanje u severnoj
Africi 137/8; odnosi sa Darlanom,
137—140; planovi „Torč“ i „Ra-
undap“, 142—144; kraj otpora u
Tunisu, 186/7; odnosi s Francuzima
u severnoj Africi, 201/2/nap,
204/205; direktiva za iskrcavanje
u Italiju, 189—191; i kod Saler-
na („Avalans“), 226/7; uslovi za
predaju Italije, 226—231, 232—
238, 243/4; odbijanje Badoljovog
odlaganja primirja, 236/7; objav-
ljivanje primirja preko radija,
236—238; ovlašćenje za potpis-
vanje italijanske predaje, 247—
249; dobijanje punomoćja u Itali-
ji, 247/8; pridobijanje Italije,
250—252; Ruzveltova direktiva za
politiku u Italiji, 252—255; pismo
Badolju o uslovima, 256—258/nap;
pritisak na Italiju da objavi rat
Nemačkoj, 256—260; Kontrolna
komisija u Italiji, 254—267; plan

u vezi sa Ljubljanskim vratima, 363
i 363/4/nap; Čerčil o strategiji u
Italiji, 417—419; verovanje u Sta-
lijinovo obećanje u Teheranu,
368/9; komandovanje u operaciji
„Overlord“, 368/9, 416/7, 426/7;
odlaganje „Overlorda“ za jun 1944,
419/20/nap; direktiva za „Over-
lord“, 426/7; veza sa Crvenom
armijom, 430/1; odnosi sa Fran-
cuskom, 436—444, 643—647, 653/4;
operacija „Anvil“ (docnije „Dra-
gon“), 474—479; komandovanje
savezničkim snagama u Francuskoj,
542/3; strategija na zapadnom
frontu 1944. godine, 419—421,
479/80, 542—545, 547—549/nap,
662—665, u proleće 1945, 674/5,
819—822, 831/2/nap, razmimoila-
ženja sa Montgomerijem u proleće
1945, 821—823; želja da se utiče
na Nemačku da kapitulira, 486—
492; okupacione zone Nemačke,
498/9; kapitulacija nemačkih snaga
u Italiji; 799—802, 808/9, 833—
836; nemački predlozi za predaju,
833—842; potpisivanje predaje u
Kazerti, 835/6; u Remsu, 838; sovjetske
operacije (dec. 1944 i jan.
1945), 656—665; strategijski pla-
novi za Evropu (sa Malte), 671—
675; veza sa sovjetskim vojnim
autoritetima, 683—685; veza sa
Staljinom, 685/6, 822—824; izve-
štaj Staljinu o odlukama za dej-
stvo, mart 1945, 802—805, 822—
825; teškoće sa Čerčilom u vezi
sa izveštajem Staljinu, 826/7; vra-

čanje armija na zapadnom frontu, 862—865.

Aleutska ostrva, nameravan sastanak Ruzvelta i Staljina, 123.

Aleksander (Alexander, Sir Harold), britanski general, komandant snaga na Srednjem istoku, kod El Alamejna, 135; u Tripolisu, 157; u Alžiru, 190—193, 235; u Italiji, 319, 418, 424, 473, 475, 481—483, 607; u Grčkoj, 740; u Jalti, 685—687; kapitulacija nemackih snaga u Italiji, 795—802, 804—807, 811—812; u Julijskoj Veneciji i kod Trsta, 853—861, 856/nap.

Alžir, iskrcavanje savezničkih trupa, 135—138; razgovor sa generalom Māršalom, Čerčilom i Ajzenhaerom (maj-jun 1943), 190—193.

Aljaska, 67/8, 109—110; sibirска železnica, 111, 130; Ferbanks, kao mesto za sastanak tri državnika, 336.

Ambrozio, (Ambrosio, Vittorio), italijanski general, načelnik Generalštaba, 231.

Američki načelnici generalštabova (American Chiefs of Staff), 67.

AMG ili AMGOT (Allied Military Government), Saveznička vojna uprava za privremeno upravljanje teritorijom kod Trsta, 854.

Amfibijski desant (Amphibious landing), projekt za iskrcavanje u Burmi, 160/1, 347/8; na srednjem i južnom Pacifiku, 216—219, 347—349.

Amirabad, logor u Iranu, Ruzvelt u, 386.

Ancio (Anzio), iskrcavanje (21. januara 1944), 417—419, 452/3.

Anders Vladislav, poljski general, vrhovni komandant poljskih divizija na Srednjem istoku, 271/272, 409/10, 522/nap.

Anfa (skraćenica od *Allied Nordafrikan accord at Casablanca*), 201/2.

Anglo-sovjetski ugovor o uzajamnoj pomoći (Anglo-Soviet Treaty of Mutual Aid) potpisana 12. jula 1941, 24/5, 29/30, 47/8, 50/51, 164/5, 176/7.

Ankara, 369/70, 419/20.

Antonesku, rumunski maršal i predsednik vlade, 461/462; pad vlade; 567/8, 569/nap.

Antonov, Aleksej, sovjetski general, 361/nap, 607—610, 634/nap, 655/nap, 800/1, 832/3; u Jalti, 681—684.

Antverpen (Anvers), 547/548/nap, 609/10, 657/8.

Anvil (doknije „Dragon”), plan za savezničko iskrcavanje u južnoj Francuskoj, 216/17, 319/20, 363/4, 385/6, 417/8, 420—423, 431/2, 437/8, 473—477.

Arkadija, naziv za konferenciju Ruzvelt-Čerčil od januara 1942, u Vašingtonu, 66/7, 67/8, 69/nap, 78—81.

Arčer (Archer, Sir Ernest Russell), admirali i šef britanske vojne misije u Moskvi, 800/1, 824/5.

Arciževski, Miroslav, novi poljski predsednik vlade u izgnanstvu, 712/3.

Ardenska protivofanziva, 653—656, 657/6.

Ardenšijski zaliv (Argentia Bay), sastanak Čerčila i Ruzvelta od 9—12. avgusta 1941, 31—34, 42—46; stvorena Atlantska povelja, 42—45.

Argonaut, naziv za konferenciju u Jalti, 670—672.

Arnold (Arnold, H. H), komandant američkog vazduhoplovstva, 90/1, 105/6, 454/5, 555/6; kavkaski front,

126/7; strategija posle plana „Torč”, 148/9; drugi front u 1943. godini, 148/9.

Atlantska povelja (Atlantic Charter), deklaracija u Ardenšijskom zalivu, 42—44; nacrt, 45; načela i potpisivanje, 42—45, 52/53, 295/6/nap; Idnovo nastojanje da se saglasi SSSR, 49/50; Hal o principima, 95/6; diskusija između Staljina i Idna o principima, 52—54; Čerčil potvrđuje principe, 379; referisanje na konferenciju u Teheranu, 379/80; konferisanje u Dambarton Ouksu, 587/nap.

Atli (Attlee, Clement), zamenik predsednika vlade Velike Britanije, 52/3; 163/4, 490/nap.

Atomska bomba (Atomic bomb), 866—872; izveštaj pred konferencijom na Jalti, 685—687; stupaњe SSSR-a u rat na Pacifiku, 686/7, 866/7; izveštaj Trumanu, 865—867, 867/nap.

Australija, 67—72; američke trupe u, 67/8, 91/nap; zahtevi, 70/1.

Austrija, 366/7; nezavisnost posle rata, 182/3, 313/4, 845/6; deklaracija o, 313/4; predlog za osvajanje s juga, 229/30, 610/11; okupacione zone, 845—849, 850—853; Kontrolna komisija, 845—848, 850—852, 864—866; privremena vlada, 848—852; priznavanje, 850—853; pitanje sovjetske dominacije, 850/1.

Austrijsko-jugoslovenska granica, diskusija u Jalti, 744/5.

Avalanš (mećava), naziv za iskrcavanje kod Napulja (rejon Salerna) 219/20, 226/7, 236—238, 249/250.

B

Badoljo (Badoglio, Pietro), italijanski maršal i predsednik nove vlade, 215/6, 222—227, 229—231, 256;

i Hitler, 222—232; traženje primirja, 224/5; tajni pregovori za mir, 229—235; pokušaj odlaganja, 236—238; i SSSR, 240—247; američko-britanska neslaganja, 225—228, 258—259; sukob sa kraljem, 255—258; Ajzenhauer potpisuje primirje, 256/7; objava rata Nemačkoj, 258—260; Višinski i Kontrolna komisija, 448—452; zbaci vanje kralja, 449—455.

Bakenir (Buccaneer, gusar), naziv za napad na Andamamska ostrva, 347—351.

Bakner, Simon (Buckner, Simon), američki general iz gradanskog rata koji je prvi upotrebio formulaciju „bezuslovna kapitulacija” („unconditional surrender”) 1863. godine, 166/7.

Baku, 115/6.

Baku-Batum, 126/7.

Balfur (Balfour, Sir John), britanski diplomata, 403/4.

Balkan, 35.

Balkanske zemlje, 164/5, 224/5, 229/30, 250/1, 366/7, 415/6, 462—473; Čerčilova želja, 192—194, 214/5, 219/20, 286/7, 320/1, 364/5; evakuisanje italijanskih trupa, 186/7, 225—232, 360/1; predlog za ulazak, 363—365, 473—478, 606—608, 663/4; uticajne sfere, 610—615; zategnutost odnosa, 415/6; posleratna politika, 466—473, 610—618.

Baltičke države, 19/20, 45/6, 51, 94—98, 610/11; Idn u Vašingtonu i diskusija o sovjetskim željama, 181/2.

Basra, alternativa za sastanak tri državnika, 335—339.

Butler (Butler, Richard Austen), britanski pomoćnik ministra inostranih poslova, 56/nap.

- Batris** (Buttress, podupirač), naziv za iskrcavanje u južnoj Italiji, 252/3.
- Bek**, poljski ministar inostranih poslova, 54/5, 55.
- Belgija**, 26/7, 52/3.
- Belorusija**, 444/5, 756/7.
- Beneš, Edvard**, predsednik Čehoslovačke Republike i vlade u izgnanstvu, 278/9; u Vašingtonu (maja 1943), 279/80, želja za ugovorom sa SSSR-om, 279/282; potpisivanje ugovora 12. XII 1943. u Moskvi, 282/3, 401/2; i Mikolajčík, 403/4; i Čerčil, 402/3; i Jugoslavija, 456/7; i poseta Moskvi (marta 1945). 776—778.
- Beringov moreuz**, predlog za sastanak Staljina i Ruzvelta, 194/5.
- Berio** (Berio, Alberto), italijanski diplomat, 231—233.
- Berlin**, kao vojni objekat, 542/3, 606/7, 656/7, 662/3, 681—683, 720/1, 765/6, 821—832; prilaz, 728/9; osvajanje, 827—831; podešta na zone, 494—501; diskusija u Jalti, 726—729; Kontrolna komisija, 726/7, 864—866.
- Berling, Zigmund**, poljski general i komandant poljskih snaga priključenih Crvenoj armiji, 518—521, 526/7, 533/4.
- Bern**, pregovori za predaju nemačkih snaga u Italiji; vidi pod *Nemačka*.
- Bernadot** (Bernadotte, Count Folke), predstnik Švedskog crverog krsta, 833/6.
- Berns** (Byrnes, James F.), američki ministar inostranih poslova, 757/8.
- Besarabija**, 18—21, 45—50, 94/5, 182/3, 461/2, 568—573.
- Bezuslovna kapitulacija**, konferencija u Kasablanki, 161—163, 221—224, 226/7, 481—493; konferen-
- ija ministara u Moskvi, 306—309; na Teheranskoj konferenciji, 380/1, 481—484.
- Bido** (Bidault, Georges), francuski ministar inostranih poslova, 648—653.
- Biverbruk** (Beaverbrook, Lord), britanski državnik; Britansko-američka misija u Moskvi (sept.-okt. 1941), 33/4, 36—39, 47/8; u Vašingtonu, 97/8.
- Bjalistok**, 396/7, 521/2, 715/6.
- Bjerut, Boleslav**, predsednik privremene poljske vlade, 518/9, 526/7, 536/7, 622—625, 781/2.
- Bizerta**, 180/1, 509/10.
- Bliski istok**, 74.
- Boason** (Boisson, Pierre), francuski generalni guverner Zapadne Afrike, 140/1, 205—207.
- Bogomolov, Aleksandar**, sovjetski ambasador kod vlade u Višiju, a potom vlade u izgnanstvu (u Londonu) i Slobodne Francuske, 207/8, nap, 286/7.
- Bolero**, naziv priprema za prelazak preko Lamanša, koji je docnije nazvan *Overlord*, 73—76, 81/2, 86/7, 90/91.
- Bonomi** (Bonomi, Ivanoe), italijanski predsednik vlade, 582/3.
- Bor-Komorovski, Tadeuš**, general i komandant poljskih snaga unutrašnjeg otpora, 521—526.
- Bredli** (Bradely, Follett), američki vazduhoplovni general, 130/1.
- Bredli** (Bradely, Omar), američki general, 547—549, 672/3, 765/6, 821/2, 823/4, 609/10.
- Breslava**, 525/6, 610/11, 713/4.
- Brest**, 82/3, 478/9.
- Brest-Litovsk**, 58/9, 521/2.

- Brimstone**, naziv za iskrcavanje na Sardiniju; vidi *Sardinija*.
- Brjansk**, 38/9.
- Britanska imperija** (British Empire), 48.
- Britanska misija vojnih eksperata** u Moskvi (16—28. dec. 1941), 47/8.
- Britanski komonvelt** (British Commonwealth), 20, 40, 43.
- Britanski načelnici generalštaba** (British Chiefs of Staff), 25, 67/8, razgovor Hopkinsa i Maršala sa (aprila 1942), 81—83, 88—92; strategijske koncepcije posle „Torča”, 146/7, 147—159; u Kasablanki, 157—161; na konferenciji „Trident”, 186—198; na konferenciji „Kvadrant”, 215/6; na I konferenciji u Kairu, 340—350; na Teheranskoj konferenciji, 361/2; operacije u Italiji, 417—422; protivnici „Anvila”, 420/1; obnovljen predlog za „Dragon (Anvil)”, 473—479; predlog za nastupanje s juga preko Madarske, 477/8; II konferencija u Kvibeku, 541/2; i Grčka, 581/2; na sastanku Čerčil-Staljin (okt. 1944), 630/1; i strategija zapadnog fronta 368/9; 541/2, 662/3; strategija u Jalti i na Malti, 671—683; strategija u proleće, 1945, 819—833; strategija na Pacifiku, 542—548, 630—638, 676—693; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 795—808; nemačka kapitulacija, 833—839.
- Britansko-sovjetski ugovor** o savezu, diskusija, 50—99; potpisivanje maja 1942, 101/2, odnosi, 194/5, 647/8.
- Britansko-sovjetski ugovor o uzajamnoj pomoći**, (British-Soviet Treaty of Mutual Aid), vidi *Anglo-sovjetski ugovor o uzajamnoj pomoći*.
- Britansko-američka misija** u Moskvi (Beaverbrook-Harriman) septembar—oktobar 1941, 33—37.
- Bruk, Alen** (Brooke, Sir Alan F.), britanski maršal i načelnik Imperialnog generalštaba, 82—90, 143/4, 157/8, 192/3, 348/9, 606—608, 632/3, 675—682, 822/3 nap.
- Bugarska**, 19, 219/20, 299/300, 320/321, 364/5, 773—776; i Sovjetski Savez, 371/2, 462—464, 532/3, 568—573, 582/3; uslovi predaje, 615/6; pregovori za mir, 463/4, 484—487, 572—574; promene vlade i obrazovanje Narodnog fronta, 572/3, 773/4; uticajne sfere, 574/5, 612/3, 747/8; Saveznička kontrolna komisija, 574/5, 614/5, 615/6, 624—627.
- Bukovina**, 19, 47, 94/5, 461/2, 572/3.
- Bulganjin, Nikolaj A.**, sovjetski maršal i predsednik vlade, 525—527.
- Burma** (Rangun), 67—70, 160/1, 190/1, 218/9, 323/4, 346—362, 546—552, 630—633, 676—679; amfibijiske operacije u, 160/1, 347—359.
- Burmanski put** (Burma Road), 160/1, 190/1, 218/9, 347/8, 450/1, 676—679.
- C
- Cajcler** (Zeitzler, Kurt), nemački general i načelnik Generalštaba vojske, 151/2.
- Cihanovski, Jan**, poljski ambasador u SAD, 59/60.
- COSSAC** (Combined Command and Planing Organisation in London), ustanovljena na konferenciji u Kasablanki, 158/9, 190/1.
- Čang Kaj Šek**, kineski generalisim, 218/9, 550/1; zahtevi, 75/6; od-

luke na konferenciji u Kasablanki, 160/1; sastanak sa Ruzveltom, 337—340; sastanak u Kairu, 341—358; i Kairska deklaracija, 350—354; i odluke na II konferenciji u Kvibeku, 545/6; i general Stilvel, 342/3, 545—547; Staljinovo gledište, 559/10; kineski komunisti, 253/4, 546/7, 559—561, 694—699; i potpredsednik Valas, 560/1, 695/6; i Ču En Laj, 694/5; tajni jaltski sporazum, 695/6, 700—706, 866/7, 874/5.

Čarls (Charls, Sir Noel), britanski diplomata, neposredni predstavnik kod italijanske vlade, 451/2.

Čehoslovačka, 182/3, 278/9, 366/7; vlada u izgnanstvu, 278—282; potpisivanje sovjetsko-čehoslovačkog ugovora, 282/3, 401/2; obrazovanje nove vlade, 1945, 776—778; kraj američkog nastupanja u, 832/3; pitanje sovjetske dominacije u, 776—778; povlačenje zapadnih armija iz, 864—866.

Čehoslovačko-sovjetski ugovor, viđi *Sovjetsko-čehoslovački ugovor*.

Čemberlen (Chamberlain, Neville), britanski predsednik vlade, 18; Minhenski sporazum, 19, 54, 333/4; govor o poljskoj nezavisnosti, 54/5.

Cenolt (Chenault, Claire L.), američki general i komandant vazduhoplovnih snaga u Kini, 346/7.

Čerčil, Vinston (Churchill, Winston Spencer), predsednik britanske vlade, izgledi za fašistički napad na SSSR, 22; pomoć SSSR-u u slučaju fašističkog napada, 22, 23; odgovor na prvo sovjetsko traženje drugog fronta, 24—25; govor preko radija, 24, 25; pomoć SSSR-u, 30, 33; predlog da uputi misiju u Moskvu, 33/34; Zakon o zajmu i najmu, 35; Atlantska po-

velja 42, 44; obaveze tvoraca, 47—52, 57; poljske granice, 58, 68, 74; prva poseta Idna Moskvi, decembra 1941, 47—50; sovjetski napor za ostvarenje teritorijalnih zahteva, 50—54; diskusija sa Ruzveltom u Vašingtonu krajem 1941 o strategiji, 78—80; prvo saopštenje vlasti o planu za operacije u severnoj Africi, 78—80; pitanje: invazija preko Lamanša ili desant u Africi, 1942, 79—93; prigovor Molotova zbog drugog fronta, 84—86, 102/3; nov sovjetski zahtev da se udovolji teritorijalnim težnjama, 94—102; odluka u julu 1942. da poseti Staljina, 112—115; razgovor sa Staljinom u Moskvi, avgusta 1942, 115—122; objašnjenje plana „Torč“ Staljinu, 117—119; šta je rekao Staljinu u pogledu desanta u 1943, 143/4/nap; američko-engleska pomoć za kavkavski front, 124—130; plan za Kavkaz, 147/8; obustavljanje severnih konvoja, 1942, 126—134; komplikacije zbog sovjetskog držanja (jesen 1942), 131/2; izgradnja transiranske pruge, 133—135; razgovor o El Alamejnu, 137/8; odnosi sa Darlanom, 137/8; posledice „Torča“, 142—144; neizvesnost oko prelaska Lamanša (decembar 1942), 143/4/nap; pozivanje Staljina na sastanak u Kasablanki, 150—154; planovi za sredozemne operacije u Kasablanki, 158/9; politika „besuslovne kapitulacije“ u Kasablanki; 163—166; izveštaj Staljinu i Čang Kaj Šeku o odlukama u Kasablanki, 169/70; Staljinovo stalno traženje drugog fronta, 172—175; ponovo obustavljanje severnih konvoja, 175/6; ideja o spajanju američko-britanskih baza posle rata, 186—6; odlazak u Vašington na konferenciju „Trident“, 186/7; planovi za

operacije na Sredozemlju (maj 1943), 187—189; odobrenje planova „Trident”, 189—192; dogovor sa Maršalom za konferisanje sa Ajzenhauerom u vezi sa planovima za Sredozemlje, 192—194; izveštaj Staljinu o odlukama „Trident”, 197/8; oštar sukob sa Staljinom zbog odlaganja drugog fronta (jun 1943), 197/8; držanje prema de Golu (proleće 1943), 201—208; izveštaj Staljinu o de Golovim pretenzijama (jun 1943), 208—210; dalji razvoj operacija u Italiji, 215/6; diskusija sa Stimsonom (jul 1943), 215—218; konferencija „Kvadrant” (avg. 1943), 214—216; formulisanje uslova za predaju Italije, 221—228, 254—256; pitanje italijanskog kralja i Bandoljove vlade, 225—260; objavljanje italijanske predaje, 236/7; Staljinovi prigovori, 245—248; koncepcija za dejstva na Sredozemlju posle predaje Italije, 252/3; Ruzveltova direktiva u vezi sa predajom Italije, 254—256; prijem Italije u savez, 259/60; poljsko-sovjetski odnosi, 273/4; podrška jugoslovenskih gerilaca, 285—287; pokušaj da se u Grčkoj sredi stanje, 289/90; uputstva Idnu o vojnom pitanju (oktobar 1943), 315/6; napor da se Turska uvuče u rat, 319—325; opet razjašnjavanja sa Staljinom zbog severnih konvoja, 323—326; ocena rezultata konferencije ministara, 332/3; saglašavanje za odlazak u Teheran, 336—339; nezadovoljstvo zbog prisustva Čang Kaj Šeka, 340—343; razgovor sa kineskim predstavnicima na prvoj konferenciji u Kairu, 342—346; razgovor sa Ruzveltom povodom desanta u južnu Burmu, 350—352; diskusija sa Staljinom u Teheranu o sovjetskim željama na Dalekom

istoku, 354—358; diskusija u Teheranu o evropskoj strategiji, 360—371; odluka u Teheranu za desant preko Lamanša u maju 1944, 367—369; predlog u Teheranu za iskrcavanje u južnoj Francuskoj, 367—369; diskusija o ulasku Turke u rat, 369—372; deklaracija u pogledu Irana, 372—375; diskusija o isključenju Finske iz rata, 373—375; diskusija u Teheranu o Nemačkoj i teritorijalnim pitanjima u Evropi, 379—384; podrška poljske vlade u Teheranu, 393—398; uticaj na Staljina da udovolji poljskim traženjima, 409—415; iskrcavanje kod Ancija, 416—423; opozicija prema „Anvilu”, 420/1, 434/5; uveravanje Staljina da će se preduzeti desant preko Lamanša, 426/7; oduševljenje zbog „Overlorda”, 426—428; odnosi sa Francuskom (de Golom i Komitetom narodnog oslobođenja), 431—444; dalji odnosi u pogledu Bandolja i italijanskog kralja, 452—455; pokušaji za rešavanje jugoslovenskih pitanja, 443—459; pitanja u Grčkoj, 458—462; ideja o podeli odgovornosti za male države u srednjoj i istočnoj Evropi, 465—471; ponovo opozicija prema „Anvilu”, 473—479; predlozi za dejstva kroz Istru i Ljubljanska vrata, 340—343; predlozi maršalu Titu u vezi sa upravljanjem severnom Italijom i Istrom, 477/8; tumačenje bezuslovne kapitulacije Nemačke i njenih satelita, 481—491; stav u Jalti, 490—492; II konferencija u Kvibeku, 489/90; britanski predlog za podelu Nemačke na zone, 494—500; saglasnost Ruzvelta u pogledu podele Nemačke, 509/10; odustajanje od Morgentauovog plana, 509—514; pokušaj za podršku poljske vlade u izgnanstvu, 517—519; saveto-

vanje Mihajloviću da poseti Staljinu, 518/9; pokušaj da se pomognе ustanak u Varšavi, 520—537; II konferencija u Kribiku, 541—543; odluka da se da prvenstvo zapadnom frontu, 547—550; usvajanje plana za invaziju Japana, 549—552; odluke na II konferenciji u Kribiku za dalje operacije na Pacifik i u Burmi, 550/1; izveštaj Staljinu o odlukama, 550/1; dalji pokušaj (jun—oktobar 1944) da se reše jugoslovenska pitanja, 577—582; opet grčka pitanja, 581—584; saglasnost Ruzvelta za pitanja u Italiji, 582—584; rezultat konferencije u Dambarton Oksu, 599/60; odlažak sa Harišenom u Moskvu i sporazumevanje sa Staljinom o interesnim sferama u jugoistočnoj Evropi, 603—617; sporazum sa Staljinom da se Mihajlović ponovo pozove u Moskvu, 618/9; diskusija sa Poljskim komitetom nacionalnog oslobođenja, 620—628; razgovor sa Staljinom o stupanju SSSR-u u rat na Pacifiku, 630—633—638—642; priznavanje Francuskog komiteta nacionalnog oslobođenja kao privremene vlade, 643—646; poseta Parizu na dan primirja, 646/7; Francusko-sovjetski pik, 648—650; prethodni razgovori u vezi sa sastancima u Jalti i na Malti, 657—672; sporazum u Jalti, 681—685; sporazum o saradnji vrhovnih štabova, 685—687; plan o invaziji na Japan, 686—689; tajni sporazum u Jalti u pogledu sovjetskih želja na Dalekom istoku, 704—707; Mihajlović i poljsko pitanje, 709—724; diskusija u Jalti o nemackoj zoni koju će okupirati Francuska, 726—729, i ekonomskim pitanjima, 735/6; grčka pitanja, 739/40; jugoslovenska pitanja u Jalti, 742—

745; diskusija o UN u Jalti, 752—759; završetak konferencije u Jalti i strah od sovjetske kontrole, 760—791; prepiska sa Staljinom u vezi sa kapitulacijom nemačkih snaga u Italiji, 807—813; neslaganja u pogledu završnih operacija u Nemačkoj, 822—827; želja da američke i britanske snage produže nastupanje u Nemačkoj, Čehoslovačkoj i Austriji, 830/1; izveštaj Staljinu o Himlerovoj ponudi kapitulacije na zapadu i sporazum sa Trumanom da se odbaci Himlerov predlog, 835—837; nagadanja u pogledu podele Nemačke i zaustavljanju armija, 837—853; sukob sa Titom zbog Julijanske Venecije (aprila-maj 1945), 854—861; izveštaj o „gvozdenoj zavesi”, 865/6; prestanak Zakona o zajmu i najmu, 884/5; sastanak u Potsdamu, 884—887; poseta Deviza, 885—890.

Čerčil, Randolph (Churchill, Randolph), 371/2, 457/8.

Čerčil, Sara (Churchill, Sarah), 679/80.

„**Četiri policajca**,“ ranija ideja o dva policajca, 43/4, 180/1, 367/8, 376—379, 593/4.

Četničke bande, 283—287; 332/3.

Červel (Cherwell, Lord), Čerčilov savetnik, 503/9.

Čikago tribun (Chicago Tribune) o 1. decembra 1941, tekst za ABC-1, 49/50.

Cu En Lai, kineski rukovodilac, 694/5.

Čunking, 545/6, 676/7, 694—696.

D

Dajern, 335/6, 693/9, 700—703.

D'Ajeta (D'Ajeta, Murchese), italijanski savetnik poslanstva, 229/30.

Dakar, 138/9, 180/1, 204/5, 377/8, 437/8.

Daleki istok, 67, 68, 71.

Dals (Dulles, Allen W.), šef obavještajne službe SAD (*Office of Strategic Services*), 489/90, 795/6.

Damaskinos, arhiepiskop atinski, 740/1.

Dambarton Oaks (Dumbarton Oaks), konferencija od septembra 1944, 586—600; zaključci i odluke, 302/3, 597—599, 700.

Dancig (Gdinja), 393/4, 621—623, 662/3, 715/16, 765/6, 789/90.

Dan D (dan invazije u Normandiji), 420—423; 426/7.

Darlan (Darlan, Jean Francoise), francuski admiral i potpredsednik vlade u Višiju, 137—141; Ruzveltova saglasnost, 137/8; Staljinova saglasnost, 140/1; atentat na, 140/1; saradnja, 164/5, 207/8, 439/40.

Debrecin, grad u Madarskoj, 617/8; privremena madarska vlada u, 747/8.

De Gaul (de Gaulle, Charles), francuski general koji nije priznao Petrenovu kapitulaciju Francuske, već je produžio rat sa saveznicima protiv sila Trojnog pakta, 140/1, 200—207, 302/3, 434/5; u Kasablanki, 163/4; i SSSR, 205/6, 434/5; snage za iskrcavanje u Francuskoj, 431—441; nije pitan u vezi sa predajom Italije, 434/5; i Kuzvelt 436—443; i Čerčil, 433/4, 439—442, 646/7; i francuski komunisti, 433—438; i „Overlord”, 439/40; pozvan u London uoči D-dana, 439—442; govor na D-dan, 442/3; trijumfalni ulazak u Pariz, 441—445; predsednik privremene vlade, 641—646; odlazak u Moskvu, 647—654; pregovori za francusko-sovjetski pakt, 647—651; odbijanje da prizna

Lublinsku poljsku vladu, 650—653; želja da učestvuje na konferenciji u Jalti, 653/4, 727/3; okupirane zone u Nemačkoj, 727/8.

Deklaracija četiri nacije u Moskvi (Four-Nation Declaration), 290—303; Kina priznata kao potpisnica, 295—298, 352/3.

Deklaracija o oslobođenju Evrope (Declaration of Liberated Europe), koncepcija sa Moskovske konferencije, 300/1; diskusija u Jalti, 749—752; diskusija posle Jalte, 771/2, 849/50.

Deklaracija Ujedinjenih nacija (Declaration of Unitet Nations), vidi *Ujedinjene nacije* (United Nations), 18, 45—46, 51.

Deklaracija u pogledu Italije ministara inostranih poslova na Moskovskoj konferenciji (oktobra 1943), 265—270.

Deklaracija u pogledu nesamostalnih teritorija, 302/3.

Demarkaciona linija, 19; zahtev za izmenu, 56.

Devis (Davies, Joseph E.), američki ambasador u Moskvi, 819/20, misija u Moskvi da organizuje sastanak Ruzvelta sa Staljinom, 193—198; misija u Londonu za sastanak sa Čerčilom, 885—893.

Devis (Davies, Norman), američki ambasador, predsednik Potkomiteata za pitanje bezbednosti, 161—181.

Denic (Doenitz, Karl), nemački admiral, 836—840.

Devers (Devers, Jacob L.), američki general, 663/4, 822/3, 832/3.

Dodekaneska ostrva, 188/9, 348/9.

Dragon (Dragoon), naziv za savezničko iskrcavanje u južnu Francusku posle naziva „Anvil”, 473—477; rezultati; 479/80.

Drohobič, 514, 628/9.

Drugi front u Evropi, Staljinovo traženje da se otvori, 25, 36, 66/7, 92—154, 169—173, 196/7, 198—201, 218/0, 243/4; diskusija sa Molotovom u Londonu, 72—102 i u Vašingtonu, 102—109; posle Kasablanke odložen, 171—198; diskusija na konferenciji „Trident”, 188—193; nove teškoće sa Staljinom, 193/4, 237/8; diskusija na konferenciji u Moskvi, 313—320; odluka u Teheranu, 361—369; izvršenje, 420—441.

Društvo naroda, 44.

Dunavska delta, 19, 47.

DŽ

Džimnast (Gymnast) ili *Superdžimnast* (Supergymnast), prvobitni naziv za operaciju „Torč”, 88/9.

Džonson (Johnson, Herschel), američki ambasador u Stokholmu, 835/6.

Džonston (Johnston, Eric), američki preduzimač, 877—879.

Džojs (Joyce, Kenyon), američki general, 448/9.

E

EAC (Skraćenica od: *European Advisory Commission*), Evropska savetodavna komisija, 12, 299—310; prvi sastanak, 494/5; i Evropa posle rata, 383/4, 576/7, 838—840; Staljinovi prigovori, 430; Francuski komitet narodnog oslobođenja, 438/9; privremena vlada u Francuskoj, 644—650; i Mađarska, 576/7; i Nemačka, 482—502, 728/9; Komitet za podelu Nemačke, 310/11, 843/4; i austrijske zone, 848—853; i zone Beća, 845—853.

EAM (Greek Communist Rebel Group), grčke jedinice pokreta otpora, 581/2, 612/3, 740/1.

EDES (Greek Resistance Group), grčke grupe otpora, 287/8.

Epipat, 117/8, 130/1; bitka u, 147/8.

Ejri (Airey, Sir Therence, Sidney), britanski general, 796—800.

Ekonomska pomoć sovjetske obnove, 875—883.

Erenburg, Ilja, sovjetski novinar i pisac, 239/40.

ELAM-ELAS (Greek Communist Resistance Groups), grčke snage pokreta otpora, 287/8.

Embik (Embick, Stanley), američki general, 597/8.

Estonija, 19, 97/8.

Evropa, odluka za evropsko raštje, 69—70.

Evropska savetodavna komisija (EAC, European Advisory Commission), vidi pod *EAC*.

F

Flajn (Flynn, Edward), voda demokratske organizacije u Njujorku, 757/8.

Forin ofis (Foreign Office), 51; konferencija ministara u Moskvi (oktobar 1943), 247/8, 254—268, 289—328; diskusija o Poljskoj, 271/2; diskusija o jugoslovenskom pokretu otpora, 283—289; diskusija o grčkom otporu, 287/8; diskusija o Nemačkoj, 304—307, 307—314; diskusija o Austriji, 313—315; o Turskoj, 319—325; sovjetsko obećanje za stupanje u rat na Pacifiku 326—328.

Formoza, 180/1, 360—378, 545/6, 550/1, 630/1, 633/4, 692/3.

Francuzi, pokret otpora ili uopšte, 26/7, 140/1, 200—208, 442/3; i Sovjetski Savez, 205—209.

Francuska, 18, 35, 52/53, 55, 146/7; vaskrsavanje 137—141, 200/201, 653/4; Ruzveltova direktiva Ajzenhaueru u pogledu civilne uprave, 204/5; privremena vlada, 434—442, 641—654; priznavanje, 434/5; vojna uprava, 646/7, nemačka zona koju drže Francuzi, 644/5, 726—728; član Kontrolne komisije u Nemačkoj, 727/8; iskrcavanje u južnoj Francuskoj, 216/7, 319/20, 363—477; teritorijalni zahtevi, 647—651; i SAD i Velika Britanija, 641—646.

Francuski komitet narodnog oslobođenja (French Committee of National Liberation), dve grupacije otpora, 202—208, 431—433; De Gol i Žiro, 202—208; i OUN, 434/5; Evropska kontrolna komisija, 434—437, 644—654; dejstva u Libanonu, 436/7; Konferencija u Teheranu, 437/8; evolucija privremene vlade, 434—654; trenja sa Ajzenhauerom, 439/40; dobra saradnja, 442/3; SAD priznale, 643—646.

Francusko-sovjetski pakt, potpisан 10. decembra 1944, 651/2.

Frankfurt (na Majni), 608/9, 662/3, 674—676, 805/6.

Frankfurt (na Odri), 681/2.

Fridburg (Friedeburg, Hans Georg von), nemački admirал, 836/7, 838/9.

Fu Ping Šojng, kineski diplomata, potpisnik deklaracije četiri nacije, 292/3.

Fajrbrand (Firebrand), naziv za zauzimanje Korzike, 252/3.

FAN kao direktiva Kombinovanog odbora načelnika generalštabova Aleksanderu za Julijsku Veneciju, 856/nap., 857/8.

Filipini, 67—71, 160/1, 216/7, 377/8, 545—552, 630—634, 685/6.

Filips (Phillips, William), bivši podsekretar SAD, 488/9.

Firlinger, Zdenek, čehoslovački predsednik vlade, 776/7.

Finska, 19/20, 45—53, 94—98; Čerčilova kritika Staljinovih zahteva, 375/6; Ruzvelt i Idn o finskoj granici, 182/3; i SSSR, 373—375; 609—778; bezuslovna kapitulacija, 333/4; ublaženje uslova, 484—488; diskusija u Teheranu, 369—375; sovjetski uslovi i traženje primirja, 373—378, 543/4; SAD prekidaju odnose, 565/6; primirje, 565—569; razvoj odnosa posle primirja, 777—779; Evropska kontrolna komisija, 777/8.

G

Galicija, 894—898; predlog za rešenje, 894/5.

Garo (Garreau, Roger), politički predstavnik slobodnih Francuza u Moskvi, 568/569/nap.

Gebels (Goebbels, Joseph), nacistički ministar propagande, 163/4, 340/1, 489/90.

Gevernic (Gaevertz, Gero von), američki šef obaveštajne službe u Švajcarskoj, 795/6.

Goblet, naziv za savezničko iskrcavanje u unutrašnjosti Italije, 252/3.

Grabski, Vladislav, poljski predsednik vlade, 719/20, 894—898.

Grac (Graz), grad u Austriji, 477/8.

Grant (Grant, Ulysses S.), američki general iz vremena gradanskog rata, 163—167.

Graset (Grasset, Sir A. Edward), britanski general, 439/40.

Grčka, 26/27, 219/20, 264—268, 366/7; vlada u izgnanstvu, 287/8, 581/2; i Velika Britanija, 287/6, 458—461; i SAD 460/1; i komunistički pokret otpora, 287/1, 364/5, 582/3, 609/10; obrazovanje Komiteta narodnog oslobođenja, 458/9; uticajne sfere, 465—470, 612—618; iskrcavanje u, 609/10; obrazovanje koalicione vlade, 739/40; uspostavljanje regentstva, 740/1.

Grčki kralj, 287—589, 458—461, 740/1; uspostavljanje regentstva 740/1.

Gromiko, Andrej, 408/9, 589/90.

Grovs (Groves, Leslie R.), general-major, tvorac Manhattanovog plana, 685/6, 865/6.

Groza Petru, predsednik nove rumunske vlade, 773—775.

Gru (Grew, Joseph C.), državni sekretar SAD, 653/4, 856/7.

Guam, 160/1, 545/6.

Gvadalkanal, 75.

Gvarilja (Guariglia, Raffaele), italijanski ministar inostranih poslova, sastanak sa Ribentropom, 231/2, 243/4.

Gusev, Fedor I., sovjetski ambasador u Londonu, 325—327, 465/6, 492—494, 736/7, 843—845.

Gvozdena zavesa („Iron Curtain”), 865/6.

H

Hal (Hull, Gordell), američki ministar, 23, 27, 41/2, 209/10, 273/4; načela Atlantske povelje, 42, 44, 50, 95—98; Idn o sovjetskim granicama, 49/50, 94—95; francuska pitanja, 433—436; nemačka pitanja, 183/4; Kina, 183/4; razgovor sa Litninovim, 185/6; o potrebi sastanka Ruzvelt—Čerčil, 194—197, 335—337; stav prema

de Golu, 154/5, 201/2, 433/4, 442/3; ugovor o predaji Italije, 221/2; SSSR o predaji Italije, 239—241/ i Vojnopolička komisija (MPC), 246; gledanje na italijanska pitanja, 258/9, 329/30, 584/5; poljsko pitanje, 276—277, 393/4, 406—409, 412/3, 516/7; Beneš, 279/80; konferencija ministara u Moskvi (oktobar 1943), 264—332, 372/3; deklaracija o Italiji, 267/8; vojna strategija, 197—323; deklaracija četiri nacije, 278/9, 292/3, 331—334; ulazak SSSR-a u rat na Pacifik, 326—328; Francuski komitet oslobođenja 433—441; sfere uticaja, 298/9, 465—470; bezuslovna kapitulacija, 306—310, 482—489; nemačke okupacione zone, 497—500; nemačke reparacije, 502—514; ekonomski odnosi s Nemačkom posle rata, 505—513; obrazovanje OUN, 586—588; razgovori Staljina i Čerčila u Moskvi (oktobar 1944), 605/6; ekonomika pomoć Sovjetskom Savezu posle rata, 875/6.

Halifaks (Halifax, Lord), britanski ambasador u Vašingtonu, 273/4, 465/6, 468/9, 484/5, 670/1.

Hamp (Hump), vazdušni put Indija—Kina preko Burme, 67/8, 190/1, 218/9, 350/1, 545/6, 550/1.

Hanko, poluostrvo na jugu Finske, 123/4, 373/4, 564—567.

Hariman (Harriman, W. Averell), američki diplomat, 11; Američko-britanska misija u Moskvi (septembar—oktobar 1941) 33, 36, 47/8; u Londonu na čelu misije za pomoć, 84/5; u Moskvi sa Čerčilom, 113—124; sastanak Ruzvelta—Čerčila, 122/3, 198—201; kavkaski front, 133/4; iranska pruga, 133/4; prva konferencija u Kvibeku („Kvadrant”), avgust

1943, 245/6; katinski pokolj, 273/4; konferencija ministara inostranih poslova u Moskvi, oktobar 1943, 297/8, 314—328; SSSR ulazi u rat na Pacifik, 297, 553—560; konferencija u Kairu, 340/1; konferencija u Teheranu, 352—369, 875/6; SSSR, 388—404; Beneš, 401—403, 776/7; sovjetsko-poljske teškoće, 404—416, 698—713, 786/7; sovjetske baze za prihvatanje aviona koji su bombardovali Nemačku (shuttle bases), 423—425; plan „Overlord“, 427/8; vojna saradnja savezničkih štabova, 368/9, 553—560; pitanja Italije, 449/50 i Nemačke, 493/4; Mađarska, 576—579, 747—749; Poljski nacionalni komitet, 516/7; varšavski ustank i pomoć, 524—533; Mikolajčik, 527/8, 710—713; izveštaj Staljina o II konferenciji u Kvibeku, 533—604; vazduhoplovne baze na sovjetskom Daljom istoku, 556—559; Grčka, 582/3; kineska pitanja sa Staljinom, 559—561; pogledi sovjetske politike, 520—597, 813—816; Finska, 565/6; rumunsko pitanje, 567—569, 771/2; Bugarska, 573/4; konferencija u Dambarton Ouksu, 588/9; Čerčil—Staljin u Moskvi, oktobar 1944, 604—638, 692—697; Molotovljev stav prema poljskom pitanju u Teheranu, 621—630; Bido i de Gol, 474—651; Staljinovi teritorijalni zahtevi, 698—699; razgovori sa Staljinom u pogledu sovjetskih operacija, decembar 1944, 654—659, mart 1945, 765/6, 824/5; stvaranje komisije za Poljsku, 725—816; u Jalti, 699—707; dalekoistočna pitanja u Jalti, 699—707; OUN, 588—599, 752—755; posle smrti Ruzveltove, 785/6; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 584—813; Ajzenhauerov izveštaj Staljinu o

strategiji, 589—591; izveštaj Trumanu, 870—873; okupacione zone kod Beča, 848/9; pomoć sovjetske obnove, 875—881; povratak u Moskvu sa Hopkinsom maja 1945, 885/6.

Harli (Hurley, Patrick J.), Ruzveltov predstavnik u Kini, 372/3, 546/7, 560/1, 694/5, 697/8, 870/1.

Haski (Husky), naziv za iskrcavanje na Siciliju, vidi *Sicilija*.

Havajska ostrva, 69.

Henderson (Henderson, Loy), američki otpravnik poslova u Moskvi, 138/9.

Hepbern (Hepburn, A. J.), američki admiral, 161/2.

Hes (Hess, Rudolf), let u Škotsku, 138/9.

Himler (Himmler, Heinrich), nacistički šef SS-trupa, 796/7; 804/5, 833—837.

His (Hiss, Alger), član američke delegacije, 717/8/nap., 732/3/nap.

Hitler (Hitler, Adolph), voda III Rajha, 9, 23—25, 30, 37, 39, 41, 49; okupira Čehoslovačku, 54; gaženje Francuske, 78, 92/3; odbacivanje planova svojih generala, 49/50; povlačenje trupa sa Kavkaza, 151/2; poraz u Italiji, 224—226/ rumunski pregovori, 461/2; nezadovoljstva u vojsci, 486—490; Keselring, 587/8; zadnji dani, 833—837.

Holandska Istočna Indija (Indonezija), 71.

Hong Kong, 346/7, 678/9, 700/1, 706/7, 758/9.

Hopkins (Hopkins, Harry), američki državnik, 29—31, 44, 71, 74, 81/2, 104/5, 194/5, 479/80, 541/2, 604/5, 653/4, 844/5; u Londonu s Maršalom, aprila 1942, 70—99; u Kasablanki, 154—164; razgovori sa Idnom u Washingtonu,

179—185; pogledi na Badoljovu vladu, 258/9; kairska deklaracija, 351/2; teheranska konferencija, 358/9; 363—394; plan „Dragon”, 478/9; Nemačka, 502/3; Harimen, 556/7, na Malti i u Jalti, 671/2, 734/5; Truman ga šalje u Moskvu, 791—893; gledanje na Čerčilovu politiku, 855/6; pomoć sovjetske obnove, 875—879.

Hor (Hoare, Sir Samuel), britanski ambasador u Madridu, 231—234.

Horti (Horthy, Nicolas), regent Mađarske, 574—618; svrgavanje s vlasti, 617/8.

Hvajt (White, Harry Dexter), američki podsekretar za finansije, 504—507.

I

Idn. (Eden, Anthony), britanski ministar inostranih poslova, 20—23, 49, 50, 53, 57, 164/5, 208—213, 245/6, 413/4, 864/5; odlazak u Moskvu (decembra 1941), 49/50; Britansko-sovjetski ugovor, 50—54, 99—108; sovjetske granice, 394/5; pitanje odlaska u Kasablanku, 153/4; odlazak u Vašington, marta 1943, 179—186, 272/3, 307/8; ideja o osnivanju Ujedinjenih nacija, 180/1, 376/7; italijanska predaja, 231/2; konferencija ministara u Moskvi, 264—328; deklaracija o Italiji, 267/8; Molotov, 287/8; italijanska pitanja, 289/90; poljska pitanja, 57—59, 272/3, 276—279; posle Teherana, 398—400, 406/7, 710/711, 786/7; Čehoslovačka, 279/80; Jugoslavija, 287/8; Grčka, 465/6, 740/1; deklaracija četiri nacije, 292—305; vojna pitanja na Moskovskoj konferenciji, 297/8, 313—328; Turška, 320—324, 369/70; severni konvoji, 323—327; stupanje SSSR u rat na Pacifiku, 327/8; konferen-

cija u Teheranu, 366—379, 481/2; Beneš, 279/80, 402/3; de Gol, 433/4; Francuski komitet narodnog oslobođenja, 372/3; bezuslovna kapitulacija, 484/5; Morgentauov predlog, 509/10; sa Četvrlom u Moskvi (X 1944), 603—642; konferencija u Jalti, 671/2, 706—758; tajni sporazum u Jalti za Daleki istok, 707/8; Komitet za podešenje Nemačke, 736/7, 843/4; obaveštenje o atomskoj bombi, 866/7.

Indija, vazdušni put za Kinu (Hump), 67/8, 77, 190/1, 218/9, 350/1, 545/6, 550/1; baze, 67/8; povećanje američkih izvora, 554/5.

Indokina, 40, 350/1, 443/4, 678/9; mogućno pokroviteljstvo, 437/8.

Ineni, Ismet, general i predsednik turske vlade, 179/80, 371/2, 419/20.

Iran, Harimenova poseta, 133/4, 134/5; diskusija Harimenova na konferenciji, 369—373; deklaracija u vezi sa, 372/3, 387/8.

Irska, 69.

Island (Iceland), iskrcale se američke trupe, 27, 69; predlog za sastanak Staljina i Ruzvelta na, 122/3, 194/5; konvoji od, 127/8.

Ismej (Ismay, Sir Hastings Lionel), britanski general, 245/6, 314—319, 348—365, 809/10.

Istočna Pruska, 52; pitanje podele između Poljske i SSSR-a, 50/1, 181—184, 272/3, 311/2, 377/8, 393—409, 504—526, 610—717.

Istočni front, stanje krajem 1944, 654—657; stanje u vreme konferencije u Jalti, 662—680; stanje posle Jalte, 765—767; strategija na ovom frontu, 658—661.

Istra, 859/60; predlog za iskrčavanje u, 363—366, 473—478, 549/50.

579/80, 606—610; odbijanje predloga, 609/10; borba oko uprave u proleće 1945, 853—861.

Italija, 8, 40, 41, 77; plan za iskravljivanje na Siciliji, 146/7, 169/70, 186—190, 197—200; bezuslovna kapitulacija, 164/5, 221/2; odluka za iskravljivanje, 218/9; primirje, 219/20, 237/8; uslovi predaje, 218/19, 221—223, 225—236; Badoljova vlada, 215—236; pismo generala Smita, 235/6; Staljin povodom predaje, 243—249; primanje u savez, 259/60; Kontrolna komisija, 254—264, 447—451, 570/1, 739/40; Ajzenhauer da bude predsednik komisije, 254/5, 260/1, 447/8; Ruzveltova direktiva Ajzenhaueru, 252—255, 447/8; objavljuvanje rata Nemačkoj 13. oktobra 1943, 258—230; obrazovanje Savetodavnog veća na konferenciji ministara u Moskvi, 263/4, 434/5, 447/8; kraljev dekret o unapredenu sina u čin kraljevskog general-potpukovnika i postavljanje za carskog namesnika, 453—455; iskravljivanje kod Anđeja, 417—419; nova direktiva za operacije, 422—425; Saveznička kontrolna komisija, 582/3; američka vlada uspostavlja diplomatske odnose 26. oktobra 1944, 584/5; nova Bonomijeva vlada, 453/4, 739/40; uticajne sfere, 465—466, 766—769; određivanje italijansko-jugoslovenske granice na konferenciji u Jalti, 744—747; Julijjska Venecija, 744—747, 852—861.

J

Jalta, konferencija u februaru 1945, 679—682; dolazak Čerčila i Ruzvelta u, 679/80; strategijski planovi za zapadnu Evropu, 661—684; strategijski plan za istočni front, 683/4; strategija na Pacifiku, 685/

689; koordiniranje savezničkih planova, 682—690; bezuslovna kapitulacija, 490/1; tajni sporazum o uslovima za stupanje SSSR u rat protiv Japana, 688—706; obaveštenje Čang Kaj Šeka o tajnom sporazumu, 700—706; Kinesko-sovjetski ugovor, 695/6; deklaracija o Poljskoj, 717—724; pitanja Nemačke, 490/1, 725—739; pitanja Italije, 738/9; pitanja Jugoslavije, 742—745; Rumunija, 745—748; Bugarska, 747/8; Madarska, 747/8; deklaracija o slobodnoj Evropi, 749—751; OUN, 750—762; utvrđen datum za konferenciju u San Francisku, 758—761.

Japan, 27; stupanje u rat, 39, 40, 41, 49, 50; plan ABH-1, 66, 68, 70, 73, 78, 109/10; Trojni pakti 1940., 38/9; predlog za ugovor sa SAD, 38—48; strategija protiv Japana, 65—73, 190—191, 216/7, 346—357; bezuslovna kapitulacija, 162—169, 870/1; kairska deklaracija, 351/2; odluka za ofanzivu protiv, 190/1; „Kvadrant“ (u Kvibeku), doneta odluka, 216/7; odluke u Teheranu, 254—357; odluka sa II konferencije u Kvibeku, 545—552; pitanje invazije na, 549—687; sovjetski ulazak u rat na Pacifik, 174/5, 326—387, 549—553, 603/4, 630—642, 688—690, 869—871; SSSR i ugovor o ribolovu, 554/5; ustupanje ostrva Sahalina SSSR-u, 356, 555; potvrđeni planovi u Jalti za napad, 685—689; SAD i rat protiv, 865/6; upotreba atomske bombe protiv, 891/2.

Jaši, 567/8.

Jenan, 559/8, 693/4.

Jodi (Jodl, Alfred), nemački general, 838/9; potpisivanje nemačke kapitulacije, 838/9.

Jugoistočna Azija, 546/7, 678/9.

Jugoistočnoazijska komanda, 678/9.
Jugoslavija, 19/20, 26/7, 219/20, 283/4, 299/300, 366/7; Idn i Ruzvelt diskutovali o položaju posle rata, 182/3; Tito, 192/3/nap., 285/6, 287/8, 363/4, 456—459, 577—582, 742—745; kontrola italijanskih poslova, 264/5, 615/6; jugoslovenska vlada u izgnanstvu, 283—287 (u Londonu), premeštanje u Kairo, 288/9, 456—460; kralj Petar II, 283—289, 456—459, 742—745, 853/4; partizanski borci, 285—287, 363—368, 456/7, 579—585, 853—859; sovjetski zapteti, 456/7; kralj i obrazovanje nove vlade, 457/8, 577/8; Šubatović novi predsednik vlade, 457—459, 577/8, 742—745; predlog za iskrcavanje na jugu, 608—610; sporazum Čerčila i Staljina (oktobar 1944), 615/6; uticajne sfere, 465—480, 612/3, 614—617; diskusija u Jalti, 742—745; granice prema Austriji i Italiji, 744—748; pakt o uzajamnoj pomoći sa SSSR-om 853/4; sukob zbog Južne Venecije, 744—747, 853—861.

K

Kadogan (Cadogan, Sir Alexander), britanski podsekretar inostranih poslova, 42/3, 380/1.

Kafri (Caffrey, Jefferson), američki ambasador u Francuskoj, 646/7, 653/4.

Kairo, Čerčil u, 113/4, 134/5; Hari men u, 134/5; I konferencija oktobra 1943., 341—355; II konferencija decembra 1943., 369/70, 371—373; predsednik Ineni staje se sa Čerčilom i Ruzveltom u, 419/20.

Kairska deklaracija (Cairo Declaration), 167/8, 183/4, 350—354;

pozivanje na nju na konferenciji u Teheranu, 387/8.

Kajtel (Keitel, Wilhelm), nemacki maršal, 231/2, 836/7, 839/40.

Kalgan, 635/6, 637/8.

Kalinjin, 37/48.

Kambel (Campbell, Sir Ranald), britanski ambasador u Lisabonu, 229/30, 233/4.

Kamčatka, kao vazduhoplovna baza, 554/5, 633/4, 635/6.

Kaningedem (Cunningham, Sir Andrew), britanski admiral, 192/3.

Karelija, 375/6, 565/6.

Kasabile (Cassabile), 235/6.

Kasablanka, projekat za iskrcavanje kod, 135/6; iskrcavanje izvršeno kod, 137/8.

Kasablanska konferencija (Casablanca Conference), januara 1943, pripreme, 150—153; Staljin, 150—154; vojne odluke, 157—162, 171—176; objavljivanje principa „bezuslovne kapitulacije” 162—171; Staljin i Čang Kaj Šek obavešteni o odlukama, 169/70; sovjetski odgovor na donete odluke 169—175.

Kasel (Kassel), 662/3, 675/6, 805/6.

Kasidi (Cassidy, Henry), novinar, 196/7.

Kastelano (Castelano, Giuseppe), italijanski general, pomoćnik načelnika štaba Vrhovne komande, 231—244; potpisivanje primirja, 235/6, 247/8.

Katinski pokolj, 272—274, 276/7, 517/8, 533/4.

Katru (Catroux, Gorges), francuski general, 202/3.

Kavkaski front, projekat za anglo-američke snage, 124—134; odbacivanje projekta, 147/8; Staljin odbija pomoći za, 147/8.

Kenan (Kennan, George F.), američki diplomata, 12, 497/8, 593/4, 596—599, 643/4, 848—850, 870—872.

Kenig (Koenig, J. M. B.), francuski general, predstavnik Francuskog komiteta za nacionalno oslobođenje, 439—444.

Kenigsberg (Kalinjin), 377/8, 398/9, 514/5, 520/1, 525/6, 621/2, 630/1, 662/3, 681/2, 715/6.

Kerzonova linija (Curzon Line), 51, 58, 181/2, 395—399, 404—414, 514—526, 620—630, 714—719; postanak i istorijat, 50/1, 894—898.

Keselring (Kesselring, Albert), nemacki maršal i komandant snaga u Italiji, 795—802, 804—808, 809/10.

Kijev, 30/1, 360/1, 894/5.

Kilski kanal, 355/6, 381/2, 504/5, 830/1.

Kina, 40, 44; put za Kinu, 68, 77; pod nacionalnom vladom (Kuomintanga), 693—697, 872/3; vojni planovi, 183—192, 218/9, 264/5; Idn i Ruzvelt razgovarali (marta 1943), 180—183; deklaracija četiri nacije, 295—299, 352/3; ekonomski uslovi 344/5, 693/4; deklaracija u Kairu, 350—354, 692/3; konferencija u Teheranu, 356—359, 376/7; kao jedan od „četiri policajca”, 352/3; II konferencija u Kvibeku, 532—552; prema komunističkoj vlasti, 352/3, 546/7, 559—563, 693—696; mesto Saveta bezbednosti UN, 591/2; konferencija u Dambarton Oksu, 597/8; diskusija na Malti, 676—679; diskusija u Jalti, 693—698, 704—707; Kinesko-sovjetski ugovor, 695/6, 706/7.

Kinesko - burmansko - indijsko ratište, 76/7, 342/3, 346/7, 676/7.

Kinesko-indijski vazdušni put (Hump), 67/8, 218/9, 350/1, 545/6, 550/1; vazduhoplovne baze, 218/9; vojni aspekt sagledan na Malti, 676—679.

Kinesko-sovjetski pakt, nagovušten u Jalti, 695/6.

King (King, Ernest J.), američki admiral i komandant flote, pobornik pacifičkog ratišta, 69/70, 73, 74, 76, 442/3; memorandum Maršala u Kinga, 10. jula 1942, 72—74; sa Maršalom i Hopkinsom u Londonu, jula 1942, 73/4, 88—91; dodeljivanje snaga, 76/7; drugi front u 1942, 105/6; u 1943, 148/9, 189/90; u 1944; 189—191; na konferenciji u Kasablanki, 160/1; na konferenciji u Teheranu, 363/4.

Kirk (Kirk, Alexander), američki ambasador u Italiji, 450/1.

Kislenko, A. P., sovjetski general, 833/4.

Kjušju, japansko ostrvo, 686/7.

Klark (Clark, Mark), američki general, 418/9, 474/5, 606/7.

Klark-Ker (Clark-Kerr, Archibald), britanski ambasador u SSSR-u, 110/1, 241—247, 340—354, 556/7, 567—589, 747—861; poljsko pitanje, 401—412, 527—531, 620/1, 780—783; službovanje u Komisiji za Poljsku, 723/4.

Klej (Clay, Lucius D.), američki general, 501/2.

Klejton (Clayton, William L.), američki podsekretar, 880/1.

Klemanso (Clemenceau, Georges), predsednik francuske vlade u I svetskom ratu, 714—718.

Kolvil (Colville, Johan Rupert), lični sekretar Čerčilov, 22/3.

Kombinovani odbor načelnika generalštabova (Combined Chiefs

of Staff, U.S. — British), objašnjenje sastava i uloge, 71; pripremanje direktive za „Torč”, 137/8, izveštaj na konferenciji „Trident”, 189/90; strategijske odluke na konferenciji „Kvadrant”, 216/7; uslovi italijanske predaje, 218/9, 226—268; ulazak Turske u rat, 320/1; konferencija u Teheranu, 368—371; konferencija u Kairu, 340/1, 348—351; odlaganje plana „Anvil”, 422/3; „Anvil” revidiran u „Dragon”, 473/4, 478/9; nova direktiva za operacije u Italiji, 422—425; direktiva za „Overlord”, 426/7; vojna saradnja sa SSSR-om, 431/2; de Gol, 439—442, 654/5; uslovi nemačke kapitulacije, 489—493; nemačke okupacione zone, 501/2; II konferencija u Kvibeku, 501/2, 546—584; plan za osvajanje Japana, 549—557; vojna strategija na zapadnom frontu, 609/10, 657/8, 662—664, na Malti i u Jalti, 665/6, 671—678, 681, proleće 1945, 674/5, 819—833; informacija o sovjetskim operacijama, 685—693; sredozemni front razmatran na Malti i u Jalti, 675—677; ratište Dalekog istoka razmatrano na Malti i u Jalti, 576—579; Ajzenhauerova veza sa sovjetskom Vrhovnom komandom, 683—685; razmatranje u Jalti invazije na Japan, 686—689; kapitulacija Nemačke, 833—839; Julska Venecija, 854—860; povlačenje armija na zapadnom frontu, 863/4.

Kominterna, 196/7.

Komitet za podelu Nemačke (Committee on Dismemberment of Germany), vidi *ESC*.

Komitet nacionalnog oslobođenja Francuske (French Committee for National Liberation), vidi *F A J S*

Francuski komitet nacionalnog oslobođenja.

Konelijska rezolucija (Connally Resolution), 332/3, 587/8.

Konferencija ministara inostranih poslova u Moskvi, vidi *F o r i n o f i s*.

Konoli (Connolly, Donald H.), američki inžinjer; transiranska železnička pruga, 134/5.

Kontrolna komisija za Italiju, vidi *Italija*.

Konvoji (Convoys), severnom rutorom, 102/3, 112/3, 123/4, 126—129; privremeno obustavljanje za vreme operacija „Torč”, 112/3, 126/7, 131—134; Staljinovo reagiranje na obustavljanje konvoja, 131/7; ponovno obustavljanje, 175—177, 325/6; uspostavljanje redovnog slanja 323—327.

Koreja, 77, 350—355, 637/8, 678/9, 689/90; mogućnosti za obrazovanje starateljstva, 710/1.

Korzika, 216/7, 436/7, 474/5.

Kostiljev, M. A., sovjetski predstavnik u Italiji, 450/1.

Kotanten (Cotentin), iskrcavanje D-dana kod, 419—421.

Kozice, 777/8.

Krips (Cripps, Sir Stafford), britanski ambasador, 25.

Kroče (Croce, Benedetto), italijanski državnik i istoričar, 454/5.

Kroli (Crowley, Leo T.), američki ekonomist, 880/1.

Kujbišev, evakuisanje diplomatskog kora u, 37/38, 51.

Kunming, 545/6, 676/7.

Kuomintanška vlada, vidi pod *Kina*. nacionalna vlada.

Kurilska ostrva, 350/1, 354—357, 692/3, 699—703, 866—872.

- Kursk**, 86/7, 241/2.
- Kvadrant**, vidi I i II konferenciju u Kvibeku.
- Kvejlin** (Kweilin), baza u, 545/6, 546/7.
- Kvibeška konferencija** (Quebec Conference), I konferencija u Kvibeku („Kvadrant“), avgust 1943, 215—219, strategijske odluke, 215—219; plan za italijansku predaju, 218/9, 231—237, 247—249; II konferencija (sept. 1944), 541—554; Nemačka 489/90, 498/9; usvajanje Morgentauovog predloga, 507—509; strategija za Evropu, 541—550; strategija za Daleki istok, 545—557; usvajanje plana za iskrcavanje u Grčku, 582/3; izveštaj Staljina o donetim odlukama, 218/9, 550/1, 556/7, 582/3.
- Kvinsi** (Quincy), 670/1, 760/1.
- L
- Lajpcig** (Leipzig), 606/7, 822/3, 823/4.
- Lamanš** (kanal), 72—78.
- Lange** (Lange, Oskar), profesor, SAD, 412/3.
- Lansinško-išijski ugovor** od 2. novembra 1917. godine, 703/4.
- Latvija**, 19/20, 97/8, 765/6.
- Lavov**, 58—60, 61, 395—414, 514—517, 621—631, 710—715, 894/5.
- Lebedev, Viktor**, sovjetski ambasador kod poljske vlade u izgnanstvu, u Londonu, 517/8.
- Lejhi** (Leahy, William D.), admiral, načelnik Ruzveltovog štaba, i član Zajedničkog odbora američkih načelnika generalštabova, 90/1, 148/9, 192/3, 422/3, 802/3, 808/9, 816/7, 888/9.
- Lejte** ostrvo, 545/6, 630/1.
- Leklerk** (Le Clerc, Jacques), francuski general, 439/40.
- Lemnicer** (Lemnitser, Lyman L.), američki general, zamenik načelnika Generalštaba, 795—800.
- Lenjin, Nikolaj**, 523/4, 897/8.
- Lenjingrad**, 30/1, 58/9, 373/4, 375—379, 565.
- Leros**, ostrvo, 322—324.
- Letonija**, 19.
- Libanonski sporazum**, 581/2.
- Li** (Lee, Robert E.), američki general iz gradanskog rata, 163—166
- Libek** (Lübeck), 381/2, 496—498, 765/6, 827—866.
- Liga (Društva) naroda** (League of Nations), 43/4.
- Liper** (Leeper, Sir Roginald, W. A.), britanski ambasador kod grčke vlade u izgnanstvu, 485/6
- Litvanija**, 19, 56, 610/11, 756.
- Litvinov, Maksim**, sovjetski diplomat, 36/7, 109/10, 131/2, 143/4, 185/6, 333—335; opozvan iz Washingtona, 243/4; na konferenciji ministara inostranih poslova u Moskvi (1943), 277/8.
- Lojd Džordž** (Lloyd George, David) predsednik britanske vlade u I svetskom ratu, 894—898.
- London**, 53, 71, 72.
- Lublin**, 56, 518—522.
- Lukasijević**, poljski ambasador u Parizu, 55.
- Luzon**, ostrvo, 630/1.
- LJ
- Ljubljanska vrata**, 229/30, 475/6, 477/8.
- M
- Madarska**, 180/1, 219/20, 231/2, 366/7, 462/3, 775—778; SSSR, 47/8, 182/3, 429/30, 582/3, 608/9,

617/8; predlog za zauzimanje s juga, 363/4; Crvena armija se bliži, 574/5, 610/11; abdikacija 617/8; predlog za primirje, 484—488, 576/7, 617/8, 747—749; uticajne sfere, 479/80, 612—620, 747/8; regent Horti, 574—579, 617/8; Kontrolna komisija, 614—618, 747—776; privremena vlada u Debrecinu, 747/8; potpisivanje kapitulacije, 748/9.

Majski, Ivan, sovjetski ambasador u Londonu, 20/1, 34/5, 36, 48, 57, 58, 95/6; Atlantska povelja, 47/8; Poljska, 57/8; sovjetska granica, 122/3; drugi front u 1943, 143/4; Sovjetska vojna situacija, 143/4; kavkasti front, 143 — 148/nap; predlog da se Bogomolov pošalje u Alžir, 208—210; opozivanje iz Londona, jula 1943, 239/40; Čehoslovačka, 281/2; Jalta, 732/3.

Makartur (Mac Arthur, Douglas) američki general, operativni zahtevi 69—73, 74—77, 216/7, 346/7, 545/6, 630/1; Ruzvelt u Honolulu, 545/6.

Makferlejn (Mac Farlane, Frank Noel Mason), general, oficir za vezu sa kraljem i italijanskom vladom u Brindiziju, 250/1, 255/6, 450/1.

Makintajr (McIntire, Ross T.), Ruzveltov lekar, kontra-admiral, 337/8.

Maklin (Maclean, Fitzroy), britanski brigadni general, na čelu britanske misije kod Tita, 285/6/ nap; 457/8, 580/1.

Makmilan (Macmillan, Harold), britanski političar, i savetnik u severnoj Africi, 205/6, 233/4, 254/5, 255/6, 434/5.

Maknerni (McNarney, Joseph), američki general, 90/1.

Malaja (Malaya), 67/8, 69, 218/9; poluostrvo, 630/1.

Malet (Mallet, Sir Victor), britanski ministar u Stokholmu, 835/6.

Malinovski, Rodon, sovjetski maršal, 573/4, 773/4.

Malta, konferencija na (30. I 1945), pripreme za konferenciju 670/1; Kombinovani odbor načelnika generalštava u, 671/2; strategijski planovi za dejstva u Evropi, 671—678; planovi za Daleki istok, 676/7; bezuslovna kapitulacija Nemačke, 671/2; Japana 671/2.

Mandžurija, 77, 350—355, 560/1, 633—641, 688—700, 760/1, 870—872.

Mandžurijska pristaništa; raspravljanje na konferenciji u Teheranu, 354—356; u Jalti, 698—703, vidi takođe *Dajern i Portartur*.

Mandžurijska železnica, raspravljana na konferenciji u Teheranu, 355/6, 356/7; na konferenciji u Jalti, 698—703.

Manhatanov projekt, tajni naziv za atomsku bombu, 685/6.

Maribor, 477/8.

Marakesh, Čerčil u, 402/3, 418/9.

Marfi (Murphy, Robert D.), američki konzul i savetnik u severnoj Africi, 201—206, 254—258, 434/5, 453/4, 501/2.

Maršal (Marshall, George Catlin), američki načelnik Generalštava, 49/50/nap, 66, 67—82, 350/1; memorandum Ruzveltu, 66/7; u Londonu sa Hopkinsonom (aprila 1942), 70—73, 81—83, 92—95, 98/9; u Londonu sa kraljem i Hopkinsonom (jul 1942), 73/4, 88—90; memorandum sa admiralom Kingom (jul 1942), 72—75; Maršalov memorandum, 81/2; izveštaj Stevensonu, 82/3; argumenti protiv iskrcavanja u severnoj Africi, 79/80, 86—93; kavkaski front, 126/7;

iranska pruga, 134/5; drugi front 1942, 104—106; u 1943, 142—190; u 1944, 197/8; „Overlord”, 250/1 371/2, 473/4; Ruzvelt se protivi njegovom odlaku u Englesku, 151/2; Ruzvelt želi da ga uputi u Moskvu, 153/4; u Kasablanki, 157—168; Čerčil u Alžiru, 190—194; izveštaj Staljinu o odlukama na konferenciji „Trident”, 197/8; uslovi italijanske predaje, 228/9; kineska strategija, 342—350, 678/9; „Anvil”, 429—479; francuski problemi, 442/3; Ajzenhauer (januar 1945), 658/9; na Malti i u Jalti, 654/5, 675—684; atomska bomba, 685—687; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 797—809; Truman, 816—819, 884/5; strategija na zapadnom frontu u proleće 1945, 821—832; Julijska Venecija, 857/8; Himlerov predlog za predaju Nemačke, 836/7; povlačenje armija na zapadnom frontu, 866/7.

Masilji (Massigli, René), francuski državnik, 202/3; i de Golov odlazak u London uoči invazije, 441/2.

Matju (Mathews, H. Freeman), američki državnik, beleške sa Jalte, 714—734.

Međunarodno starateljstvo (Trusteeships, International), diskusija Ruzvelta i Molotova, 107/8; diskusija sa Halom i Idnom, marta 1943, 179—184; diskusija u Moskvi (okt. 1943), 300—303; diskusija u Teheranu, 381/2, 437/8; diskusija u Jalti, 757/8.

Melitopolj, 38/9.

Mihailo, rumunski kralj, 462—464; 567—569.

Mihailović, Draža, četnički voda u Jugoslaviji, 283—288, 456—458, 579/80.

Mikloš, Bela, madarski predsednik vlade, 775/6.

Mikolajčik, Stanislav, poljski predsednik vlade (jul 1943), 274/5; granični i teritorijalni zahtevi, 277/8, 406—408, 409/10, 512—526, 618—717; poljska vlada u izgnanstvu, 393/4, 403—412, 518—537, 620/1; Beneš, 402—404; Čerčil, 406—410, 518/9, 618—712; Ruzvelt, 407—414; u Vašingtonu juna 1944, 512—519, 630/1, 710/1; Staljin, 411/2, 517/8, 525—532, 620—627; Komitet nacionalnog oslobodenja, 518—528, 620—712; prvi odlazak u Moskvu (jul-avg. 1944), 518—526; drugi odlazak u Moskvu (okt. 1944), 618—629; Bjerutovi predlozi, 526—528; general Bor, 521/2; reorganizacija vlade u izgnanstvu, 534—626; diskusija u Jalti, 713/4; ostavka, 712/3, 781/2; varšavski režim odbiјa konsultovanje sa, 781—786; usvajanje odluka sa Jalte, 786/7.

Mikojan, Anastas, sovjetski komesar za spoljnu trgovinu, 874—877.

Minhenski sporazum, 18/19, 54; zauzeće Minhena, 832/3; posle sporazuma, 53/4, 277/8, 333/4.

Model (Model, Walther von), nemacki maršal, 805/6.

Molotov, Vjačeslav, sovjetski ministar inostranih poslova, 19—22, 36/7, 50/1, 53, 55, u Londonu i Vašingtonu povodom drugog fronta, 84—87, 98—107, 108—111, 118/19; Idn, 99—102, 185/6, 287/8; pakt sa Ribentropom 97/8; linija Molotov-Ribentrop za podelu Poljske, 54/5, 396/7; granice, 26/27, 99/101, 106—108; severna Afrika, 138—141; uslovi za predaju Italije, 240—247; Kontrolna komisija za Italiju, 261—265, 448/9; deklaracija u pogledu Italije, 267/8; Čehoslovačka, 279/80, 401/2, 776/7; poljsko-sovjetski odnosi; 277—283; 407—416, 516—530, 786/7; Mi-

kolajčik, 728/9, 522—526, 785/6; konferencija ministara u Moskvi (X. 1943), 264—268, 292—305, 309—373; deklaracija četiri nacije, 292—305, potpisivanje ove deklaracije, 292/3; Nemačka, 19/20, 306/7, 310—313; severni konvoji, 103/4, 325/6; ulazak SSSR-a u rat na Pacifiku, 326/7, 554/5, 557/8; pitanje prisustvovanja na konferenciji u Kairu, 340—342; konferencija u Teheranu, 352—355, 360—397; Savet za Italiju, 263—267; kineska pitanja, 295—299, 560—563, 696/7; sastanak Čerčila i Staljina u Moskvi (oktobar 1944), 605/6, 612/3, 614—625; pozivanje na Ruzvelta na konferenciju u Teheranu za poljske granice, 395/6, 621/2, 627/8; Harli i Nelson, 560/1; američke prihvratne baze (shuttle bases), 423—426; sovjetska ofanziva prema Poljskoj, 520/1; Rumunija, 462/3, 567—572, 771—774; Finska, 565/6; Bugarska, 573/4; Madarska, 576—618, 747—750; savezničko planiranje, 552—554; de Gol, 207/8, 476/7; francuska pitanja, 439/40, 643/4; konferencija u Jalti, 669/70, 699—747; OUN, 753—758; u komisiji za poljska pitanja, 723/4, 779—788; razgovor sa Trumanom (april 1945), 788—790, 866/7; na konferenciji u San Francisku, 782—789, 890/1; Stetinjus, 819/20; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 796—804; Savezna kontrolna komisija u Beču, 847/8; Julijjska Venecija, 853—855; pitanje neobaveštenosti Staljina, 866/7; i američka trgovinska politika, 875—877; predlog za američki zajam, 879—883.

Mone (Monet, Jean), francuski državnik, 202/3.

Montgomeri (Montgomery, Sir Bernard), britanski maršal, 175—177,

192/3, 821—833; koncepcija za strategiju na zapadnom frontu, 543—549, 662—676, 765/6, 819—838; želja da se ide na Berlin (u proleće 1945), 822/3; nemački predlog za kapitulaciju i usvajanje predloga, 836/7.

Moran (Moran, Lord), Čerčilov lekar, 679/80.

Morgan (Morgan, Sir Frederick E.), britanski general, 361/2, 439/40.

Morgentau (Morgenthau, Henry, Jr.), američki sekretar za finansije, 366—511, 880/1; pomoć sovjetske obnove, 880/1; predlog za zaključenje ekonomskog ugovora s Nemačkom, 504—512, 728/9; inicijatori ove pomoći na konferenciji u Kvibeku (septembar 1944), 507—509; Ruzvelt i Čerčil odustaju, 512—514.

Moskva, da se brani do poslednjeg čoveka, 38, 49, 50, 51, 53, 55; potpisivanje dopune tajnog ugovora od strane Ribentropa, 56.

Moskovska konferencija ministara, vidi *Forin ofis*.

Mosli (Mosely, Philip), zamenik Vajnanta u EAC, 12, 501/2, 847/8.

Mauntbatten (Mountbatten, Lord Louis), britanski admiral, vrhovni komandant savezničkih snaga na južnoazijskom ratištu, 105/6, 678/9.

Muravjev, Konstantin, bugarski predsednik vlade, 572/3; pad vlade, 573/4.

Murmansk, 38/9; konvoji za, 112/3, 126—130.

„Musket“ naziv za iskrcavanje na peti južne Italije, 252/3.

Musolini (Mussolini, Benito), italijanski diktator, 24/5, 214/5, 215/6, 222/3, 224—240.

N

Napulj, 249—251.

Nelson (Nelson, Donald M.), američki državnik, 560/1, 872—875.

Nemačka, 18, 31, 35, 40, 41, 47—48; razoružanje posle rata, 50, 54, 57; rat na Pacifiku, 66, 68, 70, 76, 78; bezuslovna kapitulacija, 162/3, 164—168, 481, 492; vojna strategija protiv, 542—550, 610/1, 811—813; podela, 183—187, 248/9, 310—314, 381—384, 493/4, 735/6; diskusija na konferenciji u Jalti, 735—738; Komisija za podelu Nemačke, vidi EAC; bombardovanje, 123—125, 175—200; uslovi kapitulacije, 309—310, 481—494, diskutovani u Jalti, 725/6; ugovor sa, 309—313, 493—514, diskutovan u Jalti, 728—731; okupacione zone, 466—502, 644/5, 844—865, diskutovane u Jalti, 725/6; kontrolne mere, 310/1, 493/4, diskutovane u Jalti, 725—729; Kontrolna komisija, 493—496, diskusija u Jalti, 725—727; reparacije i Komisija za reparacije, 493—509, diskusija u Jalti, 728—736; Morgentauov predlog, 504—512, ekonomski uslovi posle rata, razmatrani u Jalti, 728—730; upotreba njene radne snage, 493/4, razmatranje u Jalti, 734/5; ardenska ofenziva, 653—658; vojna situacija krajem 1944, u 542—545; Italija, 215—236; Poljska, 272—275; SSSR, 30—33; kapitulacija snaga u Italiji, 795—808; potpisivanje kapitulacije u Kazereti (29. aprila 1945), 835/6; kapitulacija Nemačke u Remsu, 7. maja 1945, 839/40, 864—866.

Nemačko-sovjetski pakt o nena-padanju iz 1939. godine, 18/19, 54/55, 55—59.

Nimic (Nimic, Chester W.), 545/6.

Nisa, reka, vidi *Odra—Nisa*.

Noks (Knox, Frank), američki državni sekretar za mornaricu, 27/28.

Nomura, Kišisaburo, japski ambasador u Vašingtonu, 26/7.

Norveška, 52/3; plan iskrcavanja, 103/4; nemački plan za iskrcavanje, 123/4.

Nova Kaledonija, 67/8, 437/8.

Novi Zeland, 70/1, 72.

O

Odra—Nisa, nemačko-poljska graniča, 394/5, 396—407, 525/6, 610—683, 710—719, 765/6, 791/2.

Okinawa, 685—687, 830/1, 866/7.

Okinlek (Auchinleck, Sir Claude), britanski general, 79/80.

Oran, iskrcavanje, 137/8.

Orel, 239—243.

Organizacija Ujedinjenih nacija (United Nations Organisation), 9; prva koncepcija, 43—46; diskusija Ruzvelt-Molotov, 107/8; diskusija Ruzvelt-Idn (mart 1943), 180/1; koncepcija konferencije ministara u Moskvi, 292—294, 302—304; diskusija na konferenciji u Teheranu, 352/3, 360/1, 375—378, 588/9; planovi sa konferencije u Dambarton Ouksu, 586—600; diskutovani u Jalti, 750—762; stvaranje OUN na konferenciji u San Francisku, 889—893; prvi članovi, 589, diskusija u Jalti, 752/3; sovjetski zahtevi na konferenciji u Dambarton Ouksu, 589/90, u Jalti, 756—758; Savet bezbednosti; u Dambarton Ouksu, 689—591, u Jalti, 750—753; pitanja predstavnika u: Dambarton Ouksu, 589/90, u Jalti, 752—754; teritorijalno pravo kontrole, konferencija u Jalti, 752/3, 757—759; procedura gla-

sanja u: Dambarton Olsru, 591—598, u Jalti, 750—757, diskusija Čerčil-Ruzvelt o tome, 594/5.

Orlemanski (Orlemanski, Father), katolički sveštenik, 412/3.

Osovina, 18, 26, 34, 40, 65, 70, 72.

Overlord, naziv operacije za prelazak Lamanša, 158/9, 216/7, 319—494; odlaganje početka, 420/1; direktyva za, 426/7; izvršenje, 423/4, 430—432, 472—475; Staljinova ocena poduhvata, 427/8.

P

Pacifik rat, 144/5; planovi diskutovani na konferenciji „Trident”, 190/1, i konferenciji „Kvadrant”, 215—219; planovi sa II konferencije u Kvikibeku, 545—551; planovi iz Jalte, 685—689; sovjetsko stupaњe u rat, obećano na konferenciji u Moskvi, 326—328, 354/5, 385/6, 549—642, 688—871; predlog za sovjetske operacije na Dalekom istoku, 632—637; politički uslovi za ulazak u rat SSSR-a (protiv Japana), 636—640, diskutovani u Jalti, 692—705; Ratni savet, 355/6, 356/7.

Papandreu, Đorđe, 7460/1, 7581/2, 609/10.

Parili (Parili, baron Luigi), italijanski industrijalac, 795/6, 805—812.

Paton (Patton, George), američki general, 176/7, 543/4, 831—833.

Pauker, Ana, rumunski komunistički voda, 745/6.

Paulus (Paulus, Friedrich von), nemacki maršal, komandant 6. armije, zarobljen kod Staljingrada, 157/8, 309/10.

Paž (Page, Edward, Jr.), 170/1.

Peking, 635/6, 637/8.

Perl Harbor, japanski prepad 7. XII 1941, 38/9, 40/1, 50/1, 66/7.

Persijski zalin, 372/3.

Peskadorska ostrva, 351—355, 692/3.

Petar, bivši kralj Jugoslavije, 579—582, 853/4.

Peten, (Petain, Henri, Philippe), maršal Francuske, 436/7.

Peti (Petit, Ernest), francuski general, 207/8.

Petrograd (Lenjingrad), 182/3, 569/70.

Petsamo, 375/6, 564—567.

Plastiras, Nikola, general i predsednik vlade Grčke, 740/1.

Pobednički program (Victory Program), 33/4.

Poljska, 26/7, 45/6, 50/1, 54/5; nacističko-sovjetska podela (1939), 18—20, 54—56; vlada u izgnanstvu, 55/6, 271/2, 393/4, 398—414, 516—518, 612—623, 709/10; sovjetski teritorijalni zahtevi, marta 1943, 181/2, 271/2, 516/7, u Teheranu, 394—399; priznavanje od strane SAD i VB, 55/56, 518/9; prekidanje odnosa sa SSSR-om, 272—275; deklaracija o (januar 1944), 403/4; diskusija na konferenciji ministara, 271/2, 299/300; diskusija u Jalti, 719/20; deklaracija sa konferencije u Jalti, 717—719; ustank u Varšavi, 520—537; Čehoslovačka, 401/2; Francuska, 54/5; SAD, 58—61; de Gol, 650—654.

Poljski komitet nacionalnog oslobođenja, obrazovan 21. jula 1944. u Helmu, 517—519, 620—627, 709/10; SSSR potpisuje sporazum o civilnoj upravi, 518/9, 521/2; prvo sedište u Lublinu, 518/9; Bulgariji uspostavlja vezu, 525/6; Mikolajčik se priključuje, 526—529, 625/6, 719/20; priznavanje od strane SSSR-a kao privremene

vlade, 712/3, 789/90; SAD i VB odbijaju da ga priznaju, 713/4, 791/2; diskusija u Jalti, 718—724; preimenovanje, 722/3; Komisija za reorganizaciju, 723/4; razmišljanje u diskusiji, 779—792 i ugovor sa SSSR-om, 786—789.

Poljski nacionalni komitet, obrazovan na predlog Majskog u SSSR-u, 57/8; Harimen, 514—517; postaje *Poljski komitet nacionalnog oslobođenja*.

Poljsko-sovjetska granica, 28/9, 30/1, 99/100, 271—278, 393—400, 402—414, 422/3, 512—515, 536/7, 618—631, 710/1, 713/4; diskusija u Jalti, 713—718.

Poljsko-sovjetski odnosi, 18/9, 53—61, 95/6, 271—279, 393—416, 404—413, 514/5, 524/5, 529/30, 512—537, 710—724, 779—792.

Poljsko-sovjetski ugovor u Rigi, marta 1921, 57, 897/8.

Poltava, prihvatna američka vazduhoplovna baza u SSSR-u za dvostrano bombardovanje, 423—426, 529—533, 815/6.

Porkala-Ud, finsko pristanište, 567.

Portartur (Port Arthur, Daljni), 698—703.

Portal (Portal, Sir Charles F. A.), britanski vazduhoplovni maršal, 106.

Potemkin, Vladimir P., pomoćnik Molotova, 54—57.

Potsdamska konferencija, 890—893.

Prag, zauzimanje, 18/9; oslobođenje, 831/2; ulazak sovjetskih trupa, 832/3.

Privremena austrijska vlada, vidi *Austria*.

Primorske oblasti SSSR-a, 67/8, 109/110, 356/7, 633/4, 635/6, 661/2, 676/7, 688—692, 866/7.

Prunas (Prunas, Renaou), italijanski ministar inostranih poslova, 449/50.

Pšemisl, 396/7, 894—898.

Pula, pomorska baza, 854—861.

Pul (Poole, De Witt C.), američki državnik, 412/3.

R

Rabaul, 160/1.

Rackijević, Vladislav, 517/8, 522/3.

Radesku, Nikolaj, rumunski predsednik vlade, 770—774.

Rajnsko-vestfalska oblast, 647—650.

Rangun, vidi *Burma*.

Rašnes (Rashness), naziv za kineski marš u rejon Kanton-Hong Kong, 676/5.

Raundap, naziv za invaziju preko Lamanša (*Bolero*, a potom *Overlord*), 88/9, 142/3.

Rener (Renner, dr Karl), austrijski predsednik privremene vlade, 848—852.

Ribentrop (Ribbentrop, Joachim von), nemački ministar inostranih poslova, susret u Trbižu (Tarisu), 231/2, 243/4; pakt i Molotov, 55, 97/8, 209/10, 413/4; linija za podelu Poljske, 396/7; poseta Finskoj, 565.

Rim, operacije, 214/5, 233—250, 363—368, 418—455; zauzimanje, 423—474.

Riti (Ryti, Risto), finski ministar inostranih poslova, 565/6.

Rodos, 322/3, 416/7.

Rola-Žimjerski, Mihailo, komandanat poljskih trupa u SSSR-u, 526/7.

Romel (Rommel, Erwin) nemački maršal, 79/80, 124/5; smenjivanje, 134/5, 176/7, 214/5.

Romer, Tadeuš, poljski ministar inostranih poslova, 525, 624/5, 719/20.

Rostov, 104.

Rumunija, 19/20, 45/6, 219/20, 299/300, 364/5, 429/30; vazduhoplovne baze u, 50/1, 53/4; SSSR, 50/1, 54/5, 99/100, 461—463, 532/3; 582/3; posleratne granice, 182/3, 461/2; pregovori za mir, 306/7, 461/2; Hitler, 461/2; sovjetski uslovi za mir, 462/3, 568/9, 572/3; uslovi predaje, 462/3, 484—488; primanje uslova (avgusta 1944), 567/8; potpisivanje primirja (septembar 1944), 569/70; Savezna kontrolna komisija, 570/3, 609/10, 770—774; objava rata Nemačkoj, 569/70; vlada Radeškua, 769—773; rumunski kralj, 462/3, 567/8, 772—774; vlada Grozea, 772/3; komunistički uticaj, 612/3, 662/3, 770—772.

Rur (Ruhr), 185/6, operacije u, 542—550; 606/7, 662/3, 675/6, 682/3, 805/6, 823/4; posleratna kontrola, 381/2, 487—412, 650/1, 765/6, 844/5.

Rusija, vidi Sovjetski Savez.

Rut (Root, Elihu), američki državni sekretar, 702/3.

Ruzvelt (Roosevelt, Franklin D.), predsednik SAD, pomoć SSSR-u, 22/3, 26—30, 32, 34/5; prva misija Hopkinsa u Moskvu, 29/30; sastavljanje Antlantske povelje, 42/3, 44, 47, 51; prvi američki strategijski planovi, 66—73; predlog za prve izmene strategije na Pacifiku, 72/3; instrukcija za Hopkinsa i Maršala za konferenciju u Londonu, jula 1942, 73/4; pitanja: iskrčavanje preko Lamanša ili u severnoj Africi, 85—93; obaveštenje Staljinu o drugom frontu, 84—95; napomena Molo-

tovu povodom drugog fronta, 84/5, 104/5; nov sovjetski zahtev u pogledu granica (mart-maj 1942), 94—102; pozivanje Molotova u Vašington (maj-jun 1942), 104—108; obaveštenje Staljina o japanskom napadu na Sibir, 109—110; nalog Harimenu da prati Čerčila u Moskvu (avgust 1942), 113/4; Želja da se održi sastanak sa Staljinom, 122/3; nudjenje američko-britanske pomoći na kavkaskom frontu, 124—131, 147/8; obustavljanje severnih konvoja, 126—134; strahovanje za sovjete 128—131; izgradnja transirske pruge, 133/4; plan „Torč”, 135/6; odnosi sa Darlanom 137/8; Koncepcija za sredozemna dejstva, 146/7; pozivanje Staljina na sastanak na Kavkazu, 150—154; prethodna razmatranja politike bezuslovne kapitulacije, 161/2; objavljivanje politike bezuslovne kapitulacije, posle konferencije u Kasablanki, 162—164, njen smisao, 164/5; izveštaj Staljinu i Čang Kaj Šeku o odlukama na konferenciji u Kasablanki, 169/70; odlaganje operacija u severnoj Africi i težnja da se zadovolji Staljin, 171—175; razgovori sa Idnom u vezi sa pitanjima Poljske, Nemačke i Dalekog istoka, 179—185; usvajanje planova sa konferencije „Trident” 189—190; izveštaj Staljinu o odlukama na konferenciji „Trident” i stav prema de Golu, 197—209; konferencija „Kvadrant” i uslovi predaje Italije, 222—256; pitanje italijanskog kralja i Badoljove vlade, 258—259; predaja Italije i direktiva Ajzenhaueru u vezi s tim, 252—263; sastanak sa Staljinom u Teheranu, 266—340; sastanak sa predstavnicima Kine na I konferenciji u Kairu, 341—347; plan

za iskrcavanje na jugu Burme, 346—351; kairska deklaracija, 350—354; diskusija sa Staljinom u Teheranu o sovjetskim zahtevima na Dalekom istoku, 354—369; odluka u Teheranu za prelazak Lamanša u maju 1944, 367—371; predlog za iskrcavanje u južnoj Francuskoj, 367—371; Turska i Iran, 372/3; izlazak Finske iz ratnog tabora, 373/4; diskusije u Teheranu o podeli Nemačke, podršci poljske vlade u izgnanstvu i granicama Poljske, 379—415; desant kod Aencija, 418/9; američke vazduhoplovne baze u SSSR za dvosmerno bombardovanje, 423/4; uveravanje Staljina o iskrcavanju po planu „Overlord“ i odnosi sa de Golom, 426—444; opet italijanska i grčka pitanja, 450—461; Čerčilova koncepcija za kontrolu nad malim državama srednje i istočne Evrope 465—472; odbacivanje Čerčilovog predloga u pogledu Istre i Ljubljane, 475/6; dalje diskusije u Kribeku o uslovima nemačke kapitulacije i njene podele na zone, 463—501; sporazum sa Čerčilom da se izvrši Morgentauov plan za kapitulaciju Nemačke, 501—514; poljska pitanja i ustank u Varšavi, 516—537; sastanak sa Čerčilom na II konferenciji u Kribeku, 541/2; kriza u kineskim vojnim odnosima, 545/6; usvajanje plana za invaziju Japana na II konferenciji u Kribeku, 549/50; želja da SSSR stupi u rat na Pacifik, 551—558; stav prema sporazumu Čerčila i Staljina o uticajnim zonama u jugoistočnoj Evropi; oduševljenje zbog sovjetskih planova za ulazak u rat na Pacifik, 615—642; priznavanje Francuskog komiteta za narodno oslobođenje kao privremene vlade, 643—645; francusko-sovjetski

pakt, 648/9; razgovori uoči konferencije na Malti i u Jalti, 657—672; sporazum u Jalti o koordiniranju operacija sa istoka i zapada, 683/4; potvrđivanje plana o invaziji Japana, 688/9; tajni sporazum o sovjetskim zahtevima za stupanje u rat na Pacifik, 692—708; opet poljska i kineska pitanja, 695—712; pitanje nemackih zona i ekonomskog ugovora, 725—738; sporazum u Jalti, u pogledu Jugoslavije, 744/5; ostale odluke u Jalti, 785—828; prepiska sa Staljinom u vezi sa kapitulacijom nemačkih snaga u Italiji, 802—812; poslednja poruka Staljinu, 811—813; rešenost da do kraja života saraduje sa Sovjetskim Savezom; 813—818; Trumanovo produženje Ruzveltove politike, 818/9; pitanje američke okupacione zone u Austriji, 845/6.

S

- Sahalin ostrvo**, 354/5, 355/6, 554/5, 633/4, 692/3, 699/700.
- Sajpan**, 545/6.
- Salerno**, 219/20, 226/7, 236/7, 237/8, 249—251.
- Sumner** (Sumner, Wells), 23.
- San Francisko**, konferencija u, aprila 1945., 302/3, utvrđen datum u Jalti, 758/9; Molotovljevo prisustvo, 782/3, 785/6, 788/9; otvaranje, 889/90.
- Sanatesku, Konstantin**, rumunski general i predsednik vlade, 568/9, 745/6.
- Sar** (Sarska oblast, Saar), operacije u, 542—550; posleratna uprava, 381/2, 498/9, 504—512.
- Sardinija**, 146—150, 188—192, 214—218, 252/3.

Savet nacionalnog ujedinjenja Poljske, 409/10.

Savetodavna komisija za posleratnu američku politiku, 290—293.

Saveznička kontrolna komisija u Italiji, vidi *Italija, Kontrolna komisija*

Sekstant, naziv za konferenciju u Kairu i Teheranu, 361/2.

Severnoafričko iskrcavanje

(„Torč”), predlog za, 72/3; diskutovano, 74—93; pripreme, 117—135; razmimoilaženja SAD i VB, 78—136; definitivan plan, 90—138; direktiva, 137/8; izvršenje, 137—145; rezultati, 142/3; operacije, 157—173—202; uspoređenje, 147 — 175; Staljinov komentar, 146/7; civilna uprava, 201—210.

Sforca (Sforza, Carlo), italijanski državnik, 454/5.

SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces, Europe), 663/4; vidi takođe pod *Ajzenhauer*.

Sibir, 68; železnica, vidi pod *Aljaska*.

Sicilija, 76, 146/7, 148/9, 669/70; plan za osvajanje („Haski”), 157/8, 188—192, 204/5; invazija na (9. jula 1943), 214/5; završena operacija, 232/3; sedešte Kontrolne komisije, 245/6.

Sikorski, Vladislav, poljski general i predsednik vlada u izgnanstvu, 57—61, 272—276, 517/8; Britanija, 95/6; SAD, 59/60; smrt, 274/5.

Simpson (Simpson, William H.), američki general, 830/1.

Singapur, 67/8, 69, 346/7, 678/9.

Sinkjang, 560/1.

Singl (Shingle), naziv za iskrcavanje kod Aucijsa, 418/9.

Sjedinjene Američke Države

(**SAD**), pomoć SSSR-u, 23, 26, 29, 30, 31, 32; zajednička misija, 33, 34; Zakon o zajmu i najmu, 35, 37, 38; stupanje u rat, 39; japanski napad, 41; Atlantska povelja, 43, 44, 47; obaveze saveznika, 48, 52; memorandum admiraala Starka, 66; put za Kinu, 68—69; odluka za evropsko ratište, 70—93, 186—191, 214—222, 315/6, 541—551, 630—656; uticajne sfere, 298/9, 415/6, 464/5, 612—616; konferencija u Jalti, 679—762; deklaracija o slobodnoj Evropi, 749/50; Julijnska Venecija, 744—746/ 853—857, 860/1; Austrija, 313/4, članica Kontrolne komisije, 845/6; okupacione zone u Beču, 846—849; privremena austrijska vlada, 848—851; Bugarska, 572—576, 747/8, 773—776; Kina, 341—355, 559—615; Čehoslovačka, 278—283; Finska, 484/5, 564/5; Francuska, 201—209, 434, 641—653, priznavanje privremene vlade, 434/5, 584/5; Nemačka, 309—313; rasparčavanje, 183/4, 186/7, 248/9, 310/1—381—384, 493/4, okupacione zone, 438, 466/7, 494—501, 844—846, reparacije, 493/4, 501—512; Velika Britanija, u vezi sa Atlantskom poveljom, 25/6, razilaženje u pogledu strategije na zapadnom frontu, u proleće 1945, 819—834; Grčka, 581/5; Madarska, 576/7, 775—777; Italija, držanje prema njoj, 213—215, 221/2, 224—229, 231/2, 258—260, 450—453, 582—584, uspostavljanje diplomatskih odnosa sa, 584/5, u Jalti, 739/40; Japan, 38—41, 66/7; Holandija, 38/9, 70/1; Poljska, 55—61, 276/7, 536/7, 710/1, 718/9, 780/1; Rumunija, 461—464, 569—573, 747/8, 771/2; SSSR u vezi sa Italijom, 448—452, oko Poljske, 780—791;

posle Jalte, podozrenja i razne politike, 766/7; pitanje Dalekog istoka, 871/2; pomoć sovjetskoj obnovi, 550/1, 875—887.

Skorzeni (Skorzeny, Otto), nemački general, 617/8.

Sledžehamer (Sledgehammer), naziv za manja dejstva preko Lamanša 1924. godine, 76/7, 88/9.

Smats (Smuts, Jan Christiaan), južnoafrički general, 214/5.

Smit (Smith, Walter Bedell), američki general, načelnik štaba Vrhovne komande u Evropi, 232—248; odlazak u Brindizi na razgovor sa Badoljom, 255/6; nemačka kapitulacija, 486/7, 838/9; konferencija na Malti, 674/5.

Sobeljev, Arkadije, sovjetski otpravnik poslova u Londonu, 240—248.

Somervel (Somervell, Brehon B.), američki general i komandant pozadine vojske, 134/5.

Sosnkovski, Kozimjež, poljski general i ministar rata u vladu u izgnanstvu, 408/9, 517—396.

Sovjetski Savez (SSSR), 11, 18; paktiranje s Nemačkom, 20, u borbi za opstanak, 21, 23, 25; pomoć SSSR-u, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38; Atlantska povelja, 42, 44, 47; obaveze saveznika, 48—50; granica prema Rumuniji, 51; Ribentrop potpisao dopunu tajnog ugovora, 56; 57; granica s Poljskom, 58, 60; utvrđivanje osnovne strategije, 65; odluka za evropsko ratište, 69—71, 77, 78; sovjetski teritorijalni zahtevi i razgovor sa Idnom (marta 1943), 181—183; diskusije na konferenciji ministara, 294—296, u Teheranu, 354—380; vojna strategija, 52/3, 314—317, 361—375, 420/1, 520/1, 656/7, 662/3; drugi front, 33/4, 66/7, 92—94, 99—

102, 106—114, 146—170, 196/7, 198—201, 218/9, 243/4, 313—317, 320—322, 360—369; pitanje granica, 45/6, 50—53, 94—100, 294—296, 311—314, 333/4, 403/4, 405/6; de Gol, 200—209 434/5; Vojnopolitička komisija za Italiju, 245/6, 264—268; deklaracija četiri nacije, 292/3; ulazak u rat protiv Japana, 174/5, 297/8, 326—355, 549—560, 688—690, 866—873, utvrđeno u Jalti, 688—693; sadejstvo na Dalekom istoku, 351—359; američke prihvatile vazduhoplovne baze kod Poltave, 423—427, 529—533, 356/7, 554/6, 635/6; uticajne sfere, 298/9; koordiniranje savezničkih planova, 368—430, 550—560; Turska, 314—325, 419/20; japansko-sovjetski ugovor o ribolovu, 554/5; ostrvo Sahalin, 354/5, 554/5; predlog za operacije protiv Japana, 77/8, 632—637, u Jalti, 683—693; politika prema malim zemljama u srednjoj i jugoistočnoj Evropi, 563/4; konferencija u Dambarton Oksu, 587—600; traženje više članova u OUN, 589/90; politički uslovi za stupaњe u rat protiv Japana, 636—640; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 796—812; austrijske okupacione zone, 845—849—850—852, i privremena vlast u, 848—850; Bugarska, 572—576, 775/6; objava rata Bugarskoj, 573/4; Čehoslovačka, 278—284, 401/2, i ugovor s njom, 282/3, 401/2; Finska, 305/6, 373—375, 564—568, 777/8; Nemačka, 30/1, 307—313, 380/1, 735—739; bezuslovna kapitulacija, 481—493, i okupacione zone, 494—499, 725—729, 863—865, i reparacije, 729—736, i raspaljivanje na zone, 381/2, 735—738, 843/4, 844/5; zauzimanje Berlina, 696/7; kapitulacija Nemačke, 835—840; konferencija ministara u Moskvi,

264—268, 289—328; Grčka 289/90, 460/1; Madarska, 306/7, 576—579, 775/6; Italija, komunistički elementi u, 453/5; poljsko-sovjetska deklaracija o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, 59/60; ugovor u Rigi, 57/8; poljska vlada u izgnanstvu, 55—58, 271—277, 383/4, 393—407, 524—537; Poljski nacionalni komitet, 517—519; Poljski komitet nacionalnog oslobođenja, 517—527, 534—537; Mikolajčik, 518—537; ustanak u Varšavi, 524—534; poljsko pitanje u Jalti, 712/3; privremena poljska vlada, 779—792; SAD, 27/8, prvi protokol o pomoći, potpisani u Moskvi oktobra 1941, 36/7; povlačenje armija na zapad, 864—865; ekonomski osnova, 875—883; Rumunija, 567—569, 770—775; Jugoslavija, 286—289, 853—856; konferencija u Jalti, 679—762.

Sovjetsko-anglo-iranski ugovor iz 1942, 372/3.

Sovjetsko-britanski ugovor, vidi *Britansko-sovjetski ugovor*.

Sovjetsko-čehoslovački ugovor (12. decembra 1943), 282/3, 294/5, 401/2, dodatak ugovoru, 401/2; predlog da i Poljska učestvuje, 404/5, 406/7.

Sovjetsko-francuski pakt, vidi *Frančusko-sovjetski pakt*.

Sovjetsko-nemački pakt o nena-padanju (Ribentrop-Molotov), avgusta 1939, tajni protokol o podeli srednje Evrope, 18—20, 54—61.

Sovjetsko-poljski odnosi, 18/9, 53—61, 95/6, 271—283, 393—415, 514—519, 524—537, 603—641, 709—792.

Sovjetsko-poljski ugovor, potpisani 30. jula 1941, 30/1, 58/9.

Spoljna Mongolija, 356/7, 560/1, 699/70, 704—706.

Srednji istok, 70 i dalje.

Sredozemlje, 49, 65, 76, 77 i dalje.

Staford (Stafford, Cripps), 23.

Staljin, Josip Visarionovič, paktira s Hitlerom, 20, 25; pomoć saveznika, 30, 31, 33, 34; Zakon o zajmu i najmu, 35, 37, 38; Atlantska povelja i obaveze saveznika, 48, 49; govor od 6. novembra 1941, 50, 51, 52; granica s Poljskom, 58, 60; prvo traženje otvaranja drugog fronta, 24/25; odluka da ostane u Moskvi, 37/8; pravdanje podele Poljske, 57/8; poljsko-sovjetska deklaracija o prijateljstvu, decembra 1941, 59/60; predlog Sikorskem za granice, 50/60, 94—102; očekivanje drugog fronta (jul 1942), 110—113; razgovor sa Čerčilom u Moskvi, avgusta 1942, 115—121; „Torč” i Čerčilovo objašnjenje, 117—119; nudjenje američko-britanske pomoći na kavkaskom frontu, 124—131; obustavljanje savezničkih komisija, 126—134, 175—177; odnosi sa Darlanom, 72/3; hvaljenje iskrcavanja „Torč” 146/7; novi zahtevi za otvaranje drugog fronta, 146—152, 172—175; odbijanje da ode u Kasablanku, 150—154, 169/70; odgovor na izveštaj o odlukama na konferenciji „Trident”, 197—200; lutnja na Čerčila zbog odlaganja drugog fronta, juna 1943, 197/8; odgovor Čerčilu u pogledu de Golovih pretenzija, juna 1943, 208/9; uslovi italijanske predaje, 243—248; sporazum o uslovima sa Ruzveltom i Čerčilom u Teheranu, 249/50; Ruzveltova direktiva Ajzenhausera (septembar 1943), 254—256; primanje Italije u ratujući zabor, 259/60, 261—263; prekidanje odnosa s poljskom vladom u izgnanstvu, 273—275; Benešova poseta

Moskvi (decembar 1943), 282/3; pitanje Nemačke 1943, 307—310; nov protest zbog obustavljanja severnih konvoja, 323—328; ulazak u rat na Pacifiku (oktobar 1943), 326—328; završetak konferencije ministara u Moskvi, 331/2, 333/4; konferencija u Kairu, 354/5, i Teheran, 355/6, 360—370, odluka za invaziju preko Lamanaša, 367—370; iskrcavanje u južnoj Francuskoj, 367—370, 371—372; Finska izlazi iz ratnog tabora, 873/4; organizacija „četiri policajca”, 375—378; sovjetski teritorijalni zahtevi u Evropi, 377—380; pitanje Nemačke, 381—384; diskusija o Poljskoj i Čehoslovačkoj, 384—402; novi zahtev za otvaranje drugog fronta u 1943, 315—320; razgovor sa Idnom u pogledu vojnih mera, 318—320; američke vazduhoplovne baze u SSSR-u, 423/4; oduševljenje zbog uspeha desanta u Normandiji, 427/8; odnosi sa de Golom, 431—444; stanje u Jugoslaviji u proleće 1944, 456/7; odluka u Jalti o bezuslovnoj kapitulaciji Nemačke, 490/1; poljsko pitanje, 516—519; stav prema ustanku u Varšavi (VIII—X 1944), 520—537; Ruzvelтов predlog za rat na Pacifiku, 552—558; Titov odlazak u Moskvu (septembar 1944), 580—582; usvajanje Čerčilovih planova u pogledu Grčke (septembar 1944), 582/3; pitanje načina glasanja na konferenciji u Dambarton Oksu, 593—597; razmena vojnih informacija sa Čerčilom za vreme boravka u Moskvi, 606—611; Čerčilov predlog za dejstva preko Istre na Beč, 606—609; sporazum sa Čerčilom o podeli sfera u jugoistočnoj Evropi (oktobar 1944), 610—617; spo-

razum sa Čerčilom da se Mikolajčik ponovo pozove u Moskvu, 618/9, razgovor sa, 620—629; uslovi za stupanje SSSR-a u rat na Pacifiku, 630—642; priznavanje Francuskog komiteta narodnog oslobođenja, 644—652; razgovor sa Tederom, 658—660; nov predlog za iskrcavanje saveznika na Jadranu i susretanje Rusa, 663/4; konferencija u Jalti i sovjetski ulazak u rat protiv Japana, 667—709; pretresanje situacije u Kini sa Ruzveltom, 694/5, i pitanje Koreje, 709/10; poljska pitanja u Jalti, 712—724; diskusija u Jalti o okupacionim zonama i reparacijama, 727—738; grčka pitanja u Jalti, 740/1; sporazum u Jalti u vezi s Jugoslavijom, 739—745; diskusija u Jalti o OUN, 758—766; poljska pitanja i neslaganja sa Ruzveltom i Čerčilom, 781—790; pristanak da uputi Molotova u San Francisko, 785/6; poljski pokret otpora, 791/2; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 813/4; prepiska sa Ajzenhauerom u pogledu koordiniranja planova u Evropi, 822—827; Hitlerov pokušaj za primirje na zapadu, 830—837; zahtev za ceremonijalnom kapitulacijom Nemačke u Moskvi, 839/40; pitanje okupacionih zona u Beču, 848—853, 866—877; razgovor sa Nelsonom u pogledu američkih posleratnih kredita, 870—876; razgovor sa Džonstonom, 877—879; kraj važenja Zakona o zajmu i najmu, 884/5; Hopkinsova poseta (maj 1945), 885—893.

Staljingrad (sada Volgograd), 86/7, 115/6, 134/5, 143/4, 151/2, 157/8, 196/7, 608/9.

Standli (Standley, William H.), američki admiral i ambasador u Mo-

skvi, 109—133, 185/6, 198/9, 209/10, 239—248; izveštaj Staljinu iz Kasablanke, 170/1; Devisova misija, 196/7.

Stanislavov, 514/5.

Stark (Stark, Harold R.), američki admiral i načelnik pomorskih operacija, 49/50, 65/6, 69/70; memorandum Stark-Maršal Ruzveltu od 5. novembra 1941, 66/7.

Stetinijus (Stettinius, Edward R. Jr.), američki državni sekretar, 439/40, 466/7, 486/7, 497—500, 589/90, 604/5, 670—672, 732/3, 752—760, 814/5, 819/20, 880—893.

Stilvel (Stilwell, Joseph W.), američki general, 342—351; Čang Kaj Šek, 342/3, 545—548.

Stimson (Stimson, Harry L.), američki državni sekretar rata, 27—34, 72/3, 192/3; Ruzvelt, 27/8, 73/4; drugi front, 79—86, 216/7; Kina, 350/1; iskrcavanje u severnoj Africi, 85—93; u Londonu jula 1943, 213—215; put Hamp (Hump), 350/1; i de Gol i Francuzi, 442/3; nemačke okupacione zone, 498/9; nemačke reparacije, 502—512; ekonomski odnosi s Nemačkom, 371/2, 505—513; Truman, 816/7; Tito i Julijska Venecija, 857/8; atomska bomba, 865—873; planovi za Daleki istok 871/2.

Stirbi, princ Barbu, rumunski predsednik vlade, 461—464, 772/3.

Stivens (Stevens, Francis B.), američki diplomata, 620—622.

Streng (Strang, Sir William), britanski državnik, član EAC, 492/3, 844/5.

Strong (Strong, Georg V.), američki general, 161—163.

Strong (Strong, Kenneth, W. D.), američki general, tajni sporazum o predaji Italije, 232—238.

Suecki kanal, 86/7, 376/7.

Sung (Soong, T. V.), kineski ministar inostranih poslova, 696/7; sastanak sa Staljinom, 696/7; tajni sporazum na konferenciji u Jalti, 704/5, 738/9.

Š

Šćećin (Stettin), 525—527, 622/3, 710—716.

Šejler (Schuyler, Cortlandt), američki general, 770/1.

Švedska, traženje vazduhoplovnih baza, 315/6.

Servud (Sherwood, Robert E.), 162/3, 163/4, 198/9, 209/10.

Šleska (Silesia), 514/5, 526/7, 620/1, 630/1, 656/7, 681/2, 715/6, 789/90, 791/2.

Šubašić, Ivan, jugoslovenski političar, 457—478, 577—616, 742—745, 853/4.

T

Tajland, 702/3, 347/8, 630/1.

Takahira, japanski ambasador u Washingtonu.

Tarnopolj, 514/5, 630/1.

TASS (Telegrafska agencija Sovjetskog Saveza), 20.

Teder (Tedder, Air Marshal Lord), britanski vazduhoplovni maršal, (rang general-potpukovnika), 192/3, 547/8, 692/3, 822/3, 839/40; misija u Moskvi (januar 1945), 658—663.

Teheranska konferencija (novembar 1943), 335—399; invazija preko Lamanša, 348/9, 360/1, 363—372, određivanje datuma (mai 1944), 368/9; sovjetski teritorijalni zahtevi, 354—375; pristaništa u toplim vodama za SSSR, 354/5; pristaništa u Mandžuriji, 355/6; mandžurijska železnica, 355—358.

sadejstvo zapadnih saveznika i SSSR-a; 368/9; evropska pitanja, 358—369; vojna pitanja Dalekog istoka, 361/2; poljska pitanja, 394—399; ulazak Turske u rat, 363—368; OUN, 360/1, 375—385, politička načela, 360/1, 375/6; politika prema Nemačkoj, 379—385, smisao njenog sprovodenja, 385—389.

Tejlor (Taylor, Maxwell), američki general, 236/7.

Tempest, naziv za ustanak u Varšavi, 521—525.

Terston (Thurston, Walter), američki savetnik ambasade u Moskvi 50/1.

Tješin, oblast, 24/5, 54, 278/9, 283/4.

„**Tirpic**“ (Tirpitz), nemački bojni brod, 126/7.

Tito, Josip Broz, maršal Jugoslavije i predsednik Republike, 192/3, 285/6, 287/8, 477/8, 609/10; partizanski odredi (grupe), 285/6, 287/8, 363/4, 579/80, 581/2, 609/10, 853/4, 854/5, 857—861; privremena vlada, 456/7; Staljin, 456/7, 579—582, 608/9; Čerčil, 457/8, 477/8, 579—581; vlada u izgnanstvu, 458/9; saveznička pomoć, 458/9; predsednik Veća narodnog oslobođenja, 742/3, 785/6; sporazum Tito—Šubašić u Jalti, 743/4, 853/4; pokušaj da pripoji Julijsku Veneciju, 744—747, 852—861.

Tobruk, predaja, 86/7.

Toljati (Togliatti, Palmiro), italijanski komunistički lider, 453—455.

Torč (Torch), naziv za savezničko iskrcavanje u severnu Afriku.

Torez (Thorez, Maurice), voda francuskih komunista, 592/3.

Transibirska železnica, 633/4.

Transilvanija, 462/3, 568—577, 745/6, 773/4.

Transiranska železnica, 133/4, 373/3.

Trbiž, 231/2, 243/4.

Trejn (Train, R. E.), američki admiral, 161/2.

Trident, naziv za konferenciju u Vašingtonu (maj 1943) 186—193, strategijske odluke na, 190—193; odluke u vezi sa, 214—216.

Tripartitni (Trojni) pakt, od septembra 1940, pristupanje Japana silama Osovine, 38/9, 40.

Trocki, Lav, 897/8.

Trst, 853—861.

Truk, ostrvo na Pacifiku, 160/1.

Truman (Truman, Harry S.), predsednik SAD; pitanje Poljske, 784—792; konferencija u San Francisku, 818/9; produženje Ruzveltovе politike, 816—819; sastanak sa Molotovom, 788—791, 866/7; upućivanje Hopkinsa u Moskvu, 791/2, 818/9; 844/5, 884/5; Čerčil 816—819, 830/1, 835/6, 844/5, 884/5; strategija zapadnog fronta (u proleće 1945), 830—832; govorovi o kapitulaciji na zapadnom frontu, 833—837; objavljivanje kapitulacije, 839/40; sastanak sa Čerčilom i Staljinom (proleće 1945), 884—886; austrijsko pitanje, 850—853; sukob oko Julijske Venecije, 854—861; povlačenje armija na zapadnom frontu, 863—866; strah za dalji razvoj odnosa (proleće 1945), 866/7, 884/5; atomska bomba, 865—866; pitanje Dalekog istoka 870/1; De-

visova misija u Londonu, 885—889.

Tunis, 90/1, bitka u, 138/9, 171—177; savladavanje otpora, 147/8; jako uporište posle rata, 180/1.

Turska, 164/5, 219/20, 462/3; ulazak u rat, 146/7, 179/80, 315/6, 319—325, 363/4, 367—372, 419/20; traženje da pomogne držanje jegejskih ostrva, 323/4, 363/4; diskusija u Teheranu, 369—372; konferencija u Kairu, 419/20; diskusija Čerčil—Staljin u Moskvi (oktobra 1944), 614.

"Tuskaluza" (**Tuscaloosa**) teška krstarica, iz Škotske odnela municiju i lekove za SSSR, 129.

U

Udruženje poljskih patriota u SSSR-u, 272/3, 274/5, 404/5, 522/3.

Ujedinjene nacije, vidi *Organizacija Ujedinjenih nacija*; deklaracija UN od 1. januara 1942, 17/18, 44/5, 45/6.

Ujedinjeno Kraljevstvo, (United Kingdom), 52, 75.

Ukrajina, 104/5, 395/6, 404/5, 589/90, 621—623, 757.

Umanski, sovjetski ambasador u Vašingtonu; spisak borbenih potreba za SSSR, 29.

Umberto, bivši italijanski prestolonaslednik, 452—455, 453—455.

UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), 879/80.

Uticajne sfere (Spheres of Influence), predložene na konferenciji ministara inostranih poslova u Moskvi, 55, 298—300, 415/6, 465—471; diskutovano na sastanku Čerčil—Staljin u Moskvi, 608/9,

610—618; diskusija u Jalti o, 739—752.

V

Vajnant (Winant, John Gilbert), američki ambasador u Velikoj Britaniji, 22/3, 49—51, 99—102 108/9, 408/9, 413/4; sovjetski teritorijalni zahtevi, 49/50; slanje Bogomolova u Alžir, 208/9; konsultovanje SSSR-a o italijanskim pitanjima, 239—243; sovjetsko-poljske teškoće, 408/9, 413/4; bezuslovna kapitulacija, 482/2; EAC, 493—503; nemačka kapitulacija, 482/3, 838/9; u Komitetu za rasparčavanje Nemačke, 736/40, 843—848.

Vales, (Wallace, Henry A.), 560/1, 695/6.

Varšava, 55/6, 429/30, 431/2, 518—537, 608/9, 610/11, 662/3, 897/8; ustanak u, 520—537.

Velika Britanija (Great Britain), 18, pomoć SSSR-u, 25, 27, 29, 32, 34, 37; Atlantska povelja, 43, 44; obaveze saveznika, 47, 49, 52; granice Poljske, 57—60; utvrđivanje osnovne strategije, 65; odluka za evropsko ratište, 60—72; britanska vlada i pitanje Austrije 313/4; okupacione zone u Austriji, 845/6, i privremena vlada, 850/1; bugarska pitanja, 572—576, 747/8, 773—776; čehoslovačka pitanja, 278/9, 281/2; francuska pitanja, 202/3, 438/9, 643—648; nemačka pitanja (podela na zone), 183—187, 311/2, 381—384; bezuslovna kapitulacija, 167/8, 481—492; reparacije, 507—514, 729—736; privredni uslovi posle rata, 728—731; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 745—812; okupacione zone, 496—502, 725—727, 863—865; pitanja Grčke,

287—290, 458/9 581—584 pitanja Mađarske, 576—579, 775—778; pitanja Italije, 213—215, 221/2, 224—229, 245/6, 258/9, 449/50, 582—585; pitanja Poljske, 55—61, 276/7, 393/4, 518/9, 536/7, 710/1, 718—722, 780—782, 786—792; pitanja Rumunije, 461—464, 569—573, 747/8, 773/4; pitanja Jugoslavije, 285/6, 286/7, 456/7, 577/8; Julijska Venecija, 854—861; razmimoilaženja sa SAD u pogledu strategije na zapadnom frontu, u proljeće 1945, 819/20, 821—835; Žakon o zajmu i najmu, 509/10; SSSR, 20/1, 24—26, 31—35, 47/8, posle Jalte, politička podozrenja, 766—769; vojna strategija, 65/6, 78—93, 187—193, 213—223, 541—552, 630—641; deklaracija četiri nacije, 292—305; uticajne sfere, 289—300; konferencija u Dambarton Oksu, 587—600.

Velvet, naziv za vazduhoplovna dejstva u zahvatu Kavkaza, 130/1, 147/8.

Vels (Welles, Sumner), američki državni podsekretar, 23, 27/8, 28, 29, 43/4, 97/8; prethodni razgovori u vezi s Atlantskom poveljom, 42/3; razgovor sa Idnom (marta 1943), 179—185; Poljska, 181—186; teritorijalni zahtevi SSSR-a, 180—186; Beneš, 279/70.

Venecija Julijjska, diskusija u Jalti, 744—746; sukob oko pitanja komeda pripadnike, 744/5, 853—861.

Veto, vidi pod *OUN*.

Vezemajer (Veesemayer, Edmund), nemački poslanik u Pešti, 576/7.

Viktor Emanuel III, italijanski kralj, 221/2, 225—228, 229—238, 239/40; 255—260; let u Brindizi, 237/8; sukob sa Badoljom, 255/6; SAD, 258/9; abdiciranje, 452—455.

Vipuri, na Karelijskoj prevlaci, 375/6, 544—556, 635/6.

Vilhelmina (Wilhelmina), holandska kraljica, 70/1.

Vilna, 408/9, 409/10, 413/4.

Vilson (Wilson, Sir Henry Maitland), britanski general, komandant savezničkih snaga na Sredozemlju posle odlaska Ajzenhauera, 285/6, 420/1, 422—424, 452/3, 457—464, 549/50, 573—583, 609/10, 871/2; izveštaj o stanju operacija u Italiji, 549/50, 609/10, 663/4; predsednik Kontrolne komisije za Italiju, 447/8.

Vilson (Wilson, Woodrow), predsednik SAD u I svetskom ratu, 50/1, 50/60, 163/4, 331/2.

Vinogradov, Sergije, sovjetski general, 546/7.

Visojanu, Konstantin, rumunski predsednik vlade, 772/3.

Viši, vidi *Francuska*.

Višinski, Andrej, sovjetski ministar inostranih poslova, 454/5, 518/9, 529/30, 576/7, 786/7, 848—852; sovjetski predstavnik u Vojnoj komisiji, 261/2; u Kairu, 371/2, 419; Badoljo, 448/9; Rumunija, 567—572, 771—773; okupacione zone Beča, 848/9.

Vitepsk, 520/1.

Vitinghof (Vietinghoff, Heinrich von), novi nemački komandant u Italiji, 800/1, 804—808; 809—811, 833/4.

Vladivostok, 29, 355/6, 633—636; američke vazduhoplovne baze za američke i sovjetske bombardere.

Vojna koordinacija istočnog i zapadnog fronta, 430/1, 553—558, 662/3, 766/7.

Vojnopolitička komisija (Military Political Comission — MPC),

245—301; nesporazumi sa Staljinom, 261—265; odlaganje sastanka 263/4; diskusija na konferenciji ministara u Moskvi, 264—268.

Wolf (Wolff, Karl), nemački general, SS-oficir u Italiji, 795—811, 833/4.

Vorošilov, K. E., sovjetski maršal, 748/9, 775/6.

Vrhovni savet savezničkih sila iz 1919. godine, 894—898.

Z

Zajednički odbor načelnika američkih generalštabova (U. S. Joint Chiefs of Staff), 66—89, 142—153; strategijske koncepcije posle operacije „Torč”, 146—150; u Kasablanki, 150/1, 157—163; na konferenciji „Trident”, 188—193; italijanska strategija, 188—193, 214/5, 422—425; uslovi italijanske predaje, 218—235; na konferenciji „Kvadrant”, 215/6; i konferenciji ministara u Moskvi, 315—328; i konferencije u Teheranu, 356—364; okupacione zone u Nemачkoj, 494—501; prva konferencija u Kairu, 339—349; ulazak Turske u rat, 315—324, 419/20; plan „Anvil”, 420—477; sovjetske vazduhoplovne baze za prihvat savezničkih aviona, 426/4; koordiniranje savezničkih planova, 368/9, 429/30; civilna uprava Francuske, 438—444, 643—654; druga konferencija u Kvibeku, 542—549; plan za iskrcavanje na Japan, 549—552; vazduhoplovne baze na Dalekom istoku za američke potrebe, 554—556, 660—662; predlozi za sovjetska dejstva na Pacifik, 557/8, 632—639; pitanja Rumunije, 569/70; konferencija u Dambarton Oksu,

597/8; sastanak Čerčila i Staljina u Moskvi (oktobar 1944), 608/9, 630/1; strategija zapadnog fronta, 608/9, 662/3, (u proleće 1945), 674/5, 819—833; konferencija na Malti i u Jalti, 670—677, 681—685; sporazum u Jalti u pogledu Dalekog istoka, 699—700; strategija na Pacifik, 630—640, 676/7, 683—693, 866—871; kapitulacija nemačkih snaga u Italiji, 795—807; kapitulacija Nemačke, 833—838; okupacione zone u Austriji, 845—847; Julijska Venecija, 854—860; povlačenje armija na zapadnom frontu, 863/4.

Zakon o najmu i zajmu (Lend-Lease Act), prvi protokol sa SSSR-om potpisana 1. oktobra 1941, 36/7.

Zakon o neutralnosti (Neutrality Act, 1937), 27/8.

Zakon o pomoći (Lend—Lease Aid), za SSSR, 34/5; Hariman u Londonu, 84/5; reduciranje predloga za SSSR, 105/6; I povećanje 123/4, 133/4; zahtevi SSSR-a, 388/9; Velika Britanija (na konferenciji u Kvibeku), 371/2; za sovjetsko učešće u ratu na Pacifiku, 635—637, 640/1; za sovjetsku obnovu, 875—883; prestanak isporuka, 881/2; ukupan iznos isporuka, 884/5.

Zanusi (Zanussi, Giacomo), italijanski general, 232—234.

Zapadni front, stanje krajem 1944, 655—665; strategija, razmatrana na Malti i u Jalti, 671—680, 681—683, u proleće 1945, 674, 819—833; posle Jalte, 765—767; linija zaustavljanja zapadnih armija u nastupanju, 830—832; šta su SAD i VB tražile od SSSR-a u Jalti, 682/3; povlačenje snaga na zapad, 863—866.

Zervas, Napoleon, grčki pukovnik jedinica EDES, 287/8.

Ž

Žiro (Girand, Henri Honoré), francuski general, komandant francuskih snaga u Africi, 137/8, 201—208; civilni i vojni šef, 201—206; Staljinovo držanje prema njemu, 140/1; de Gol, 140/1,

163/4, 204/5, 436/7; Francuski komitet nacionalnog oslobođenja 202/3, 436/7; proterivanje Nemaca sa Korzike 436/7; ostavka Komiteta, 436—438.

Ždanov, Andrej, sovjetski general, potpisao primirje sa Finskom, 565/6.

Žukov, Grigorije, sovjetski maršal, 821/2, 830/1, 839/6.

CITIRANA DELA

sa stranicama na kojima se pominju u ovom delu

- Ageton, Arthur A., with William H. Standley, **Admiral Ambassador to Russia**, 199.
- Alexander, Sir Harold, **Report on Campaign in Italy**, 807.
- Anders, Wladyslaw, **An Army in Exile**, 522.
- Badoglio, Pietro, **Italy in the Second World War**, 257, 449, 450, 451.
- Benes, Eduard, **Memoirs of Dr. Eduard Benes**, 282, 401, 402.
- Bonnet, Georges, **Défense de la Paix: II, Fin d'une Europe**, 55.
- Bor-Komorowski, Tadeusz, **The Secret Army**, 521, 523, 524.
- Bradley, Omar N., **A Soldier's Story (Uspomene jednog vojnika**, izd. „Vojno delo”, 1954). 820, 829.
- Bryant, Arthur, **The Turn of the Tide 1939—1943**, 83, 90, 143, 214.
- Bundy, McGeorge, and Henry L. Stimson, **On Active Service in Peace and War**, 217, 350, 443, 506, 508.
- Butcher, Harry Cecil, **My Three Years with Eisenhower**, 192.
- Churchill, Winston S., (prevodi i izdanje „Prosveta”, Beograd), **Closing the Ring**, 192, 205, 213, 219, 221, 225, 227, 229, 243, 250, 262, 286, 289, 312, 319, 322, 325, 338, 341, 346, 348, 350, 365, 366, 367, 372, 377, 381, 387, 395, 397, 398, 399, 400, 403, 417, 423, 424, 434, 441, 452, 453, 457, 458, 460, 461, 466.
- **The Grand Alliance**, 23, 24, 35, 44, 52, 53, 58, 67, 68, 79, 81, 95.
- **The Hinge of Fate**, 74, 84, 85, 88, 89, 97, 102, 110, 114, 115, 116, 118, 120, 125, 128, 129, 131, 132, 133, 137, 143, 146, 148, 151, 152, 165, 171, 172, 173, 175, 176, 179, 186, 187, 191, 192, 193, 198, 297, 484.
- **Oward to Victory, Speeches of the Right Honorable Winston S. Churchill**, 168.
- **Triumph and Tragedy**, 364, 428, 467, 468, 470, 476, 496, 498, 510, 513, 532, 533, 535, 544, 548, 550, 580, 599, 603, 604, 607, 609, 612, 614, 623, 62, 627, 632, 639, 640, 642, 643, 645, 646, 659, 671, 706, 707, 76, 723, 724, 738, 740, 755, 761, 769, 771, 780, 783, 787, 790, 791, 802, 807, 808, 809, 910, 812, 820,

- 827, 828, 830, 832, 836, 837, 843, 855, 859, 860, 862, 864, 865,
866, 884, 887, 888.
- **The Unrelenting Struggle**, 47.
- Clark, Mark, **Calculated Risk** (*Svjesni riziko*, izd. „NIP”, 1954),
419, 475.
- Clay, Lucius D., **Decision in Germany**, 501.
- Cline, Ray S., **Washington Command Post**: The Operations Division,
550.
- Clissold, Stephen, **Whirlwind**, An Account of Marshal Tito's Rise to
Power, 580.
- Craven, W. F. and Cate, J. L., **The Army Air Forces in World War II**,
Vol. II, 75;76.
- Deane, John R., **The Strange Alliance**, 810.
- Dedijer, Vladimir, **Tito**, 580, 581.
- De Gaulle, Charles, **The Call to Honour**, 206, 207.
- Dulles, Allen, **Germany's Underground**, 489.
- Ehrman, John, **Grand Strategy**, Vol. V, 323, 347, 348, 439, 474, 476,
545, 549; Vol. VI, 549, 610, 673, 674, 740, 823, 827, 831, 872.
- Eisenhower, Dwight D., **Crusade in Europe**, (*Rat za oslobođenje*
Evrope, izd. „NIP”, 1953), 480.
- Feiling, Keith, **The Life of Neville Chamberlain**, 19.
- Forrestal (James) **Diaries**, 818, 886.
- Freidin, Seymour and William Richardson, eds., **The Fatal Decisions**,
152.
- Gleason, S. Everett and William L. Langer **The Undeclared War**, 34, 50.
- Grew, Joseph C., **Turbulent Era**, 856, 858.
- Griswold, A. W., **The Far Eastern Policy of the United States**, 703.
- Harrison, Gordon Al, **Cross-Channel Attack**, 80, 88, 150, 158, 190, 420.
- House, Edward M., **Intimate Papers of Colonel House**, Vol. III, 96.
- Hull, Cordell, **Memoirs**, 23, 41, 42, 45, 96, 196, 202, 279, 306, 310, 311,
327, 408, 412, 434, 467, 468, 469, 486, 487, 499, 503, 508, 512,
519, 585, 587, 588, 591, 593, 598, 711.
- Jessup, Philip C., **Elihu Root**, Vol. II, 703.
- Joint Committee** (U. S. Congress) **on Military Situation in the Far**
East, 706.
- Kesselring, Albert, **A. Soldier's Record**, 834.
- King, Ernest J., and W. M. Whitehill, **Fleet Admiral King**, 159.
- King's Heritage**, A, by King Peter of Yugoslavia, 287.
- Kittredge, Tracy B., „A Military Danger”, **U. S. Naval Institute Pro-**
ceedings, 49.

- „A comparative Analysis of Problems and Methods of Coalition Action in Two World Wars”, paper delivered at American Political Science Association, Sep. 1956, 162.
- Korbanski, Stefan, **Fighting Warsaw**, 524.
- Kulski, W. W., „The Lost Opportunity for Russian-Polish Friendship,” in **Foreign Affairs**, July 1947, 61.
- Kuter, Lawrence S., **Airman at Yalta**, 870.
- Langer, William L., **Our Vichy Gamble**, 202, 203.
— and S. Everett Gleason, **The Undeclared War**, 34, 49.
- Leahy, William D., **I Was There**, 192, 422, 803, 830, 870, 889.
- Maclean, Fitzroy, **Escape to Adventure**, 286.
- Matloff, M. and Snell, E. M., **Strategic Planning for Coalition Warfare** 70, 72, 73, 77, 81, 90, 137, 142, 149.
- McNeill, William Hardy, **America, Britain and Russia**, 588.
- Mikolajczyk, Stanislaw, **The Rape of Poland**, 277, 393, 407, 514, 518, 523, 528, 530, 620, 623, 625, 626, 629, 712.
- Montgomery, Sir Bernard, **Normandy to the Baltic, (Od El Alamejna do Baltickog mora**, izd. „Vojnog dela”, 1951.), 820.
- Morgan, Sir Frederick E., **Overture to Overlord**, 362.
- Morganthau, Henry, Jr., **Germany is Our Problem**, 505.
— „Our Policy Toward Germany,” **N. Y. Post**, Nov. 28, 1947, 507, 508.
- Morison, Samuel Eliot, **Naval History: Operations in North African Waters, October 1942 — June 1943**, 138.
- Mosely, Philip, „The Occupation of Germany”, **Foreign Affairs**, July 1950, 501.
- Nazi-Soviet Relations 1939—1941**, Department of State, 21, 55, 56.
- Nicolson, Harold, **Curzon, The Last Phase, 1919—1925**, 896/7.
- Notter, Harley A., **Post-War Foreign Policy Preparation, 1939—1945**, 56, 291.
- Peter, King of Yugoslavia, **A King's Heritage**, 287.
- Pogue, Forrest C., **The Supreme Command**, 420, 424, 477, 491, 543, 658, 674, 821, 829, 830, 831, 833, 836, 838.
- Polish Documents, Report of the Select Committee on Communist Aggression**, 620.
- Realignment of Europa** (The Royal Institute of International Affairs London), 853.
- Richardson, William and Seymour Fredin, **The Fatal Decisions**, 452.
- Roosevelt, Elliot, **As He Saw It**, 165.
- Roosevelt, Franklin D., **The Public Papers and Addresses of**, 162.

- Rosenman, Samuel I., **The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt**, 163.
- Sherwood, Robert E., **Roosevelt and Hopkins**, (Ratne tajne Bele kuće, Zagreb, 1952), 30, 31, 32, 34, 74, 89, 98, 105, 108, 164, 180, 181, 182, 185, 199, 200, 210, 244, 363.
- Smith, Walter Bedell, **Eisenhower's Six Great Decisions**, 806, 821.
- Smyth, Howard McGaw, **The Sicilian Campaign; The Surrender of Italy**, 231.
- Stalin, Josef V., **The Great Patriotic War of the Soviet Union**, 145.
- Standley, William H. and Arthur A. Ageton, **Admiral Ambassador to Russia**, 199.
- State Department Bulletin**, Nov. 21, 1942. Statement by President on North and West Africa, 138.
- Stettinius, Edward R., Jr., **Lend-Lease Weapon for Victory**, 120.
- **Roosevelt and the Russians**, 706.
- Stimson, Henry L., and McGeorge Bundy, **On Active Service in Peace and War**, 217, 350, 443, 506, 508.
- Sworakowski, W., article in **Journal of Central European Affairs**, April, 1944, 895.
- Times** (London), Jan. 27, 1942, 166.
- Times** (New York), June 25, 1941, 29; Jan. 27, 1942, 166.
- Truman, Harry S., **Year of Decisions**, 788, 789, 832, 836, 837, 855, 857, 803, 887, 889.
- USSR, Embassy in Washington of, **Information Bulletin**, 110.
- Watson, Mark S., **Chief of Staff: Pre-War Plans and Preparations**, 34, 66.
- Welles, Sumner, **Seven Decisions that Shaped History**, 98.
- Whitehill, W. M., and Ernest J. King, **Fleet Admiral King**, 159.
- Wilmot, Chester, **The Struggle for Europe**, (Borba za Evropu, izd. „Minerva”, 1956), 490, 655, 656.
- Wilson, Sir Henry Maitland, **Eight Years Overseas**, 476, 574, 581.
- Yalta Documents**, 500, 508, 605, 641, 647, 653, 655, 672, 676, 677, 679, 685, 686, 688, 695, 700, 701, 704, 705, 706, 715, 716, 717, 718, 719, 723, 724, 727, 733, 734, 743, 755, 822.

VOJNA BIBLIOTEKA

— INOSTRANI PISCI —

Osnovana 1950. godine

Dosada izdala ove knjige:

1. knjiga: General AJZENHAUER, **OD INVAZIJE DO POBEDE**, rasprodato.
2. knjiga: Maršal MONTGOMERI, **OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA**, rasprodato.
3. knjiga: Kamil RUŽERON, **BUDUĆI RAT**, rasprodato.
4. knjiga: Pukovnik dr fil. BEŠLAJN, **RUKOVODENJE NARODNOM ODBRANOM**, rasprodato.
5. knjiga: Bazil H. LIDEL-HART, **STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA**, strana 397, cena 230 din.
6. knjiga: Kamil RUŽERON, **POUKE IZ RATA U KOREJI**, rasprodato.
7. knjiga: Džordž PATON, **RAT KAKVOG SAM JA VIDEO**, rasprodato.
8. knjiga: General ER, **ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBU-DUĆE**, strana 405, cena 300 din.
9. knjiga: Omar BREDLI, **USPOMENE JEDNOG VOJNIKA**, rasprodato.
10. knjiga: Pukovnik LIKA, **EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA**, rasprodato.
11. knjiga: J. O. HIRŠFELDER, **ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA**, rasprodato.
12. knjiga: Maršal PAPAGOS, **GRČKA U RATU 1940/41**, strana 400, cena 200 din.
13. knjiga: Džon KRESVEL, **RAT NA MORU 1939/45**, rasprodato.
14. knjiga: ROZBERI, **BIOLOŠKI RAT**, rasprodato.
15. knjiga: General-pukovnik DAPČEVIĆ, **ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA**, strana 638, cena 500 din.
16. knjiga: General ŠASEN, **ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA**, rasprodato.

17. knjiga: SVEČIN, **STRATEGIJA**, strana 452, cena 450 din.
18. knjiga: AJMANSBERGER, **TENKOVSKI RAT**, strana 356, cena 400 din.
19. knjiga: KAMON, **NAPOLEONOV RAT**, rasprodato.
20. knjiga: KARPOV, **OBALSKA ODBRANA**, strana 524, cena 700 din.
21. knjiga: MIKŠE, **TAKTIKA ATOMSKOG RATA**, rasprodato.
22. knjiga: MIDEILDORF, **TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU**, rasprodato.
23. knjiga: AJRE, **RATNA VEŠTINA I TEHNIKA**, strana 248, cena 300 din.
24. knjiga: PRENTIS, **CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU**, rasprodato.
- 25. knjiga: HITL, **VOJNI ŠTABOVI**. Studija o razvoju nemačkog, francuskog, engleskog, ruskog i američkog vojnog štaba od njihovog postanka do danas; strana 336, cena 500 din.
26. knjiga: JERJOMENKO, **STALJINGRAD**. Delo obuhvata stalingradsku operaciju u celini sa uništenjem nemačke 6. armije, kao i izvesne zaključke i iskustva iz ove operacije. Delo je u pripremi.
27. knjiga: FOJHTER, **ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA** (prevod s nemačkog). Razvoj vazduhoplovstva i njegove taktike i strategije u toku I i II svetskog rata sa osvrtom na budućnost. Delo je u štampi, cena 850 din.
- ✓ 28. knjiga: Admiral KASTEKS, **STRATEGIJSKE TEORIJE** (I sveška). Delo sadrži opšta razmatranja o strategiji, zadatke pomorskih snaga i izvođenje pomorskih operacija sa pripremama iz istorije ratova. Strana 430, cena 600 din.
29. knjiga: GUDELIJAN, **VOJNI MEMOARI**, strana 623, rasprodato.
30. knjiga: **VODENE RAKETE**. Razmatranja o vodenim raketama i načinu njihove upotrebe. Delo je u pripremi.
31. knjiga: GRUPA POLJSKIH AUTORA, **ODABRANE OPERACIJE POLJSKE NARODNE VOJSKE**. Zbirka članaka o dejstvima jedinica Poljske narodne vojske do pada Berlina 1945. godine. Delo je u štampi.
32. knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE**. Zbirka odabralih diplomskih radova sa sovjetskih vojnih akademija iz oblasti probaja organizovane odbrane. Delo je u štampi.
33. knjiga: Herbert FAJS, **ČERČIL—RUZVELT—STALJIN**. Delo predstavlja vojnodiplomatsku istoriju II svetskog rata koja pokazuje „rat koji su oni vodili i mir koji su želeli”. Delo ima strana 940, cena 1500 din.

34. knjiga: MIDEILDORF, **TAKTIKA RODOVA I SLUŽBI**. Knjiga obrađuje postupno sve osnovne taktičke radnje taktičkih jedinica. Delo je u štampi, cena 800 din.
35. knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **TAKTIČKI PRIMERI BORBE**. Delo predstavlja zbirku odabranih konkretnih primera borbi pešadijskih pukova i njihovih delova na istočnom frontu. Delo je u štampi.
36. knjiga: Ešer LI, **VAZDUŠNA MOĆ**. Studija o mogućnostima vazduhoplovstva u savremenim uslovima, strana 288, cena 650 din.
37. knjiga: MONTROS, **NEBESKA KONJICA**. Studija o helikopterima na osnovu iskustva u korejskom ratu. Delo je u štampi.
38. knjiga: MELENTIN, **OKLOPNE BITKE**. U knjizi nemački general Melentin opisuje sve važnije oklopne bitke iz II svetskog rata. Delo je u štampi, cena 850 din.
39. knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA, **RAZVOJ TAKTIKE SOVJETSKE ARMIJE (1941—1945)**. Strana 398, cena 1300 din.
40. knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ STRATEGIJE** (I sveska). Strana 646, cena 900 din.
41. knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ OPERATIKE** (I sveska). Delo je u pripremi.
42. knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ TAKTIKE** (I sveska). Delo je u pripremi.
43. knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE PSIHOLOGIJE** (I sveska). Delo je u pripremi.
44. knjiga: Maršal JERJOMENKO, **NA ZAPADNOM PRAVCU**. Strana 336, cena 600 din.
45. knjiga: Maršal ČUKOV, **ODBRANA STALJINGRADA**. Strana 423, cena 600 din.
46. knjiga: GARTHOF, **SOVJETSKA STRATEGIJA U NUKLEARNO DOBA**. Delo je u štampi.
47. knjiga: GRUPA SOVJETSKIH AUTORA U REDAKCIJI GENERALA ARMII KUROČKINA, **METODIKA VOJNONAUČNOG ISTRAŽIVANJA**. Delo je u štampi, cena 650 din.
48. knjiga: NASTAVNICI VOJNOPOLITIČKE AKADEMIJE „LENJIN“, **MORALNO-POLITIČKI FAKTOR U SAVREMENOM RATU**. Delo je u pripremi.
49. knjiga: ŠTERNBERG, **VOJNA I INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA**, (prevod sa nemačkog). Delo je u pripremi.
50. knjiga: **ZBIRKA ČLANAKA IZ VOJNE TEHNIKE** (I sveska). Delo je u pripremi.
51. knjiga: BUĐONI, **PREDENI PUT**. (Memoari iz oktobarske revolucije). Delo je u pripremi.
52. knjiga: POPELJ, **U TEŠKO VREME**. Delo je u pripremi.

F A J S

ČERČIL — RUZVELT — STALJIN

*

Redigovao prema originalu
Milisav Đ. Perišić

*

Lektor
Stevan Kojić

*

Tehnički uredio
Andro Strugar

*

Korektori
Dana Glumac
Nada Vesić

*

Štampanje završeno 1. decembra 1962.

Tiraž: 5000

Cena: 1500 din.

Štampa: „Prosveta”, Beograd, Đure Đakovića 21

~~STR.~~

36 - 28.09.1941 u Moskvi SASTANAK
BRITANSKIH - AMERICKI - SSSR. -

X-8 - ~~STR~~ STR

X-4 - STR

159-X-1

207 X-2

143 X-3

916 - KOMITET ZA PODELU NEMACKU ESC

54 - Y1-Y2. granice SSSR (Povisiti)

56 - Y2 - STR 58 57 - Y3 i Y4 - Povisiti

VODJUK

STR. 883 - iznos potroci CAD - 1941-1945

STR. 24 - Komisija saveznika 22. 06. 1941